Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل ښار

د پیړیو په اوږدو کې

PROPERTY OF ARIC Established 1989

PROPERTY OF ACKU 10274

لیکوال: پوهاند غلام جیلانی عارض

ژباړونکی: د سرځیړونکی مرستیال نصر الله ناصر

۱۳۸۱ لمریز کال - ۲۰۰۲ میلادي کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پیژندنه

د کتاب نوم : کابل ښار د پېریو په اوږدو کې

لیکوال : پوهاند غلام جیلانی عارض

ژباړن : د سرځیړونکی مرستیال نصر الله ناصر

د پښتی عکاسی: محمد رفیع فاروق

خپروونکی : د اریک د گرځنده کتابتونونو اداره

پرله پسې نومره : ۹٤

لومړی چاپ : ۱۳۸۱هـ.ش کال، د خپروونکي له خوا، پیښور

چاپ شمېر : ۵۰۰ ټوکه

د مخونو شمېر : ۱٤۰

کچه : ۱۳,۵ × ۲۱ سانتی متره

د خپروونکي پته : دویم کور، رحمان بابا روډ،

پوسټ بکس: ۱۰۸٤، پوهنتون ټاون - پیښور

ټیلفون: ۸۵۰۸۳۹ - ۵۷۰٤۳۹۲

۵۷۰۲۵۳۱ - ۵۷۰۲۹٦۲

۸٤۱۲۹٦

فکس: ۰۹۱-۸٤۰٤۷۱

الکترونیکي پوسټ: aric@brain.net.pk

کمپوز او چاپ : احمد پرنټنگ پریس، تیلیفون ۲۱۵۵٤۰

دویش او پلورنې ځای: داکبر دفتر (دافغانانو له پاره د مرستو د انسجام اداره)

د کتاب له مطالبو څخه اقتباس د مأخذ په ښودلو سره جایز دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د اکبر د اطلاعاتی او نشراتي منابعو مرکز (اریک) له پنځوو کالو راهیسې د افغانستان ولایتونو ته د ګرځنده کتابتونونو پروګرام تر لاس لاندې نیولي دي. ګرځنده کتابتونونه چې د فلزي صندوقونو په بڼه جوړ شوي دي، په یو خاص ځای کې ایښودل کیږي. د سیمې خلک ورڅخه امانت کتابونه وړي، لولي یې او خپلو شاوخوا خلکو ته یې هم اوروي. کله چې په سیمه کې د کتابتون ټول کتابونه ولوستل شول، کتابتون بلې سیمې ته لیږدول کیږي او یا پرې یوشمیر نور نوي کتابونه ورزیات او هماغه ځای کې پاتې کیږي.

مونږ دا هڅه کړې ده چې د ګرځنده کتابتونونو له پاره داسې کتابونه راټول کړو چې دلیکنې ژبه یې ساده او د خلکو د اړتیاوړ مطالب ولري، تر څو چې په ورځنې ژوند کې له هغوی سره په دیني، ټولنیزو، اقتصادي، ښوونیزو، روزنیزو، روغتیایي، تاریخي، فني، مسلکي او... مسایلو کې مرسته وکړي.

موږ د ګرځنده کتابتونو تر څنګ دا سروې هم ترسره کوو چې خلک څه ډول آثارو او موادو ته اړتیا لري او د کومو موضوعاتو او مطالبو د مطالعې هیله من دي. موږ لومړی هڅه کوو چې غوښتل شوي کتابونه له بیلا بیلو منابعو (کتاب پلورنځیو او خپرونیزو مرکزونو) څخه برابر او راونیسو. په نوموړو مراجعو کې د مطالبو او موادو د نشتوالي په صورت کې اریک هڅه کوي چې د اړتیاوړ آثارو په تألیف، ترجمه او چاپ سره دغه تشه ډکه کړي.

د دغه موخې او هدف د تحقق او په عمل کې پلي کولو په منظور څلور کاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمخه د لوستونکو د علاقې وړ کتابونو د چاپ او خپراوي کار پیل شو اوله هغه وخت راهیسې تراوسه پورې داریک ګرځنده کتابتونونو ادارې د محترمو همکارو مؤسسو په مرسته په دغه برخه کې پیاوړي ګامونه اخیستي او ګټور فعالیتونه یې ترسره کړي دي.

د ښه او سیستماتیک کار له پاره د اریک د ادارې استازیو او یوشمیر څیړونکو او لیکوالو یو ګډ هیأت وټاکل شو چې د مطلوبو کتابونو د پلان کولو، آماده کولو او چاپ کولو پړاوونه چې د تکړه او مسلکي لیکوالو له خوا تألیف کیږي، په ګډه پر مخ بوځي.

دغه هیأت د افغانانو د صمیمي همکارۍ میرمن نانسي هـــچ دوپري، سیدمحی الدین هاشمي، خواجه غلام جیلاني شبل، فیض محمد نایاب عطایی محمد شکیب افضلي او محمد رفیع فاروق څخه تشکیل شوی دی.

مونږ له خپلو ټولو درنولو ستونکو څخه چې د هیواد په بیلا بیلو ښارونو او کلیوالو سیمو کې زمونږ له کتابتونونو څخه ګټه اخلي، هیله لرو چې خپلې اړتیاوې، غوښتنې او پوښتنې راولیږي او د هیواد له لیکوالو او پوهانو څخه غواړو چې چه له مونږ سره په دې لارد کې مرستندوی شي، چې وکړای شو خپلو خلکو ته لا ښه او ګټور کتابونه وړاندې کړو.

په درنښت

د اریک د ګرځنده کتابتونونو اداره

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سرلیکونه	مخ
سریزه	۱ - ۲
لومړی څپرکی	
د کابل موقعیت، کابل د ښار په توګه، کابل د ولایت په توګه، کابل د یوې حوزې په توګه، د کابل اقلیم، د کابل جیولوژیکي جوړښت، غرونه، غاښې، د کابل سیندونه، ویالې، په کابل کې د اوبو رسولو معاصرې شبکې،	۳-۲۶
دویم څپرکی	
د کابل د تسمیې وجه او تاریخي لرلید، کابل له اسلام څخه مخکې، کابل د کوشانیانو په دوره کې، کابل د اسلام په وخت کې، کابل د مغلو په دوره کې، کابل د احمد شاه دراني او تیمور شاه په وخت کې، د کابل تاریخي ځایونه.	۲۷-۴۹
دریم څپرکی	
د کابل د ښار لرغونی نقشه، د ځمکو جوړښت. ستراتیژیکي نقش، تجارتي نقش، مذهبي نقش، د کابل ښاری شبکه، د لرغوني کابل اجزاوې،	

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معاصر کابل نقشه. ۵۰-۷۰

څلورم څپرکی

د کابل ښار د سیاسي مرکز په توګه. ۷۱-۸٦

پنځم څپرکی

د کابل ښار د وګړو شمیر، په کابل کې تلګراف، د
کابل په ښار کې تیلفون، مشهور ځایونه، زیارتونه،
تفریح ځایونه، د کابل په ښار کې ډوډونه او
رواجونه، د کابل په ښار کې د ترافیکو دوران. ۸۷-۱۰۷

شپږم څپرکی

په کابل کې د صنایعو او تخنیک پرمختیا، چاپ او
خپرونې، د کابل مشاهیر. ۱۰۸-۱۲۳

اووم څپرکی

د کابل نزولي حرکت او د ړنګیدو پړاو، د کابل د بیا
رغونې لپاره څه باید وکړو؟ ۱۲٤-۱۳۱

- د ماخذونو لړلیک ۱۳۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

ســـريـــزه

کابل، دغه تاريخي، سياسي، ستراتېژيکي ښکلی ښار او د افغانستان پلازمېنه، د هيواد د ټولو اقتصادي او ټولنيز و فعاليتونو د ودې او بشپړتيا ځانګو ګڼل کيږي. کابل د زمانې په بيلا بيلو پړاوونو کې د ډول ډول تاريخي پيښو شاهد دی. د کابل شاهانو له لومړني مدنيت څخه بياتر نن ورځې يې زيات شمير پاچاهان د قدرت پرګدی کښينولي، ډير متحارب او متعرض تيری کوونکی يې د دې سپيڅلی خاورې په ګوټ ګوټ کې تر سخت فشار لاندې نيولي او له منځه يې وړي دي. کابل د بلخ او غزنی د مدنيت له سقوط اوړنګيدو وروسته د پوهانو، عالمانو او د تاريخ د نوميالیو د روزنې لومړنی او پيژندل شوې ځانګوده. د هغه د پوهنې رڼا او ځلاهرې خواته خپره او د معرفت محراق دی چې د غې رڼا خپلې وړانګې له همدې ښاره د افغانستان نورو ښارونو ته خپرې کړي دي. د لومړنيو ښوونو له پيل څخه بيا د پوهنتونونو او لوړوزده کړو تر پرمختګ پورې، کابل د زده کوونکو او څيړونکو او استادانو د لارې مشال دی. کابل د شمال، جنوب، ختيځ او لويديځ د لويولارو د پيوستون او يو ځای کيدنې سيمه ګڼل کيږي چې د دغو فرهنګونو په يوځای کيدو کې د ختيځې او لويديځې نړۍ تمدنونو مهم رول درلودلی دی. د وريښمو د لارې کاروان، د اورګاډي لومړنی کرښه او لومړنی موټر له همدې ښار څخه د افغانستان نورو ښارونو ته خوځيدلي دي. کابل فعالې ترانسپورټي لارې او هوايي ډګرونه لري چې مثبتې اغيزې يې په ټولنيزو او اقتصادی فعاليتونو کې د نورو ښارونو مرستندويې ګڼل کيږي. کابل د زمانې په اوږدو او بيلا بيلو

عصرونو او پیړیو کې د خپل لرغونی تاریخ ژوندی شاهد دی چې د شیر دروازې او آسمایی غره پرسر د هغه مارپیچ او کوروږ د یوال د هغه د لرغونی اوروښانه لرلید ښکار ندوی دی.

«حـــصار مـارپیچـــش اژدهـــای گـــنج راماند»

«که میارزد به گنج شایگان هرخشت د یوارش»

د چکړي، چهلستون او خورد کابل څلي هغه نور شاهدان دي چې هغه د تاریخ په بیلا بیلو ابعادو کې ځلوي. د هغه لرغونې او معاصرې ودانی د کابل تدریجي پراختیا ښیي. بالاخره دوروستیو دو ولسیزو ورانی او تخریبات د هر اوسیدونکي هیوادوال زړه ته ټکان ورکوي چې د بنسټ پالنې پرمبنا د هغه د ښاري بیرته پاتیوالی او انحطاط ښکار ندویي کوي. کابل لاتراوسه پورې د افغانستان د پلازمېنې او مرکز په توګه له خورا زیات اهمیت څخه برخمن دی چې د هغه د ټولنیزې، تاریخي، اقتصادي او هر اړخیزې ودې ښیګنې د دې اثر په بیلا بیلو برخو کې څیړل شوي دي. د کمیت او کیفیت له مخې په هره ارزښتمنه برخه باندې خبرې شوي چې د گرانولو ستونکو د گټورو او مفیدو نظریو پرښنسټ د دې رسالې گټورتیا او اغیزمنتیا لا پسې ښه کیدای شي.

زه د دې رسالې د لیکوال په توګه د اکبر د محترمې مؤسسې د اریک د گرځنده کتابتون د پرله پسې زحمتونو او نه ستړې کیدونکو هڅو چې تل یې د افغانستان د ملي ویاړونو د راژوندي کولو په لارکې کوي، په ډیرې مننې سره یادونه کوم او د لازیاتو بریالیتوبونو هیله یې کوم.

پوهاند غلام جیلانی عارض

د کابل پوهنتون استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د کابل موقعیت

د کابل جغرافیایي موقعیت د ښار، ولایت یا حوزې په توګه د اداري او سیاسي ځانګړو مفاهیمو له نظره هر یو بیلا بیلې وجهې لري چې دلته به یې په جلا جلا توګه ترڅېړنې لاندې ونیسو:

کابل د ښار په توګه:

د کابل ښار په خپل اوسني موقعیت غالباً (۳۵۰۰) کاله پخوا یو کلي واوبس. د هغه لومړنی کرنیز کلی د آسمایي غره د ختیځ په ځوړو کې د اوسنیو ده افغانانو او د کابل سیندترمنځ له ختینو کورونو څخه آباد او جوړ شوی و. د وخت په تیریدو سره د کابلشاهانو د واکمنۍ په دوره کې د کابل بالاحصار د شیر دروازې او آسمایي غرونو د شاوخوا د یوالونو په اساس ډیر انکشاف وکړ او دیوه دفاعي، ستراتژیکي ښار په توګه د کابلشاهانو د حکومت یو سیاسي ښار شو (۹۰ ق م). له دې وروسته دغه تاریخي ښار د دفاعي، سیاسي او تجارتي ارزښت پرېنسټ د پیړیو او مهالونو په اوږدو کې اوسنی حالت ځانته غوره کړ. د هغه دقیق جغرافیایي موقعیت په دې ډول ترلاسه کولی شو:

دهغه وروستۍ شمالي برخه د شمالي عرض البلد ۳٤ درجې او ۳۵ دقیقې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه وروستۍ جنوبي برخه د شمالي عرض البلد ٣٤ درجې او ٢٦ دقيقې.
د هغه وروستۍ ختيځه برخه د ختيځ طول البلد ٦٩ درجې او ١٧ دقيقې.
د هغه وروستۍ لويديځه برخه د ختيځ طول البلد ٦٨ درجې او ٥٤ دقيقې.

د کابل ښار له مرکز څخه د شمالي عرض البلد ٣٤ درجې او ٣١ دقيقې او د ختيځ طول البلد ٦٩ درجې او ١٢ دقيقې تيريږي.

له شمال نه د جنوب پرلور د ښار پراختيا ١٣ کيلومتره اوله ختيځ نه لويديځ خواته ١١ کيلومتره ده، مجموعي مساحت يې ٢٨٦ کيلومترو ته رسيږي. د خيرخانې، هزاره ءبغل او خواجه رواش غرونه د هغه شمالي وروستۍ برخه، جنوب ته يې سرآسياب، ختيځ لورته يې څرخي پول او تنگی غارو او لويديځ ته يې د پغمان دوه لارې واقع دي. له سمندر څخه د کابل د سطحې لوړوالې (١٨٠٣) متره او د شير دروازې له څوکې څخه ٢٢١٨,٥ مترو ته رسيږي.

کابل د ولايت په توگه:

د کابل ولايت چې (٤٥٨٥) مربع کيلومتره مساحت لري د افغانستان په جنوب ختيځ کې پروت دی. شمال ته يې د پروان او کاپيسا ولايتونه او جنوب ته يې د لوگر ولايت، ختيځ ته يې د لغمان او ننگرهار ولايتونه او لويديځ ته يې د وردگو ولايت واقع دی. نفوس يې (٢,١٠٧,٧٦١) تنه او په هر مربع کيلومتر کې يې د اوسيدونکو شمير (٤٥٩) تنه دی. د کابل ولايت لاندينۍ اولسوالۍ او علاقه داري لري:

چهاردهي، پغمان، بگرامي، ده سبز، ميربچه کوټ، قره باغ، سروبی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکردره، استالف، خاک جبار، چارآسیاب او کلکان. د کابل ډیره لوړه نقطه د پغمان غر دی چې د سمندر له سطحې څخه ۴۷۰۰ متره لوړ والی لري.

کابل د یوې حوزې په توګه:

بابر پاچا په تزک بابری کې دغه موضوع داسې تشریح کړې ده چې په صراحت سره د کابل حوزه افاده کوي: «کابل له څلورم اقلیم څخه دي او د معمورې په منځ کې واقع دی ختیځ ته یې لمغانات (لغمان)، پرشاور، کاشغر، لویدیځ ته یې هغه غرونه دي چې کرنو او غور په همدغو غرنیو ځایونو کې دي، شمال ته یې د قندز ولایت او اندراب پراته دي، د هندوکش غر یې ترمنځ دی او جنوب ته یې فرمل او نغروینو پراته دی.».

په دې ترتیب د کابل حوزه له هغو سیمه ییزو مفاهیمو څخه ده چې د کابل د سیند له سرچینې نه تر هغو چې شمالی او جنوبی مرستیالان ورسره یوځای کیږي، بلکې لاله هغه هم وړاندې د کابلستان پراختیا بیانوي.

د کابل اقلیم:

د کابل د ښار او ولایت اقلیم په یوه ورته او همشکله ردیف کې واقع دي، ځکه چې د کابل ښار په کابل ولایت کې د یو جزء په توګه موقعیت لري. د کابل په اقلیم کې اغیزمن عوامل تر ټولو لومړی د شیردروازې، آسمایي، د پغمان او د قوروغ د غرونو شته والی دی، چې د کابل پر آب و هوا د کتنی وړ اغیزه لري. د سمندر له سطحې څخه لوړ والی د هغه یوېل عامل دی، کابل ۱۸۰۳ متره، د پغمان غر ۴۷۰۰ متره او د شیر دروازې غر ۲۲۱۸,۵ متره د

بحرله سطحې څخه لوړ پروت دی، چې د پسرلي او ژمي په لومړیو کې واورین وي، د هغه د پسرلي او یا د مني بارانونه د کابل په ښار او گاونډیو کلیواوباندو باندې د یادونې وړ اغیزه لري.

د ژمي د سړو بادونو لگیدل چې د شمالي صفحاتو له لوري د کابل په لورچلیږي، په تیره بیاد سایبریا ساړه بادونه یا د ژمي په مهال سړه جبهه دواورې او باران داورید و سبب گرځي او د پسرلي په لومړیو کې د کسپین د سمندرگي له لوري مرطوب جریانونه د حمل او ثور په میاشتو کې د وقفه یې اورښتونو سبب کیږي او په همدې توگه په اوړي کې د فارس د خلیج مرطوبه هوا د کابل په ښار کې د مؤقتي اورښتونو سبب گرځي. په پسرلي او اوړي کې د شمال له خوا د چاریکارو او ریگروان په استقامت د موسمي بادونو چلیدل د کابل په چاپیریال او د هغه په شاوخوا سیمو زیاته اغیزه لري، حتی تر دې چې د عمومي واټ په غاړه یې د توت ونې تریوې اندازې د کابل لور ته کږې کړې وې. همدارنگه د پغمان د غره له خوا د کابل په لور سیمه ایز بادونه محسوس دي. په خاص ډول په گذرگاه کې ډیر ساړه وي. چې د پامیر سینما او هارتن پله په برخه کې شدید او ځپونکي بادونه رامنځ ته کوي.

په اوړي کې له غرمو وروسته د شینې او بگرامیو د غرونو په استقامت له دوړو او خاورو سره یو ځای نور سیمه ییزبادونه د کابل پر خوا چلیږي چې چټکتیا یې په یوه ثانیه کې له (١٥) نه تر (٢٠) مترو پورې رسیږي. نسبي لنده بل په اوړي کې ډیر لږ او د تبخیر اندازه یې د اورښت په پرتله دوه دری ځله زیاته ده. په ١٩٧٨ کال کې د کابل د تبخیر ټوله اندازه (١٦١٠) ملي متره او په کاریز میر کی (١٤٢٠) ملي متره وه، په داسي حال کی چې کابل کی د

اورښت ډیره لوړه کالنی اندازه له (٤٩١) ملي مترو څخه تیری نه کوي. په کابل کې د کالني اورښت تیه اندازه (١٩٠) ملي متره او په وروستیو چکالیو کی له (١٠٠) او (٢٠٠) ملي مترو څخه نه زیاتیږي چی د ځمکې لاندې اوبو د ښکته کیدلو لامل ګرځیدلی دي.

د کابل د تودوخې درجه هم د بدلون په حال کې ده. د تودوخې لوړه اندازه یې د سانتي ګرېد له ٣٤ نه تر ٤٠ درجو او تیټه اندازه یې ١٠ درجې او په ژمي کې د سانتی ګرېد منفي ١٥ درجو ته راښکته کیږي. د کابل په ښار کې د هوا پیژندنې ارقام څرګندوي چې د کال په څلورو فصلونو کې د تودوخې درجه په منځنی توګه لاندینی نوسانات طی کوي:

- د وري په میاشت کې د سانتي ګرید له ٢٣ درجو څخه تر ٤ , ١ درجو، د لمر د لګید وزاویه ٥٥ درجې او ٥٧ دقیقې.

- د چنګاښ په میاشت کې د سانتي ګرید له ٧ , ٣٤ درجو څخه تر ١٤ درجو، د لمر د لګیدو زاویه ٧٧ درجې او ٥٧ دقیقې.

- د تلې په میاشت کې د سانتي ګرید له ٨ , ٣١ درجو څخه تر ٣ درجو، د لمر د لګیدو زاویه ٥٥ درجې او ٢٧ دقیقې.

- د مرغومي په میاشت کې د سانتي ګرید له ٢ , ١١ درجو څخه تر منفي ٧ درجو، د لمر د لګیدو زاویه ٣١ درجې او ٥٧ دقیقې.

د دې ارقامو او شمیرنو له کتنې څخه څرګندیږي چې د کال په اوږدو کې د تودوخې درجه د څلورو فصلونو له نظره او هم د لمر دلګیدو د زاویې له نظره د بدلون او نوسان په حال کې وي.

د موضوع بل عامل د سیوري او لمر خواته د ځوړو او غرنیو سیمو موقعیت دی چې د کابل په اقلیم باندې مستقیمه اغیزه لري؛ د بیلګې په توګه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسمايي ځوړې سيورنې برخې چې نظر لمرنيو ځوړو برخوته سړې دي. په همدې توګه د قوروغ او شير دروازې د غرونو په شمالي او جنوبي ځوړو برخو کې دغه عامل خپله خاصه اغيز منتيالري. په شمالي عرض البلدونو کې د هغه موقعيت او له سمندر څخه لريوالې هم د کابل او د کابل د ښار د اقليم په ځانګړنو مستقيم اغيز ښندی ، پردې اساس د کابل اوړي وچ او ګرم او ژمي يې سوړ ، او يوڅه بارانی وي چې دوچ تحت استوايی اقليم څرګندوی او ښودونکي دي.

محل: کابل

گلني اوربښت		منځنی تودوخه د سانتی گريد په حساب	
مرغومی	۳۱		-۲
سلواغه	۵۵		۰
کب	٦۵		٦
وری	۹٤		۱۱
غويي	۲۸		۱٦
غبرگولی	۲		۲۲
چنګاښ	۷		۲٤
زمری	۳		۲٤
وږی	۱		۱۹
تله	۳		۱۲
لړم	۱۸		۵
لیندی	۳۳		۰
په ټول کال کې	۳٤۰		
ملی متره			

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل جیولوژیکی جوړښت:

د کابل جیولوژیکي وضع د کابل د ښار او ولایت په کچه په ورته او مشابه جوړښت ولاړه ده، ځکه جیولوژیکي اغیزې پراخې سیمې راچاپیروي چې لږ تر لږه په یوه نسبتاً لویه حوزه کې شاملې وي.

د کابل ښار په شمول د کابل ولایت یو ملیون کاله مخکې د تنگی غاروتر سیمې یولوی سمندرگی جوړاوه او د گذرگاه په سیمه کې هم د پغمان او للندرد اوبو په وړاندې یولوی د یوال موجودو. د یخچالي دورې په پای کې چې نورې سیمې یخچالونو پوښلې وې، سخت اورښتونه رامنځ ته شول او دغه لوی سمندرگی له اوبو ډک شو. د هغه په ځمکه باندې له ۲۵ - ۲۰ مترو ډول ډول پریړو رسوبونو تراکم وکړ. دغه سمندرگي د تنگي غارو خواته ورو ورو خپله لارو موندله او په تدریجي توگه یې د ماهیپر پرلور په اوسني ژوروالي د یوې وړې درې د کیندلو په ترڅ کې د ښویدلو تخریبات عملي کړل. اوبو د تنگي غارو له لارې حرکت وکړ، په نتیجه کې هغه سمندرگی چې د کابل ولایت په سیمه کې و، ورو ورو ښکته شو، تر هغو چې د قاعدې د تل رسو بونوته ورسید او دغه رسوبونه په بیلا بیلو سیمو کې د للندر اولو گردسیند، د پغمان د کوچنی سیند (چمچمه مست) له تگلوري سره یوځای د اوبو د مجموعي جریان په واسطه پرې شوې، په هغو ځایو کې چې د اوبو د تگلوري رسوبونه نرم اوله منځه وړي دي، ځمکه اواره او یا یې د اوسنیو سیندونو آرام ځای (بستر) او د موسمی سیلاوونو مجرایې جوړوله. په کوموځایونو کې چې رسوبونه سخت وو د ځمکې له سطحې څخه لوړ پاتې شوی، بیلا بیلې غونډۍ یې رامنځته کړي، لکه د مرنجان غونډۍ، د شهرآرا (برکی) غونډۍ، د کلای بلند غونډۍ، د

کلوله پشتې غونډۍ، د بي بي مهرو غونډۍ او څرخی پله ته څېرمه غونډۍ. که په ځیر سره وکتل شي، د دغو غونډیو څوکې تولې یو ډول جګوالی لري او سیندی او یخچالی رسوبونه په ورته ډول درس له خاور د سیند او کنګل له کرېږونو څخه جوړې شوي موازي طبقی په هغو کې ورته بنې لري، د زیړو کنګلی شګو طبقې او د کانګلو مراتونو کلکي کتلې چې له یو بل سره سمټ او سختې شوي وي، له شګو او کر یر سره یو ځای د یو بل له پاسه لیدل کیږي، خو د کابل سیمه په منځنۍ جیولوژیکي دوره کې تولې د یوه ستر سمندر تیتس Tethys په نامه په اوبو پوښل شوې وه او د دورې په پای کې د همالیا، الپ او هندوکش له لړیو سره یو ځای د صعودی خوځښتونو په نتیجه کې یې اوسنۍ لړۍ رامنځته کړې، دالړۍ د صعودي خوځښتونو په نتیجه کې یې اوسنۍ لړې را منځته کړې، دا لړې د صعودی خوځښتونو په وخت کې په بیلا بیل لوړوالي سره ځای پر ځای شوي او د تخنیکي خوځښتونو د سختوالي له امله په دغو غرونو کې، پیچلتیا وي، انحناوي او ماتېدنی رامنځته شوې. ځینو غرنیو غاړو په بدلیدونکو ډبرو او د بیلا بیلو منرالونو په ترکیب سره تبارز وکړ. دهر غره د پریوتو لوری بیل او میلان یې په ځانګړوزاویو سره رامنځته شو د غرونو د غه لړۍ زیاتره له ختیځ څخه لویدیځ ته پرتې دي او ځینی کوچنۍ څانګې یې په استثنایي توګه شمال- جنوب لوري لري؛ لکه د پغمان غر، ددې غرونو ژورې او لوړې برخې بدلیدونکي ډبرې لري، په هره لړۍ کې زیاتی کوچنۍ او سترې ماتیدنی لیدلې کیږي. د چمن ستـــره ماتـــیدنه چې له پامیر څخه پیل شوې او له کابـــل ولایت څخه تیریږي او د ماتـــیدنې یوه بلـــه کرښـــه د پغمان د غره په اوږدوالي کې هم شته.

خو د کابل او نورافغانستان جیولوژیکي جوړښت پیچلي دي، ځکه د بیلا بیلو دورو ډبرې له یو بل سره یو ځای شوې دي، کله یو په بل کې تداخل لري چې تشخیص او تفکیک یې د دې څانګې عالمان له زیات غور او ځیرتیا سره مخامخ کوي، نو په دغو څلورو دورو کې مطالعه کیږي:

۱- پري کامبرین:

د کابل شاوخوا خورالرغونی جیولوژیکي ډبرې چې د پري کامبرین په دورې پورې اړه لري، ابرک لرونکی شیست، زرغون شیستونه او د کرستالین او ګنیز آهکونه لري.

۲- پالیوزوییک:

د کابل په جنوب لویدیځ کې د پالیو زوییک ډبرې، شګلنی آهکی بدلیدونکی ډبرې دي، هغه آهکونه چې د پغمان غره د شمال ختیځ په وروستی برخه کې لیدل کیږي د منځنی دورې په دویمه پیړی کې رامنځته شوي دي، د خورد کابل په حوزه کې د کاربن په پیړی پورې مربوطې آهکي ډبرې دي. برسیره پردی په پای کې یې خاکستری آهکی ډبرې او نور رنګي آهکي ډبرې هم رامنځته کړې دي.

۳- مزوزوییک:

د معرفت الارضی په منځنی دوره کې بدلیدونکي ډبرې او رسوبونه د مرمر او تباشیر له نوعی څخه دي. خو د کابل په جنوب ختیځ د کابل او بتخاک

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حوزه کې خړ رنګه شفافې آهکي ډبرې ليدل کيږي چې بيلا بيل فوسيلونه لري. حيواني او نباتي متحجره پاتې شونې هم په هغو کې تر سترګو کيږي، د کول حشمت خان په نامه چې د کابل په لويديځ کې کوم کوچنۍ جهيل شته د پخوانۍ ستر سمندر پاتې شونې دي چې د هماليا د څارويو فوسيلونه په کې تشخيص شوي او بيلا بيل آهکونه پکې ليدل شوې دي.

٤ – سينوزوېيک:

د هندوکش د غره زياتره لړۍ او څانګې يې په دې پړاو کې د خپل تشکل او بشپړتيا له حالت سره مخامخ شوې، د پغمان، شير دروازې، آسمايي، قوروغ، بګراميو، کوه صافي او د تنګي غارو شاوخوا غرونه را منځته شوي او د دغو غروونو په صعود يا پورته کيدو سره يخچالي دورې پيل شوې، د اوبو د جريانا تو له آثارو څخه رسوبات را منځته شول، د کابل د سيند په دوا ړوغاړو کې سمندري شګلنې ډبرې او يخچالي رسوبات را منځته شول چې نښې نښانې يې د کابل په اوسنيو غونډيو کې په ډاګه ليدل کيږي.

د پغمان په غره کې د اوسپنې شته والی په دې سيمه کې د فلزاتو بډاينه وړاندې کوي. د امير شېرعلي خان په زمانه کې يې د دغې سيمې له اوسپنې څخه د کابل په ماشينخانه کې وسلې او افزار برابرول. په ماهيپر کې د شاه مقصود، تلک او د ابرک د ډبرو کان او د نغلو په غرونو او لوګر کې د مسوکان د کابل په حوزه کې د زياتو فلزاتو د شته والی مصداق دی چې په بيلا بيلو جيولوجيکي دورو کې را منځته شوي دي.

په چهلستون کې د ګارنټ مايکاشيست ډبرې او د للندر په دره کې د

چونې ډبرې آن د مرغگیرانو په دره (د قوروغ د غره په لویدیځ) کې د بورانېمو په ترکیب سره ډیر مهم جیولوژیکي ارزښتونه دي. په هزاره ء بغل کې د مرمر ډبرې چې دودانیو لپاره ضروري دې د مزو زویېک د منځنۍ دورې د بدلیدونکو ډبرو تعاملات څرگندوي.

د ماهیپر په سیمه کې ستر درز (فالت) لیدل کیږي چې آن د نغلو د بند د لویدیځې رسوبي ساحې د طبقو په میلان باندې یې اغیزه کړې ده. په هر حال په کابل او هندوکش کې جیولوژیکي خصوصیتونه پیچلي دي چې د علي آباد په غرونو او د سیلو په استقامت په لویدیځو ځوړوکې دغه پیچلتیا وې او انحناگانې په هماغو پیچلتیاو سره په ډاگه کیږي چې د دغې ځانگې د څیړونکو لپاره د پاملرنې وړ دي.

غرونه:

د هغو غرونو لړۍ چې د کابل په ښار او ولایت کې شته او د غې سیمې ته یې ښکلې طبیعي او دفاعي منظرې وربښلي دي په دې ډول دي:

د آسمایي غر:

دغه غر د کابل د اوسني ښار په نږدې مرکز کې پروت دی او په حقیقت کې د شیردروازې د غره لړۍ ده چې د گذرگاه په سیمه کې په یخچالي دوره کې له یو بل سره نښتی او یوځای وو، خو د چهاردهي د حوزې د اوبو له امله چې کوچنی سمندرگی و د زمانې په تیریدو سره د ښویدنې په نتیجه کې د کابل او للندر د سیند تل ښکته شو او په نتیجه کې یې گذرگاه را منځته کړه او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسمايي او د سخي غر يې له شير دروازې څخه جلا کړ.

د آسمايي د غره لوړوالی (٢١١٠) متره او د هغه په شمال لويديځ کې د سخي غر (١٩٧٥) متره لوړوالې لري. د علی آباد غر د دغې لړۍ په لويديځ کې د (٢١٢٦) متروپه لوړوالي پروت دی. د سخي غاښې او د باغ بالا غاښې ښارته د خلکو د تگ راتگ لاره ده. گذرگاه د چهار دهي او پغمان سيمې او د جمال مينې، څلورمې کارتې او دريمې کارتې ناحيې د کابل له مرکز سره نښلوي، دغه مهمه لړۍ د سينو زوييک په دوره کې د اوبو له تل څخه را وتلي او په هغې کې د اوسپنې او کوارتز په ترکيب سره لوړې او سختې ډبرې شته. په دې غره کې د چونې ډبرې او د سره او روښانه کوارتز ډبرې شته. د انگلستان د سفارت په وړاندې د غره په لمن کې د چونې د ډبر و طبقه ليدل شوې او په باغ بالا کې هم د چونې ډبره ليدل شوې ده. د باغ بالا په ډډه کې د بيوتيت تورې ډبرې سليت لرونکی ابرک، کوارتز او د گنايزوشيست تورې ډبرې هم څيړل شوي دي او د بادام باغ غر هم همدغه ترکيبات لري، دغه لړۍ د قرغې په استقامت دوام لري او د قرغې د غره په سيمه کې يوه بله څانگه يې يو کوچنی غرجوړوي چې په يوه برخه کې يې د خلکو ستر زيارت (خواجه جمع) دی.

د آسمايي د غرد د تسمې وجه :

د کابل د هندو شاهانو په دوره کې په لومړۍ هجري پيړۍ کې د هندوانو يو اځنی عبادت ځای (درمسال) د کابل په ښار کې جوړ شوې و. د آسمايي د غره په ختيځه لمن کې و ء چې دغه عبادت ځای د آسمايي په نامه شهرت درلود خو هغه د اسلام لښکرو د برېدونو په وخت کې ويجاړ شو او کومه نښه نښانه يې

پاتې نشوه. وروسته وروسته د سیمې هندوانو د هغه موقعیت تثبیت کړ او په هماغه ځای کې یې بیا عبادت ځای جوړ کړ چې هغه هم د آسمایي درمسال په نامه شهرت لري. داسې یادونه هم شوې ده چې د آشامایي کلمه د هواد مور مانا لري او دغه نوم د کابل شاهانو په دوره کې په دغه غره اطلاق شوی دی او د زمانې په تیریدو سره په آسمایی بدل شوی دی. خو د کابلشاهانو په دوره کې په دغه ځای کې د بودیزم نفوذ ډیر زیات و او زیات شمیر لرغوني نومونه او نښې نښانې بودایي جړې لري. له آسمایي سره د هندوانو د لرغوني درمسال د نامه اړیکې زیات امکان لري.

د شېر دروازې غر:

دغه غر په حقیقت کې د چهلستون د غره امتداد دی، لوړوالی یې (۲۲۱۸,۵) مترو ته رسیږی چې دواړه څوکې یې سره نږدې دی او د دواړو څوکو ترمنځ او ارتخت شته چې د زنبورک شاه د تخت په نامه یادیږي. کاسه برج او بیني گاه او د کابل زاړه دیوالونه د یو بل په امتداد تر اوسه پورې په دغه غره کې ولاړ دي. د شیر دروازې غر د گنایز او کوارتزله ډبرو اوله کرستلي متبلورو ډبرو څخه جوړ شوی او په دې غره کې د مرمر، چونې، شاه مقصود او د ریشې ډبرې شته، د برج په برخه کې د غره په جنوبي لمن کې د سپین کوارتز او د گنایز شنې رنگې ډبرې لیدل شوې دي. د چهلستون په غره کې گارنت، مایکاشیست ډوله ډبرې شته او له هغو څخه د ژرندې د ډبرې د جوړولو په مقصد کار اخیستل کیږي. د کرستل ډبرې د تختې او یاد کوچنیو ستنو په بڼه لیدل کیږي چې له همدې امله دغه سیمه د چهلستون په نامه شهرت لري.

برسیره پردې د چهلستون په غره کې شګلن کوارتز او سلیت لرونکي ابرک ډیر لیدل کیږي. د چهلستون د غره په پوزه کې د مسو او د اوسپنې لرونکو ډبرو مرکبات هم شته.

د شیر دروازې د تسمیې وجه:

په لرغوني کابل کې عیاران او شیربچه ګان موجود وو چې ګذر شیربچه ها «د شیربچه ګانو ګذر» بالاحصار او د عاشقان او عارفان د لمنې په وروستۍ برخه کې او دغه راز د سید مرد علیه رحمه د زیارت د شمال په لمن کې یو ګذر موجود وو چې د جوان شیرها د کوڅې په نامه هم یادیده. برسره پردې د بالاحصار د غونډۍ او د اصلي غره ترمنځ یو معبر او ګذرګاه شته چې په دې برخه کې د بالاحصار تاریخي غرونو د اوسپنیزې دروازې په واسطه زوړ ښار له شهدای صالحین سره نښلاوه، دغې دروازې ته نږدې د کابل شیربچه ګان، جوان شیران او عیاران تل په سپورت او تفریح، غیږي نیولو، د لرګیو په لوبو او میلوبوخت وو چې دغه ساحه د خلکو ستر تفریح ځای بلل کیده، دغې دروازې کرار کرار په شیر دروازې شهرت پیدا کړ اوله هغې سره نښتې غره د شیر دروازې د غره په نامه شهرت پیدا کړ اوله هغې سره نښتې غره د شیر دروازې د غره په نامه شهرت پیدا کړ، یو وخت د زنبورک دغره په نامه هم یادیده، یعنې کله چې د کابلشاهانو پاچا زنبورک شاه په دې سیمه کې واکمن و ء.

د پغمان غر:

د پغمان د غره لړۍ د کابل د لویدیځ په استقامت د (٤٧٠٠) مترو په

لوړوالي د یوه ستر دیوال په توګه رامنځته شوې ده. د دغه غره په شمالي برخه کې استالف، ګلدره او شکردره واقع دي او دغره له پاسه ځانګړی ډنډ شته، د پغمان غر دارغنده په استقامت امتداد مومي او وروسته د تخت غاښي ته رسيږي چې له هغه وروسته د قوروغ غرپیل کيږي. د پغمان د غره په ختيځو برخو کې کوهدامن او کاریزمیرته نږدې د ګنایز، شیست او د پګماتیت (Pegmatit) ډبرې شته. د پغمان پګمتیت د نړۍ له ډیرې ښې اوسپنې څخه ګڼل کيږي چې په سلوکې نږدې دوه او یا اوسپنه لري. د پغمان د غره په درې زره متری لوړوالي کې خاورین سلیت او کوارتز پیدا کيږي. په دې لړۍ کې د ابرک لرونکي سلیت او ګرافیت ډبرې هم شته.

د پغمان په غره کې بیلا بیلې درې او جلا جلا ډګرونه شته او د ډبرو په ترکیب کې یې هماتیت هم لیدل شوي دي. په مجموع کې د غه غریوستر دیوال دی چې د هزاره جاتو لوړه سطحه له کابل څخه جلا کوي.

د قوروغ غر:

دغه غر د کابل په جنوب لویدیځ کې پروت دی، له ختیځ څخه د لویدیځ په لوریې امتداد موندلې دې او د تخت له غاښي څخه تر دارالامان او د افشارو تر غونډۍ پورې یې پراختیا موندلې ده. د هغه مخ په شمال ځوړو کې د مرغګیرانو، قلعهء قاضی او د چهاردهي کلي او په جنوب کې یې د للندر دره موقعیت لري، اعظمي لوړوالې یې (۳۲۲۷) متره دی. د تخت غاښی هغه ځای چې د کابل - غزنی سرک ورڅخه تیریږي (۲۲۳۰) متره لوړوالی لري

د قوروغ په غره کې په عمومي ډول د کوارتز په رنګونو سره د ګرافیت. امفیبولیت او ابرک لرونکی شیست ډبرې لیدل کيږي.

دغه راز د قلم لرونکی یا گرافیت چونې یوه پریږه طبقه چې د ختیځ لویدیځ استقامت تعقیبوي، شته. د ډبرو په منځ کې سلیت لرونکی کوارتز د نازکو او عمودي تختو په بڼه او دانه لرونکي کوارتز په سپین رنگ سره په دغه ځای کې لیدل کیږي. د قوروغ د غره د ختیځ په وچه دره کې د ډبرو په ترکیب کې د یورانیم مواد لیدل کیږي چې یوه زیاته اندازه یې د پخواني شوروي دیرغل په دوران کې چرنوبیل ته ولیږدول شول.

د بیلا بیلو ډبرو د غه ټول تشکیلات د پالیوزوییک په لرغونې دورې پورې اړه پیدا کوي، خود غره د بدنې اصل د مزوزوییک په وروستیو وختو او د سینوزوییک په لومړیوو ختو کې صعود کړې دې چې په ځینو برخو کې بدلیدونکې ډبرې او کانگومراتونه پیدا شوې دي.

د صافي غر (کوه صافی):

د صافي غر، د خواجه رواش غر، بابه قشقار او د خواجه چاشت غر د کابل د شمال ختیځ په استقامت او ده سبز ته نږدې موقعیت لري. د پغمان د غرونو په ردیف کې یې صعود کړی دی چې د خیرخانې په شمال کې د هزاره ء بغل غر د دغو غرونو د لړی له جملې څخه گڼل کیږي.

د صافي دغره لوړوالی (۳۰۶۱) متره او هغه ته څیرمه لړی د کاوون غر د کابل ولایت په شمال ختیځ کې د (۳۳۱۲) متر و په لوړوالي لیدل کیږي. د صافي د غره د ډبرو په ترکیب کې دده سبز په برخه کې د چونې او مگنتیت لرونکو ختو، کرستالین، گنایز، کوارتز، په شنه آبي رنگ د شاه مقصود ډبرې، شنه بخن او نصواري ژیړرنگی سلیت لرونکی ابرک، د ډبرو او د فلدسپار،

او سپنی او د مرمرو طبقې شته. د لمبه غر دده سبز په سیمه کې په سلوکې دوه او یا اوسپنه لري چې زیات اقتصادي ارزښت لري د صافي د غره د شمال لویدیځ په وروستی برخه کې یوه کوچنی لړۍ شته چې د تورغر په نامه یادیږي.

دلته بند، چکړیو، تنگی غارو او د سروبي لړۍ:

دغه لړۍ د کابل په ختیځ کې موقعیت لري. د خورد کابل په سیمه کې دلته بند دغره لوړوالي (۳۳٤۲) متره او دلته بند د کلي په جنوب کې یې لوړوالی (۳۰۲٤) متروته رسیږي، یوې څانگې یې د لوگر په استقامت پراختیاموندلې چې د ډبرو د ترکیب له پلوه د نورو غرنیو گاونډیو لړیو په شان یو خیل دي، په دې لړۍ کې د ماهیپر په برخه (د دویم تونل په شمال) کې د شاه مقصود ډبرې، ابرک، تلک او دریشی ډبرې شته چې تر تولید او استحصال لاندې دي، برسیره پردې په دغو لړیو کې د کوارتز، پگماتیت او د گرافیت ډبرې هم لیدل کیږي، گزک غر او د شینوارو غر هم د همدغو لړیو په جمله کې تصنیف کیږي.

غاښی:

هغه غاښی چې د کابل ښار او د کابل ولایت له گاونډیو سیمو سره نښلوي، په دې ډول دي:

د خیرخانې غاښې (کوتل خیرخانه):

د کابل په شمال لویدیځ کې د پنځلسو کیلومترو په واټن د سمندر له سطحې څخه (۱۹۲۲) متره لوړ دی او کابل له کوهدامن سره نښلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تخت غاښې :

د کابل په لویدیځ کې میدان له کابل ښار سره نښلوي او د سمندر له سطحې څخه (۲۲۳۰) متره لوړوالی لري.

د کچین غاښې (کوتل کچین) :

د (۴۰۰۰) مترو په لوړوالې غوربند د کابل له ولایت سره نښلوي.

دلته بند غاښې (کوتل لته بند) :

د کابل په ختیځ کې د سه بابا او بتخاک ترمنځ د (۲۴۲۲) مترو په لوړوالي پروت دی.

د بغل غاښې (کوتل بغل) :

د پغمان په شمال کې د (۲۷۵۰) مترو په لوړوالي کابل د هزاره جاتو او غوربند له لوړې سطحې سره یوځای کوي.

د سفید خاک غاښې (کوتل سفید خاک) :

د (۲۵۶۳) مترو په لوړوالي د ارغنده په جنوب لویدیځ کې پروت دی.

د خنګل غاښې:

د (۲۷۵۰) مترو په لوړوالي د ده سبز په ختیځ کې پروت دی.

د پای منار غاښې:

د (۱۸۵۰) مترو په لوړوالي د کابل په شمال کې موقعیت لري.

د یک لنګه غاښې:

د سیدنور محمد شاه مینې د ختیځ په استقامت د (۱۸۳۵) مترو په لوړوالي د کابل او بګرامیو ترمنځ پروت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برسیره پردې د کابل په ښار کې یو شمیر غونډۍ شته چې له رسوبي ډبرو، شګلنو طبقو او له کانګلو مراتو نو څخه جوړې شوي دي، لکه د رحمان مینی او د شاه شهید د کارتی په جنوب کې د مرنجان غونډۍ، د بي بي مهرو غونډۍ د شهرآرا غونډۍ، کلوله پشته، د تاج بیګ غونډۍ، د خاک بلغ غونډۍ او د قوالانو غونډۍ.

د کابل سیندونه:

هغه سیند ګوتې چې د کابل په ښـــاراو یا ولایت کـــې بهیږي عبارت دی له: چمـــچه مســـت سیند، د للـــندر سیـــند او د لوګر سیند څخه چې د پسرلی په موسم کې تریوې اندازې پورې کافي اوبه لري، خو د دوبی په موسم کې یې اوبه بیخې کمیږي.

د چمچه مست سیند:

دغه سیند ګوتې د پغمان د غره له ختیځو ځوړو څخه سرچینه اخلي د پشه یی له درې او چند لبایی څخه تیریږي او وروسته د خواجه مسافر په استقامت بهیږي او د کشکک په برخه کې د پغمان له کوچنی سیند ګوتې سره یوځای کیږي چې له او ریاخیلو او خواجه لکن څخه تیریږي او زیاتې ساحې خړوبوي. دارغنده سیند دارغنده له درې څخه چې د پغمان په جنوب کې موقعیت لري سرچینه اخلي او د فاضل بیګ په برخه کې سره یوځای کیږي چې په مجموعي ډول دغه سیند ګوتې د چمچه مست سیند په نامه یادیږي، ځکه چې په کمواوبو او کم اوربښت سره سیلاوپکی بهیږي او د کرنی د ځمکو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویجاړتیا سبب گرځي، په عادي حالت کې د پغمان، ارغنده او چهاردهي د ځمکو د خړوبولو سبب کیږي.

دغه سیـــند گوټی له هغه وروسته چې له پل سوخته څخه تیریږي د دریمې کارتې په برخه کې له پل سرخ څخه تیریږي او وروسته د خواجه ملا په برخه کې د محمد غوث د پله په سیمه کې د دارلامان له سرک څخه تیریږي او د هارتن پله ته رسیږي او د هارتن پله ته له رسیدو مخکې د للندر له سیند گوټی سره یو ځای کیږي.

د للندر سیند گوټی:

د للندر سیند گوټی د ریشخورو، سرآسیاب، چهلستون، ده دانا او دواصل آباد له ځمکو څخه تیریږي او د گذرگاه، ریشخورو او د سرآسیاب په سیمو کې د کرنې د ځمکو د خړوبولو او سمسورتیا سبب کیږي. د کابل ژوبن د جنوب له استقامت څخه تیریږي او په همدی ځای کې مخکې له دې چې دهارتن پله ته ورسیږي د چمچه مست له سیند سره یوځای کیږي او وروسته د ختیځ په لور بهیږي اوله پل باغ عمومي، پل خشتي، پل محمود خان د مکروریا نوله پله اوله څرخی پله څخه تیریږي او تنگی غارو ته له رسیدو مخکې د لوگر له سیند سره یوځای کیږي.

د لوگر سیند:

د لوگر سیند د اونی له لوړو برخو څخه د (۳۵۰۰) مترو په لوړوالي سرچینه اخلي د میدان په لور حرکت کوي او په دغه ځای کې د میدان سیند په

نامه یادیږي د دغه سیند سور (عرض) د میدان په اواریو کې شلومترو ته رسیږي له لنډواتن وروسته د نرخ او سنګلاخ له سیند ګوټو سره یو ځای کیږي او تنګي سیدان ته رسیږي. دده یعقوب، بګرامیو او د شیني په برخو کې له دغه سیند څخه د اوبو لګو لوپه مقصد زیا ته استفاده کیږي جلا جلا ستري او کوچنۍ و یالې کیندل کیږي او وروسته د آدم خان کلاله لویدیځې برخې څخه تیریږي او د شمال په لور بهیږي او وروسته د صنعتي پارک په جنوب کې لویې لارې ته نږدې د الو خیلو په ختیځ کې له کابل سیند سره یوځای کیږي او په ګډه د تنګي غارو په لور بهیږي.

د تنګي غارو د غرونو اوبه هم له کابل سیند سره یو ځای کیږي او وروسته د نغلو په ستره زیرمه کې د پنجشیر او غوربند له سیند سره یوځای کیږي. مخکې له دې چې د نغلو زیرمې ته ورسیږي په ماهیپر کې ښکلی ځړوبی (آبشار) جوړوي او له هغه څخه د ماهیپر بریښنا هم تولیدیږي. له هغه وروسته چې د نغلو د اوبو له بند څخه د ختیځ په لور بهیږي، په سروبی کې هم د غوربند او پنجشیر له سیند سره یو ځای د اوبو بریښنا د تولید سبب کیږي چې له هغه څخه د صنعتي دستګاوو او د کابل ښار د روښانه کولو له پاره کار اخیستل کیږي او هغه هم په دې ترتیب:

د بریښنابند	د تولید قدرت	په ۱۳۴۸ کال کې د یوه ساعت تولید په کیلوواټ
د نغلو د بریښنا دستګاه	۹۷ زره کیلوواټه	۲۳۲,۶۲۳,۰۰۰
د سروبی د بریښنا دستګاه	۲۲ زره کیلوواټه	۵,۴۷۲,۲۵۵
د ماهیپر د بریښنا دستګاه	۶۰ زره کیلوواټه	۱۱,۷۴۵,۰۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغو دریو دستگاو د اوبو بریښنا د انرژی تولید د ښاري کورونو په رو ښانولو برسیره د کابل د ټولو صنعتی تأسیساتو، دوړیو اوبدلو په فابریکو، د جنگلک او د حجاری اوبتون د فابریکو، دولتي او شخصي مطابعو، نساجیو، د کار د قواو او په صنعتی پارکونو کې د نورو صناعتي دستگاوو او د قیراچولو په فابریکه او په نورو برخو کې کارول کیږي چې اوس زیاتره صناعتي دستگاوې ویجاړې او غیر فعالې دي.

ویالې:

هغه فرعي ویالې چې د کابل په ښار او ولایت کې د اوبو لگولو په مقصد کارول کیږي، په دې ډول دي:

د چنغور ویاله:

دغه ویاله له ارغنده څخه چې د پغمان په جنوب لویدیځ کې موقعیت لري، پیل کیږي او د قلای قاضي او چهاردهي د ځمکو د خړوبولو سبب کیږي.

بالا جوی:

د للندر له سیند گوتې څخه جلا کیږي او واصل آباد او د توپ د غونډۍ له لمنې څخه تیریږي او د زاړه ښار په استقامت د باغ قاضي د سیمې د خړوبولو اوسمسور تیا سبب کیږي.

دده دانا ویاله:

د للندر له سیند څخه اخیستل شوې او د ده دانا او ده قلندر ځمکی خړوبوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ریشخورو او سرآسیاب ویاله:

د للنـــدر له سیند څخه جلا کیږي او د اوبو لګولو له پاره ور څخه استفاده کیږي.

دده دانا او د پل محمود خان په برخو کې هم د کابل له سیند څخه جلا جلا و یالې اخیستل شوي چې د صنایعو د ښوونځی په برخه کې دده دانا د خلکو داړتیاوو دلرې کولو او د اجمیر ویالې په نامه دیکه توت، قابلبای، هود خیلو او دده سبز د سیمو د خړوبولو سبب کیږي. د کابل د سیند په بیلا بیلو برخو کې یو لړ فرعي ویالې لیدل کیږي چې ترقلای جنګي، شیر پور او بي بي مهرو پورې یې اوبه د ځمکو د خړوبولو له پاره کارول کیږي.

په کابل کې د اوبو رسولو معاصرې شبکې:

په ویالو، سیندونو او سیند ګوټو برسیره د څښاک روغتیایی اوبو ته د خلکو اړتیا احساسیده هماغه وو چې د اعلیحضرت امان الله خان په دوران کې د پغمان اوبه کابل ته ولیږدول شوې او وروسته د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه په زمانه کې جدي تدبیرونه ونیول شول. د روغتیایي اوبو زیرمې جوړې شوې او ژورې څاګانې وکیندل شوې چې له زیرمه کیدو او د روغتیا والی له بهیر وروسته د نلونو پـــه واسطـــه پـــه کابل ښـــاریانو باندې وویشل شوې او هغه هم په دې ترتیب سره:

۱ - د پغمان اوبه د کابل له لویدیځ څخه د سترو فلزی نلونو په واسطه دده افغانانو زیرمې ته لیږدول کیدی چې دغه زیرمه د زرو مکعب مترو اوبو ظرفیت لري او اوبه یې د کابل په مرکز، دوخت په شاهی ماڼۍ او په نورو اداري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثانګو باندې ویشل کیدې. دغه راز د زاړه ښاریوې برخې هم له دغو اوبو څخه استفاده کوله.

۲- د آسمایی د اوبو زیرمه: چې د (۷۵۰۰) مکعب متر و اوبو ظرفیت لري، او به یې د علاوالدین له ژورو څاه ګانو څخه برابریږي او د (۲۵۰) او (۳۰۰) ملي متري نلونو په واسطه لیږدول کیږي او د جمال مینې، کابل پوهنتون، څلورمی کارتی، دریمې کارتې او د میرویس میدان د اوسیدونکو دارتیاو دلرې کولو له پاره کارول کیږي

۳- د پیر بلند او د باغ بالا زیرمی: چې هره یوه یې د لسوزرو مکعب متر و او د دولسو زرو مکعب متر و اوبو ظرفیت لري او به یې د افشار و او د قرغې له ژورو څاه ګانو څخه برابریږي او د درې سوه ملي متري نلونو په واسطه لومړی زیرمې ته لیږدول کیږي او وروسته د مامورینو کارتې، باغ بالا، پروان مینې، خیرخانې مینې او د تایمنیو د پروژې په سیمو کې یې اوبه ویشل کیږي. دغه اندازه اوبه دوګړو د شمیر د زیاتوالي له امله د کابل ښار له پاره کفایت نه کوي او د خلکو اړتیاوې لکه څنګه چې لازمه ده نه دی لرې شوي، برسیره پردې دوروستیو دوه نیمولسیزو جګړو هم د اوبو رسولو شبکې زیانمنې ککړې، د اوبو زیرمې ککړې شوي او د مامورینوو کارتې، شیرشاه مینې، دریمې کارتې او د کابل پوهنتون او د ده بورې په ګډون د جمال مینې په زیاترو ځایونو کې د اوبو شبکې ویجاړې شوي، له دې امله ځینو غیر دولتي مؤسسو د همکارۍ لاس اوږدکړ او د هرو پنځو سو او یا اتیاو کورونو له پاره یوه ژوره څاه وکیندل شوه او اوبه یې د لاسی پمپونو په واسطه راوایستل شوې او د استفادې وړ وګرځیدې، دغه لاسي پمپونه ساتنې او پاملرنې ته اړتیا لري، له دې پرته له زیاتو خنډونو سره مخامخ کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د کابل د تسمیې وجه او تاریخي لرلید

د کابل د تسمیې وجه:

دغه تاریخي ښار ئومړی ځل د ریګویدا په سرودونو کې د کوبها (Kubha) په نامه یادشوی چې لرغونتیا یې څلور زرو کالوته رسیږي. دا روستا په پهلوي تفسیر کې کابل د (کاپل) په بڼه یاد شوی دی چې د کابل ننني تلفظ ته نږدې دي. یوناني تاریخ لیکونکو کابل د کوفن په نامه یاد کړې دي او سیندیې د کوفس په نامه یاد کړې دي. یوناني جغرافیه لیکونکي بطلیموس په (۱٦۷) میلادی کې کابل د (کابورا) او (کارورا) په نامه او خلک یې د کابولیتا (Kabulita) په نامه یاد کړې دي. کوشاني پاچا کجولا کدفیزس دغه ښار د (ګه اوفو) یا (که- او- فو) په نامه یاد کړې دي. مشهور چیني زایر هیوان تسنګ (٦۳۲-٦٤۲م) د کابل حوزه د (فولی شی ستانګه) په نامه یاده کړی او پایتخت یې (هوفی نه) بللې دي. که چیرې نن په سمه توګه پاملرنه وشي د (کوبها -کوفن- کابورا او د که اوفو، وییونه (کلمې) ټول د ژب پوهنې له پلوه سره اړوند او ګډې جړې لري.

له بله پلوه کابل ښار د هغه سیاسي، اقتصادي او د ستراتژیکی دفاع د ارزښت له امله په بیلا بیلو نومونو او القابو هم یاد شوې دي. په اوستا کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آریانا له شپاړس گونو ولایتونو څخه د اووم ولایت په توگه د (وای کرته) یعنې د ښکلي ښار په توگه یاد شوی دی.

او رتسپانا (ورتبانا) د لوړ ښار مفهوم په کابل اطلاق شوی دی چې په سانسکرت کې (اورد هسپانا) راغلی دي، لکه څنگه چې له تاریخي سندونو څخه څرگندیږي، کابل ښار په هغه وخت کې په یوې لوړې غونډۍ باندې جوړ شوی و او د لوړ دیوال په بڼه یې دفاعي حیثیت درلود. د کابل بالاحصار د کابل اصلي ودانی وه او د بالاحصار په لمن کې د کابل پخوانی ښارو او ودانیوې د چکریو د منار ترڅنډو پورې دوام پیدا کاوه چې شپاړس کیلومتره ساحه یې نیوله. کابل ښار یې روښانه، ځلانده او لمریز ښار هم یاد کړی دی چې د (دش سایک) له کلمې څخه اقتباس شوې دي. ځینو ختیځ پوهانو د کابل لرغونی نوم د کاپیلا په نامه یاد کړې دي چې د یوه کوشاني شهزاده او د کنشکا د یوه منسوب نوم وو.

یو شمیر نورو وایي چې د آدم (ع) د یوه زوی نوم قابیل و چې همدغه د قابیل، کاپیلا، کاپول او د کابل نوم په دغه ښار باندې ایښودل شوی دی. په دې باب فولکلوري داستان هم څرگند شوی دی. یو وخت د کابل ښار د اوبو ترمنځ د یوې کوچنۍ جزیرې په توگه پروت وو. یوه ورځ یوه شهزاده وغوښتل دغې جزیرې ته لاړ شي. دده په امر یې یوه زیاته اندازه و ابنه په اوبو کې واچول چې له وښو څخه یو پل جوړ شي. وروسته شهزاده له پله څخه تیر شو او له هغه وخت وروسته عامه خلکو دغه ناحیه (کاه پل یا کاپل) بللی ده چې وروسته په کابل بدله شوه.

د کستگهم، کوبها په نظر د کابل نوم په پیل کې د کابل په سیند باندې

اطلاق کیده. دده د تحلیل له مخې کو KU اشکاني منشأ لري او د اوبو په مانا ده چې د زیاترو سیندونو د نامه په پیل کې راغلی دي. د مثال په ډول کونړ (کنړ). کورم (کرم)، کومل (گومل) او دغه شان نور چې د یونان او د لاتین د لرغونو تاریخ لیکونکو په لیکنو کې هم په همدې معنا راغلې دي. دغه راز کوئیس، کوفیس، کوایس. کله نا کله هم د کابل کلمه د کاول بدلیدونکې بڼه بلل شوې ده چې له کاو، کو او کاوه سره گډې جړې لري چې ټول یې د ستر او پر تمین مانا لري. او د کوی کواتا (کیقباد) او کیخسرو په کلمو کې هم لیدل کیږي او د پوه، مشر، سرور او دستر مفهوم افاده کوي.

په همـــدې ترتیب په ایرانـــي ژبو کې گاو او گاول دستز په مانا افاده شوي دي چـــې په ځینو جغرافیوي نومونو کې لیدل کیږي له دي امله د (ال) به جزء سره زابل، چنداول، کاول د مشرانو، سرورانو، او لارښونکو مشرانو ځای او سیمه بلل شوې ده.

د پـــورتنیو څرگـــندونوو له پـه پام کې نیـــولو سره د کابل کلمه په مشخص ډول په دغـــه ښکلي تاریخي ښار بانـــدې ایښودل شوې او تر اوسه پورې په همدې نامه یادیږي.

د کابل تاریخي لرلید:

لومړنی کابل او د هغه لرغونې ودانی په لومړیو پیړیو کې هماغه د آسمایي غره ختیځ خواته په ځوړو واکمن ختین کورونه وو چې کابل سیند ته نږدې او له طبیعي موقعیت او د اوبو له شته والی څخه په استفادې سره یې ډیر لومړني او زراعتي تاټوبي جوړاوه، خو د کومې ناحیې او یا ولایت د مرکز په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه نه یادیده. کابل د سکندر کبیر د راتګ په وخت کې کوم ستر ښار نه وو که نه مقدوني فاتح هر و مرو په دغه ځای کې توقف کاوه. او که چیرې ودانې یې هم لرله په هغه وخت کې د تګ راتګ له لارې څخه منحرف وو. د لرغوني کابل له موقعیت او د هغه له اســـاسي نښونښانو څخه یوه هم د بودایي زمانې ودانۍ دي. بودایـــي کابل د چکړیو په پای منار کې جوړ شوي وو او اوس هم د خورد کابل په نوم یادیږي.

د چکریو د ښار د ستوپو او عبادت ځایوو بقایاوې چې په حقیقت کې د بودایي قانون د عرادې څلي دي هر یویې په خپل ځای کې ښیي چې بودایي کابل د اوسني ښار د جنوب ختیځ په شپاړس کیلومتری واټن کې د یوه غره په لمن کې ودان شوی وو اوله بالاحصار څخه د چـــکریو تر لمنې پورې ښاري ودانی موجودې وې او د چـــکړیو په څلـــي برســـیره په دغه ځای کې د سره منار په نامه یو بل څلي هم موجود وو چـــې د زمانـــې په تیریـــدو سره دواړه څلي و یجاړ او له منځه لاړل.

د چینی زایر هیوان تسنګ د څرګندونو له مخې چې داوومی میلادی پیړۍ په لومړي نیمایي کې زموږ هیواد ته راغلی دی، معلومیږي چې په دې وخت کې د کابل پر ځاي د کاپیسې یا بګرام ښار د واکمن سلطنت مرکزو چې تر تکسیلا پورې یې پراختیا درلوده. دغه راز د هغو استحکاماتو له مخې چې لاتر اوسه پورې د دیوال او برج په بڼه د آسمایي دغره او د شیر دروازې د پاسه شته، په ډاګه کیږي چې په هماغې اوومه میلادي پیړۍ کې د هیوان تسنګ د راتګ په وخت کې کابل یعنې د سیند ګوټی د دواړو غاړو او د شیر دروازې او آسمایي دغرونو ترمنځ هماغې یوې ټوټې ځمکې زیات سوق الجیشی ارزښت

درلود او دومره سیاسي او دفاعي ارزښت یې درلود چې په شاو خوا کې یې په دفاعي برجونو سره پلن، کلک او لوړ دیوالونه جوړ شوي وو. د کابل وروستی پاچاهان چې عربو هغه درتبیل په نامه یاد کړي دي د کابل هماغه برهمن شاهان وو چې له عربو سره په جګړه کې وو اوله دیر شمو هجري کلونو څخه د یعقوب لیث صفاري د سلطنت تر زمانې پورې څه د پاسه دوه پیړۍ له عربو سره جنګیدل او اووه ځلي یې د کابل دفاع وکړه او عربان یې د کابل له شاوخوا سیمو څخه وشړل. په همدې وخت کې وو چې د کابل د ساحې د تمدن بنسټ کیښودل شو. لومړی له زراعتي پلوه وروسته د سو دا ګري له مخې او بیا له سوق الجیشي پلوه د سلطنت د مرکز په توګه په یو سیاسي او تجارتي ښار بدل شو.

کابل له اسلام څخه مخکې:

د دغه ښار تاریخ د سکندر د راتګ تروخته پورې په ښه توګه روښانه نه دی اوله میلاد څخه مخکې په پنځمه پیړۍ کې د سیروس د فتوحاتو په وخت کې دده په واکمنۍ د اریوش (۵۱۰ - ۵۰۰ ق.م) کې د هرات له لارې افغانستان ته راو رسید له کابل څخه تیر شو او د خیبر درې له لارې هند ته لاړ او د هند لویدیځې سیمې یې ونیولې. کابل په خپل دغه حالت دوام درلود تر دې چې سکندر به ۳۲۸ میلادي کال کې له هندوکش څخه تیر شو او ماور النهر ته لاړ او له ستنیدو وروسته د کابل له لارې د خیبر درې په لور روان شو. پنجاب یې فتحه کړ او غوښتل یې چې د بلوچستان له لارې د بین النهرین په لور روان شي، خو په (۳۲۳ ق.م) کې مړ شو.

به کابل کې وروستي یوناني پاچا هیرومایوس وچې له (۳۰ - ۲۰ ق.م) پورې یې په کابل کې حکومت کړې او د کوشانیانو له خوا له منځه لاړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل د کوشانیانو په دوره کې:

په (۹۰ق.م) کلونو کې کوشاني قبیله رامنځته شوه، باکتریایې ونیوله، ددغې قبیلې لومړنی پاچا کدفیزس (٤٠ یا ٥٠) میلادي کلونو کې سلطنت ته ورسید. باختر، پنجاب او کابل یې فتحه کړل. له هغه وروسته گاندوفرنس رامنځته شو. بیا دوهم کدفیزس پاچاهي ته ورسید او په (۱۱۰م) کال کې مړ شو. له هغه وروسته لومړی کانیشکا حکومت ته ورسید، ده په کندهار کې حکومت کاوه، کابل او باکتریایې هم په واک کې لرل، وروسته په (۱۲۰-۱۵۰میلادی) کال کې دوهم کانیشکا او بیا اشوکا او ورپسې واسودیوا واکمن شول. کوشانیانو تر پنځمې میلادي پیړۍ پوری کابل په خپل واک کې درلود او همدغه کورنۍ وه چې د کابل بالاحصار او د شیر دروازی او آسمایې د غرونو د پاسه د یوالونه یې د عربو په وړاندې دیوه دفاعي د یوال په توگه جوړ کړل. کله چې کابل د هیاطله لاس ته ورغی، د شپږمې میلادي پیړۍ په منځنیو وختو کې د نوشیروان له خوا وشړل شو او کابل یې له اداري څخه ووت. له دغې پیښې وروسته د کوشاني دوهمه سلسله په کابل کې حکومت ته ورسیده چې تر (۸۸۰م) پورې چې له (۲٦۸هجري لمرېز کال) سره یې سمون درلود، د کابلستان د سلطنت د چارو واکي په لاس کې لرل. بالاحصار او بگرام یې دواړه د خپل حکومت د مرکز په توگه په لاس کې وو او په همدې وخت کې دی چې عربو په کابل باندې بریدونه پیل کړل.

کابل د اسلام په وخت کې:

د حضرت عثمان (رض) د خلافت په وخت کې (۲۸-۳۲هـ.ق) د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالرحمن بن سموره بن حبیب قریشي په مشری د غزني له لارې په کابل برید وشو. په دې وخت کې کوشاني پاچا (اعراج) مقاومت ونشو کولی او تسلیم شو. ښځې او بچیان یې بندیان شول او په کال کې یې یو ملیون درهمه باج و مانه، فاتحان بیرته وګرځیدل او لږ شمیر په کابل کې پاتې شول. عبدالرحمن تمیم (رض) بن قیس او جبیر (رض) په کابل کې ؤ. په دې وخت کې جیپال حکومت ته ورسید، د باج له ورکولو څخه یې ډډه وکړه او حضرت تمیم او جبیر له یو شمیر اصحابو (رض) سره شهیدان شول.

بل ځل په (۶۹۸م) له (۷۹هـ) سره سم د عبدالملک مروان د خلافت په وخت کې د عبید الله بن ابوبکر صدیق (رض) په مشری په کابل برید وشو او هغه ته رتبیل شاه سخته ماتې ورکړه. ورپسې په (۸۱هـ) کال (۷۰۰م) عبدالملک د عبدالرحمن بن اشعب په مشری یو سترلښکر کابل ته راولیږه. عبدالرحمن د غزني فتحې مشغول شو لیث بن قیس بن حضرت عباس (رض) یې کابل ته واستاوه. رتبیل خپل عسکر په شیر دروازه او آسمایی کې د لویو د یو الو ترشا، ځای په ځای کړل. هغوی د اسلام پر عسکر وباندې برید وکړ، عبدالرحمن د غزني فتحې څخه وزګار شو او کابل ته راغی او دلیس له عکسرو سره یې یو ځای په جګړه لاس پورې کړ، په نتیجه کې یې د د همزنګ په معبر کې د اوبو د تللو په برخه کې د یوال سوری کړ چې په پای کې کابل د عربو لاس ته ورغی. په دې جګړه کې حضرت لیث شهید شو او د عبدالرحمن له خوا په هغه ځای کې چې اوس یې شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) بولي خاوروته وسپارل شو.

عبدالرحمن د هندوانو ټول بتان، عبادت ځایونه (درمسالونه) وران کړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یوازی یولوی درمسال یې چې د آسمایی دغره په لمن کې وه په خپل حال پریښوده. برسیره پردی یی د شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) د مقبرې په ځنګ کې یو جومات هم جوړ کړ چې د بابرشاه د زوی نصرالدین همایون له خوا بیاجوړ او وروسته بیا د امیرامان الله خان د مور له خوا په اوسنی حالت بیا جوړ شو او د شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) د جومات په نامه یې شهرت پیدا کړ.

دا هغه لومړی جومات دی چې په کابل کې د عربو مسلمانانو له خوا جوړ شوې دي، کله چې عبدالرحمن کابل پریښود، رتبیل دوه ځلي کابل ونیو او دهشام اموی خلیفه تروخته په خپل حال پاتې شو. خو د هارون الرشید په وخت کې (١٧١هـ.ق) عباس له زیاتو لښکرو سره کابل فتحه کړ او په بیرته ګرځیدو کې بیا هم د کابل پاچا له اطاعت نه سرو غړاوه. په (٢٥٧هـ.ق) کال کې یعقوب لیث د عباسی پاچا په فرمان پـــه کابل یرغـــل وکـــړ او رتبیل شاه سخته ماتې وخـــورده او مـــاورالنـــهر ته وتـــښتید او د صـــفاریانو له کمزورۍ وروسته کابل د برهمایـــیانو لاس ته ورغـی، تـــردې چې په ٣٦٦هـ.ق د سبکتګین حکومت واکمن شو.

کابل د مغلو په دور کې:

د صفاریانو له انحطاط وروسته کابل د برهمائیانو لاس ته ورغی، وروسته بیاد غزنی پاچا په کابل واکمن شو. د (٥٤٧هـ) په شاوخوا کې سبکتګین، محمود غزنوي او احغادو یې تر (٥٤٧هـ) پورې په کابل حکومت وکړ. علاوالدین غوري د غزنویانو لړی ماته کړه. وروسته غوریان په ٦١٢هـ.ق په کابل واکمن شول، بیا خوارزمشاهانو کابل ونیو او د خوارزمشاهانو په

ماتې سره د چنګیز لښکرو په دې خاوره کې د وینو سیلاو روان کړ او ټول ښارونه او کلي یې وران کړل آن تر دې چې امیر تیمور کورګاني کابل ونیو، وروسته بیا تیمور په (۸۰۰هـ.ق) د هند په لور لاړ او د تګ په وخت کې کابل ته راغی او په کابل کې تم شو. (۸۰۱هـ.ق) کې بیرته سمرقند ته لاړ او زوی یې مرزا غیاث الدین کابل اداره کاوه. وروسته بیا میرزا محمد او وروسته شاهرخ د کابل اداره په لاس کې ونیوه تر څو چې له یوې مودې وروسته قدرت الغ بیګ ته ورسید او په ۹۰۷هـ.ق کال په کابل کې مړ شو. د الغ بیګ د بې کفایتۍ له امله د محمد مقیم امیر ذوالنون په نامه یوه شخص کابل ونیو.

ظهیرالدین بابر دغه پینبه ونه زغملای شوه او په ۹۱۰هـ.ق کال کې یې کابل ونیو او په دې ښار کې یې سکه هم ووهل شوه. کله چې بابر په کابل کې ؤ د بابر ښکلې بڼ یې جوړ کړ او له کابل سره یې خاصه مینه درلوده.

کله چې بابر هند ته لاړ، کابل دده د یوې حکومتي صوبې په توګه اداره کیده. په کابل کې د مغلو وروستی والي نصیرخان نومیده چې د نادرشاه افشار له خوا له منځه یوړل شو. نادرشاه افشار د هندوکش له لارې په کابل او د کابل په بالاحصار برید وکړ (۱۱۵۷هـ.ق) او یوه موده کابل د نادر افشار د والیانو ترلاس لاندې و.

کابل د احمد شاه دراني او تیمور شاه په وخت کې:

احمد شاه دراني په ۱۱۶۰هـ.ق کال چې له (۱۷٤۷م کال) سره سمون خوري، د خلکو له خوا په پاچاهي وګومارل شو، خو تر یوې مودې پورې یې د کابل ولایت نصیرخان ته پرېښود. وروسته نصیرخان بغاوت وکړ او احمدشاه

بابا د (۱۱۶۰) کال په پای کې هغه ونیو او نصیرخان یې له هیواده وشاړه. احمد شاه بابا غوښتل کابل د حکومت مرکز کړي، له دې امله یې په ۱۱۶۶هـ.ق کال د کابل ښار په شاو خوا یې د یوه لوی دیوال د جوړولو امر ورکړ چې دده د سپه سالار سردار جانخان په هڅو جوړ شو. دغه دیوال یو ولس پوړی لرلې او د کابل په ښار کې په دې ډول بیلا بیلې دروازې وې:

په د همزنگ کې د کندهاریانو دروازه

د سلام خانی په برخه کې سپینه دروازه

د عیدگاه د جومات ترشاد پیت دروازه

د گذرگاه دروازه

د بالاحصار په برخه کې لاهوری دروازه

د احمد شاه بابا له وفات وروسته دده زوی تیمورشاه په (۱۱۸۶هـ-۱۷۷۳م) کال کې پاچاهي ته ورسید او په (۱۱۹۰هـ-۱۷۷۶م) کال کې یې کابل په رسمي ډول د سلطنت مرکز کړ چې تراوسه د افغانستان د پایتخت په توگه پیژندل کیږي. له تیمورشاه وروسته د هغه زوی زمانشاه په کابل کې پاچا شو. خود خپل ورور شاه محمود له خوا ړوند کړی شو. د تیمور شاه زامنو د بی اتفاقی له امله دابدالي تینگ سلطنت کمزورې کړ او انگلیسانو ته یې د لاس وهنې او تیري زمینه برابره کړه. شاه شجاع له انگلیسانو سره په تماس کې و او په کندهار کې په تخت کښیناست. کله چې دوست محمد خان بامیانو ته لاړ، شاه شجاع په (۱۲۵۵هـ.ق) کابل ته راغی، خو د وزیر محمد اکبر خان له خوا له مینځه یوړل شو. د انگلیسانو چونې او هغه کلاگانی چې د بالاحصار او شیرپور ترمنځ وې، وزیر محمد اکبر خان ونیولی او

په هغې غونډه کې چې د مفاهمې له پاره جوړه شوې وه، جنرال مکناتن او دوه نور انګریزان د وزیر محمد اکبرخان په لاس ووژل شول. په نتیجه کې انګلیسان له کابل او افغانستان څخه ووتل او د انګلیس له اووه لس زرو عسکرو څخه یوازې یوتن د داکتر برایډن په نامه خپل ځان روغ رمټ وویست او نور د جلال آباد دوریښمو په تنګۍ کې ووژل شـــول. له هـــغه وروســـته د (۱۸٤۲م کال) په اپـــریـــل کـــې شـــاه شـــجاع هـــم ووژل شـــو او امـــیر دوســـت محمد خان په تخت کښیناست.

د انګلیسانو دویم یرغل د شیرعلیخان په وخت کې وشو، شیرعلیخان د مزار په لوری لاړ چې له روسانو څخه مرسته وغواړي، خو وفات شو او محمد یعقوب خان پاچاهي ته ورسید. له بده مرغه هغه هم د انګلیسانو تراغیزې او د هغوی ترپرله پسې فشار لاندې راغی او دانګلیسانو د ویستلو په خاطر یې د ګندمک کرغیړن تړون ته غاړه کیښوده، کیوناري یې دربارته ومانه تردې چې د (۱۸۷۹م کال) په اګست کې د کابل خلکو د کیوناري او یعقوب خان پرخلاف یوه عامه بلوا او لانجه جوړه کړه. په نتیجه کې یې کیوناري د کابل په بالاحصار کې ووژل شو او دفتر ته یې اور ورواچاوه. یعقوب خان چې د انګلیس د عسکرو هرکلي ته لاړ د رابرتس له خوابندي شو او هندوستان ته ولیږل شو. رابرتس کابل ونیو، د کابل چارچته یې وسوزوله، بالاحصار یې ړنګ کړ او یو شمیر افغاني افسران او عسکر یې شهیدان کړل.

دوهم ځل د کابل، لوګر، کوهدامن او وردګو خلک د انګلیسانو په مقابل کې یو موټي شول، خو انګلیسانو د افغانانو په مقابل کې د بې اتفاقۍ اچولو له سیاست څخه کار واخیست، هماغه ؤ چې عبدالرحمن (د روسیې له

قلمرو) له تاشکند څخه افغانستان ته راغی او د چاریکارو له لارې کابل ته راورسید او په (۱۲۹۷م کال) کې یې پاچاهي اعلان کړه، هغه تر زیاتې اندازې د انګلیسانو تراغیزې لاندې ؤ او په ۱۸۹۳ م کال د ډیورنډ تړون لاسلیک کړ او انګلیسي پوځ له کابل څخه ووت، له عبدالرحمن نه وروسته د هغه زوی حبیب الله خان پاچاهی ته ورسید. هغه هم په (۱۹۱۹م کال) په کله ګوش کې ووژل شو. امیر امان الله خان په تخت کښیناست او د افغانستان خپلواکي یې ترلاسه کړه او تر (۱۹۲۹م) کال پورې یې حکومت وکړ. د عبدالرحمن په وخت کې د کابل ارګ، باغ بالا مانۍ، د شهرارا بن او د شهرارا برج جوړ شول، امیر حبیب الله خان د مهتاب قلا بن او د حبیبې ښوونځی جوړ کړل.

د محمد زایانو په دوره کې (د حبیب الله کلکاني د دورې له یوه لنډ ځنډ وروسته) د پوهنې پرمختیا او ښاري ودانیو جوړول پیل شول چې لږ یې محمد نادرشاه او زیات یې د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په وخت کې اوورپسې د محمد داؤد د جمهوریت په دوره کـــې ترسره شول، خو له (۱۳۵۷هـ.ش) کال وروســته او بیا له (۱۳۷۱هـ.ش) کـــال وروســته په کابـــل کـــې د عمراني او عرفاني کار ګـــډوډي پیل کیـــږي. په دغـــو دوه نیـــمو وروستیو لسیزو کې په تیره بیا د طالبانو پـــه دوره کې کابـــل په یوه غلي، ګوښه شوي (منزوي) او وران ښار بدل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل تاریخي ځایونه

که واقعیت ته وګورو د کابل په ښارکې هرګام د لرغونی تاریخ یوه نښه نښانه ده چې په لنډ ډول یې بیا نوو:

د کابل بالاحصار:

دغه تـــاریخي او دفاعي کلا د کابلشاهانو په وخت کې د زمردو د غونډۍ پرسر جوړه شـــوه او د هغې د دیوال په اوږدوکی د برج په بڼه لوی استحکامونه جوړ شول.

د هارتن د پله په پنځه سوه متری کې همدا اوس له د یوال سره متصل یو دفاعي برج لیدل کیږي. بل برج د توپ له غونډۍ نه لږ پورته او د شیر دروازی د غړه په څوکه، بل لوی برج چې د زنبورک شاه په تخت هم شهرت لري، د (۲۲۱۸۵) مترو په لوړوالي جوړ شوی دی. په همدې توګه د آسمایي په ختیځ ځوړي کې یو بل تینګ برج موجود و چې یویې په کاسه برج مشهور دی او زیات پنډوالی (قطر) لري، خو د آسمایي پاسنی د یوالونه له منځته تللي، یوازې د تیږوبنستیونه (تهدابونه) یې په ځینو ځایوکې لیدل کیږي. ددې د یوالونو ختیه د آسمایي له جنوبي ګلکنې څخه اخیستل کیدله، لومړی د فیلانو په واسطه پخیدله، وروسته د بیګار او حشر په توګه خلک کارته مجبوریدل، خلک د دیوال په اوږدوالي دریدل او ختیه به یې له یوه لاسه بل ته اچوله چې د یوولس پسخو (مهرو) په لوړوالي او یو متر او (۲۰) سانتی په سوریې یو دیوال جوړ کړ. هغو کار ګرانو ته چې بې پروایی یې کوله سخته سزا ورکول کیده. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

برجونو کې دېزو په خاطر تیرکښونه موجود وه او د دیوالونو په هره برخه کې هم تیرکښونه ایستل شوي وو، برجونو د ترصد د نقطې او د قوماندې د محل حیثیت درلود.

رتبیل شاه د کوشاني حکومت په دفاع کې له دې برجونو څخه اعظمي استفاده کوله، خو د هغه د حکومت په وروستیو وختو کې دا دیوال د گذرگاه د معبر په برخه کې سوری شو. دغه دیوال اوسنی هارتن پله ته مخامخ پیل، د شیر دروازې د غره په ارتفاعاتو د هغه څوکې ته رسیږي. د نوموړې څوکې له جنوب څخه له تیریدو وروسته له دویمې څوکې څخه اوړي او د ختیځ لورته ځان برابروي اوله ښکتني او ختیځې څوکې سره چې د عاشقانو او عارفانو په استقامت پرته دد یوځای کیږي او په دې ترتیب د بالاحصار خواته غځیږي ترهغو چې د شیر دروازې د یوه کوچنی معبر څخه چې د شهدای صالحین خواته خلاصیږي بیرته د بالاحصار د غونډۍ په لور استقامت اختیاروي، چې بالاحصار ته یو بشپړ دفاعي حیثیت وربښي. بالاحصار چې لوړ او ټینگ برجونه پکې جوړشوي د کابلشاهانو لویه نظامي او دفاعي کلا وه.

د بالاحصار په جنوب کې یولوی خندق کیندل شوی و، چې له اوبو ډک او د خلکو تگ راتگ یې له ستونزو سره مخامخ کړی و. متأسفانه د آسمایی دیوالونه د پیښوله امله له منځه تللي، یوازې د ده افغانانو سرته د هغه یوڅه نښې نښانې ترسترگو کیږي. په دې ترتیب دې تاریخي دیوالونه چې د کابلشاهانو په زمانه کې آباد شوي وو، د کابل په دفاع کې ښکاره ونډه درلوده چې په هغه کې د کوشانیانو رول ډیر څرگند او ډیر ارزښمن دي.

دا دیوالونه باید د یوه لوی فرهنگي میراث په توگه وساتل شي او له

زیات تخریب او ورانیدو څخه یې سخت مخنیوی وشي، ځکه چې د توریزم په برخه کې د یوې تاریخي ودانۍ په توګه تاریخي او توریستیکي ارزښت لري. دګرځندوی ریاست او د لرغون پوهنې مرکز په دې برخه کې لویه فرهنګي دنده لري چې د هغې د ساتنې او زیاتې پیژندنې او شهرت په منظور پاملفتیونه او ځانګړي خپرونې ولري.

د بالاحصار او بګرام اړیکې:

د کابلشاهانو په وخت کې بالاحصار او بګرام دواړه د کوشانیانو د مرکز په حیث ګڼل کیدل. له بالاحصارنه د شمال خوا ته د بالاحصار له اوسنی سرک، محمودخان پله سره منطبق، د بی بی مهرو په استقامت او له هغه ځایه د قلای حاجی او یا پایمنار د دښتې په استقامت او بیرته د بګرام په لوریو پراخه او مستقیم په ټیټو فرش سرک موجود و چې بالاحصار او بګرام کاپیسی یې سره یوځای کول. د سرک دواړو خوا ووته جګې ونې وې چې د کابلشاهانو نظامي سپرو به له بالاحصاره تر بګرامه د دغو ونو ترسیوري لاندې له یو نیم تر دوو ساعتونو مزل کاوه. دوخت په تیریدو دا سرک له منځه لاړ، خونښې نښانې یې پاتې دي چې د تاریخ په پاڼو کې د دغو سیمو د ښکلا، تازه ګي او نورو او صافو په باب په تفصیل سره خبرې شوې دي. بالاحصار چې د خپل دفاعي اهمیت له امله کوم عظمت او ښکلا درلوده، بګرام په اواره ځمکه کې د بود ایانو یوستر سیاسي او مذهبي مرکز ؤ، اصلاً د (بګ + رام) کلمې له هندي کلمو څخه مشتقې شوی چې د لوی او سپیڅلي مذهبی ښارمانا لري دغه وییونه (لغات) د بګرام په کلمه کې هم تطبیقولی شو، ځکه له بالاحصار تر بګرامیو او د چکریو تر مناره ټول بودایی معبدونه او د هغو زیارتځایونه موجود وو ء.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بالاحصار کې درې مهمې تاریخي ودانۍ:

١ - شاهي هستوګنځي چې امیر دوست محمد خان هغه په (١٨٣٥م) کې ودان کړ. په زړه پورې کاشي کاري او انځورګري یې درلوده او په (١٨٤٠م) کې د انګلیس سفیر په هغه کې اوسیده.

٢ - د شاهي مسجد خرابه چې د عالمګیر په زمانه کې جوړ شوی و ء.

٣ - شاهي حرمسرای چې په (١٨٤٠م) کې شاه شجاع په کې هستوګنه لرله.

دغه ښکلی، ښایسته اوله عظمته ډکې ودانۍ په وروستیو کورنیو جګړو کې بیخي ړنګې او له منځه لاړې. دا ودانۍ په بالاحصار کې د ننه د سلو مترو په واټن یوه له بلې څخه لرې پرتې وې.

٤ - دربارخانه: د بالاحصار په ښکتنۍ برخه کې د برتانیې د سفیر د هستوګنځي ترڅنګ یوه چار دیوالي وه چې دربار خانه او حرمسرای پکې واقع وو. د بالاحصار د دروازې پورتنۍ برخه د شاهي موزیک د ډلې لپاره ځانګړې شوې وه او د سلطنتي تشریفاتو مهم جز ګڼل کیده، له دې دروازې نه د علیمردان باغ ته لاره تللې وه چې بالاحصار یې له زاړه ښار سره نښلاوه.

د بلخ خاورینه غونډۍ:

دغه خاورینه غونډۍ اصلاً مصنوعي تپه ده چې د بالاحصار په ختیځ کې د شاه شهید (علیه الرحمه) په سیمې پورې مربوطه ده او په شاوخوا کې یې ښاري کورونه ودان شوي دي. وایي چې د بلخ د پاچا او د کابل د پاچا ترمنځ جګړه پیښه شوه په نتیجه کې بلخ فتحه شو او د کابل د شاه په امر لاربښوونه وشوه چې فاتح عسکر دې یوه یوه کڅوړه خاوره له بلخ څخه واخلي او له ځان

سره دې کابل ته راوړي او په همدې ځای کې دې ډیری کړي، دې ځای ته دومره خاورې انتقال شوې چې یوه خاورینه غونډۍ ترې جوړه شوه او د بلخ د خاورې په غونډۍ یې شهرت و موند. دا غونډۍ په مستقیمه توګه د کابلشاهانو د عظمت څرګندویې کوي.

د مرنجان غونډۍ:

دغه غونډۍ د بالاحصار د ختیځ په درې کیلو متری کې د حضوري چمن او د رحمن مینې او سید نور محمد شاه مینې، یک لنګه کوتل اولو مړی مکروریان ترمنځ پرته ده. ددې غونډۍ په جنوب کې سیاه سنګ پروت دی چې په پخوانیو وختو کې د نوروز میله (جبه) په دې ځای کې کیدله. د هغې د تسمیې دوجهې په باره کې ویل شوي چې مرنجان یو جادوګر سړی و چې زیات ثروت او پیسې یې درلودې، څنګه چې د هغه طلسم مات شو، د هغه افسانوي شته (دارایې) د خاورو په غونډۍ بدل شول او دا غونډۍ د هغه په نام یاده شوه. لرغونپوهانو په دې غونډۍ کې زیاتې څېړنې او کیندنې وکړې، اوله دې غونډۍ څخه یې له سپینو زرو څخه د جوړو شوو سکوډ کې ختینې کتوې ترلاسه کړې، چې له دې سکو څخه د ځینو وزن له پنځو ګرامو څخه زیات و. په یوناني دورې پورې یې اړه درلوده چې د پنځمې او شپږمې میلادی پیړۍ په شاوخوا کې جوړې شوې دي. دسکې په یو مخ کې د کونګ څیره او په بل مخ کې یې د تفکر او اندیښنې درب النوع زوس دلور تصویر چې د آتن د ښار د ساتونکی په ډول تلقی کیده ایستل شوی و او کیدای شي چې د مقدونی سکندر په زمانه کې د مدیترانې له څنډو څخه کابل ته رارسیدلی وي.

د ۱۹۳۳م کال د جون په میاشت (د ۱۳۱۲ هـ ش جوزا) د مرنجان د

غونډۍ په دوو نقطو کې دوه یووالي عبارت ځایونه و موندل (کشف) شول، چې د کوشانیانو په وخت کې جوړ شوي وو. همدارنګه له همدې غونډۍ څخه د بودا ستره مجسمه (اتوا) هم کشف شوه چې د جسامت او هنر له مخې د کابل موزیم ستره مجسمه وه. برسیره پردې په سلګونو د سرو او سپینوزرو سکې هم له همدې غونډۍ څخه لاس ته راغلې وې چې د کابلشاهانو په عصر کې د بودیزم د ستر مرکز څرګندویي کوي.

خیرخانه:

د خیرخانې غاښې د کابل د شمال لویدیځ په ١٦ کیلومترۍ کې پروت دی له اسلام څخه د مخه پیړیو کې د دې کوتل په ګاونډ کې د سوریا یاد لمر د نمانځنې معبد موجودوو او د برهمنیانو لومړنۍ عبادت ځای وو. له دې سیمې څخه یوه ډیره ښکلې مجسمه چې د لمرر ب النوع ده د هغې له مصاحبانو سره ترلاسه شوې ده.

د لمر د رب النوع نوم (هوریاخور) ویدایې او اوستایي سندرو کې په مفصله توګه راغلي دي. د (خور) د کلمې په اړه ویلی شو چې د دې سیمې نوم اساساً (خورخانه) و او د وخت په تیریدو د خیر خانه په بڼه اوښتی دی، له دې امله زیات تاریخي ارزښت لري.

د بابرښ:

دا باغ د شیر دروازې د غره په لویدیځه لمن کې واقع دی او د مغول بابر شاه د آثارو له پاتې شونو څخه دی چې په (١٥١٤م) کې یې د کابل ښار له

فتحې وروسته دغه ښار خپل پایتخت کړ او وروسته یې د دغه باغ چې د چاردهی په ټوله حوزه یې حاکمیت درلود بنسټ کیښود ، له لرې او نږدې سیمو څخه یې ډول ډول نیالګي دې ځای ته راوړل او نهال یې کړل. دغه باغ مغولي شاهي کورنۍ د غړو لپاره یو ښکلی تفریح ځای و. وروسته بابر هندونیو او کابل یې پریښود خود کابل ښکلې هوا او میوې یې نه هیرولې. کله چې بابر مړشو د هغه له وصیت سره سم یې په همدې بڼ کې خاوروته وسپاره ، د هغه لمسي نورالدین محمد جهانګیر په (١٦٠٧م) کې د هغه د قبر لپاسه یوه ښکلې ماڼۍ جوړه کړه او له هغه را ښکته په (١٦٤٦م) کال کې د هغه لمسۍ نورجهاني د بلـــخ او بدخـــشان د فتحې په مناسبت یو جومات جوړ کړ چې د دې باغ اهمـــیت او لوړتیا یې لا پسې زیاته کړه. متأسفانه د وروستیو دوه نیمو لسیزو په جګـــړو کـــې دغه باغ خپله ښکلا او تازه ګي له لاسه ورکړې ده او بیا رغونې ته اړتیا لري.

شیر پور:

د دې لپاره چې په ښار کې د دولت عسکر او لښکرې د خلکو د مزاحمت او ځورونې سبب نشي، امیر شیر علیخان پریکړه وکړه چې د بي بي مهرو د غونډۍ په شاوخوا د شیر پور په نامه یو ټینګ پوځي ښار ودان کړي.

نو ځکه یې په (١٨٧٠م) کې د مهندسانو په واسطه د دې ښار نقشه برابره او د عمل ډګرته یې وړاندې کړه. دغه ښار د بی بی مهرو د غونډۍ په شاو خوا کې په (٢٠٠٠) جریبه ځمکه کې طرحریزي شو ، د دیوالونو لوړوالی یې ٢٠ فوټه او سوریې د دې استعداد لري چې توپ پرې ګرځیدای شي. ختیه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فیلانو په واسطه پخیدله. په دې ښار کې یوه پوځی قشله چې د کتنې وړ ګنجایش ولري په نظر کې نیول شوې ده.

له پنځو کالو څخه د زیاتې مودې لپاره دورځې (٦٠٠٠) کارګران او نږدې یو زر معماران او ترکانان په دې ودانۍ کې په کار بوخت وو. عسکرو ته پر اصلي معاش برسیره د میاشتې پنځه روپۍ هم ورکول کیدې، څو خپلو ورځنیو چارو ته پاملرنه ولري، خو د معمارانو اجوره هره ورځ په نقده توګه د دولت له خزانې څخه ورکول کیده. په داسې حال کې چې پخوا د سړکونو، لارو او ودانیو جوړول جبري وو او د بیګار به ډول په یې خلک راټولول او دغه کار به زیاتره په عامو خلکو او بزګرانو کیده او تحمیلي بڼه یې درلوده.

تراوسه لا ښارنه وودان شوي او ختیځ او لویدیځ د یوالونه یې لا نه وو بشپړ شوي چې د افغان او انګلیس دویم جنګ پیل شو او د غه پوځي ښار نیمګړې پاتې شو، چې وروسته دوخت په تیریدو ړنګ شو.

دوې پوځي ښار په یوه ګوښه کې جنګي کلا (قعلهٔ جنګي) آباده شوه، وروسته د اعلیحضرت محمدظاهرشاه د حکومت په دوران کې د شیر پور دلویې عسکري قشلې په منځ کې ودانۍ جوړې شوې چې تریوې اندازې د عسکرو د ځای په ځای کولو محل ګڼل کیده او همدارنګه عسکري لوژستیک او داردو روغتون هم په کې ځای په ځای شول.

شهر آرا:

د شهر آرا برج او د شهر آرا بڼ د برکې پر غونډۍ چې اوس د شهر آرا غونډۍ په نامه یادیږي، واقع دي. دغه غونډۍ پخوا د تپهٔ ماران په نامه یادیدله.

کله چې عبدالرحمن خان کابل ته راغی ددې غونډۍ پرسریې په (۱۸۹۳م) کې له انګریزانو سره د ډیورنډ تړون لاسلیک کړ چې د هغه په اساس انګریزان له افغانستان څخه ووتل. وروسته عبدالرحمن خان ددې غونډۍ لپاسه د یوه تعمیر بنسټ کیښود چې په خواکې یې د شهرآرا د برج په نامه د یوه برج بنسټ هم کیښود او په شاوخوا کې یې یولوی باغ جوړ شو. چې د یوڅه وخت لپاره د امان الله خان د وخت حربي ښوونځی هم په شهرآرا کې ځای په ځای شوی و. د وخت په تیریدو سره ورورو د شهر آرا باغ د خلکو تفریح ځای و ګرځید او د محمد ظاهر شاه د حکومت په وخت کې ددې باغ یوه برخه په (باغ زنانه) بدله شوه چې متأسفانه اوس متروک او خپل لومړنی اهمیت یې له لاسه ورکړی دی.

باغ بالا:

هغه باغ دی چې د اوسني پولي تخنیک او پروان مینې ترمنځ غونډۍ باندې واقع او لویدیځ ته یې انتیرکانتیننتل هوټل پروت دی او د امیر عبدالرحمن خان په زمانه کې د یوه باغ په بڼه رامنځته شو (۱۸۸٤م) او د باغ بالا په نامه ونومول شو.

په دې غونډۍ باندې یوه کوچنۍ ښکلې مانۍ او یو د لمبلو ډنډ هم جوړ شو. نوموړې ودانۍ د امیر عبدالرحمن خان د دربار ځای و. د باغ بالا له قصر نه د انګلستان سفارت ته هم ترځمکې لاندې یوه لار ایستل شوې وه چې د اړتیا په صورت کې یې د انګلستان د سفارت او د باغ بالا مانۍ ترمنځ تګ راتګ شونې کاوه. د باغ بالا په جنوبي برخه کې د پیر بلند په نامه یو مزار شته چې څنګ ته یې یوه زړه کلا موجوده وه او د کافر قلا په نامه یادیدله. ددې

کلا په شمال کې د ترصد یوه برج بنسټ هم ایښودل شوی و چې د چهاردهي، خیرخانې او وزیر آباد د سیمو، کلای جنگي او بی بی مهرو پرلارو باندې یوه حاکمه او ځارنیزه (کنترولي) نقطه وه او همداوس هم په خپل حال پاتې ده.

باغ بالا د پرله پسې پیښو له امله خپل لومړنی اهمیت له لاسه ورکړې. وروسته د محمد ظاهر شاه د حکومت په دوران کې دغه باغ بیا سمسور کړای شو او پریمانه او به ورته برابرې شوې، زیات تاکونه پکې کینول شول او مانۍ یې هم ترمیم شوه خو په وروستیو دوه نیمو لسیزو کې یې بیرته خپله تازه ګی او سمسور تیا له لاس ورکړه، زیاتره تاکونه یې وچ شول او د سړک د غاړو زیاتره ونې یې له منځه تللې دي.

د چهلستون مانۍ:

د چهلستون مانۍ د دارالامان په ختیځ او د چهلستون د غره په لویدیځو لمنو کې د شاه زمان په دوره کې ودانه شوه چې د چهار دهی بهترینه سیمه یې چې خاصه ښکلا لري په دې منظور انتخاب کړې ده. لږ پورته د چهلستون د غره په لمن کې یو وړو کی ځلی هم شته چې په پخوانیو وختو کې ودان شوی و، اما د شاه زمان له خوا دوباره ترمیم شو. امکان لري چې دغه سیمه او ځلی د کابلشاهانو پر وخت د بودیزم یو نامتو کلی وو.

د چهلستون مانۍ د یوه ښکلی اوشنه باغ په منځ کې واقع وه چې دوروستیو جګړو په نتیجه کې په بشپړه توګه ویجاړه شوې ده.

د دارالامان مانۍ:

د دارالامان مانۍ د چهاردهي په یوه ښیرازه سیمه کې د قوروغ د غره

ختیځ لورته له (۱۹۲۲م) را په دیخوا، د امیرامان الله خان له خوا جوړه شوې ده چې سرمهندس یې مستر هارتن نومیده. د دارالامان د مانۍ په جوړولو کې د هغه د ښوخدمتونو درناوي په منظور د گذرگاه پول د ده په نامه (دهارتن پول) یاد شو. امان الله خان د پارلمان په خاطر د دارالامان د مانۍ بنسټ کیښود چې په بیضوی خونه کې یې له (٤٠٠) څخه زیات کسان ځاییدل.

دې مانۍ څلور ټینگ او کلک برجونه درلودل او په څو پوړیز ډول جوړه شوه چې تعمیراتي مواد یې پخې خښتې، گچ او سمټ وو، د تعمیراتی موادو او کارگرانو د لیږدولو په منظور له د همزنگ نه تر دارالامانه د ریل کرښه تر کار لاندې ونیول شوه. د دې مانۍ بام د مسو په واسطه پوښل شوې ؤ. او په مناسبو ځایو کې دالوتونکو تصویرونه هم انځور شوی وو. د دارالامان واټ ډیر پلن او دواړو خاووته یې پراخې پلې لارې هم درلودې، د سړک دواړو خواووته په دوه کتاره توگه ونې کرل شوې وې چې ټول پلي لارویان د لمرله وړانگو څخه خوندي پاتې کیدل متأسفانه چې هغه ټوله ښکلا او تازه گي د جگړو له امله په بشپړه توگه له منځه تللي دي.

د تاج بیگ د غونډۍ مانۍ:

دغه ښکلې مانې د دارالامان په لویدیځ کې د قوروغ د غره په شمالي ځوړو کې ودانه شوې ده، چې په ډیر عالی ډیزاین او ساختمان په دوه پوړیزه توگه یې د دارالامان له قصر سره په یوه مهال بنسټ ایښودل شوی او آباده شوې ده. دا دواړه محلونه د کابل د خلکو تفریح ځایونه وو او امان الله خان په دې ځای کې یونوی ښار په پام کې درلود، خو د اهیله یې ترسره نشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم خپرکی

د کابل د ښار لرغونی نقشه

د نړۍ په ټولو ښارونو کې د ښار پلان او نقشه د ځمکو (اراضی) د جوړښت له مخې ترتیب او اوډل کیږي. په همدې اساس د کابل ښار لرغونې او اوسنۍ نقشې په شکل او ډیزاین کې د شیر دروازی د غره، د آسمایې غره او د کابل سیند رول ټاکونکی دی. (۳۵۰۰) کاله پخوا هم همدغه عوامل د کابل د زاړه ښار له اغیزمنو فکتورونو څخه ګڼل کیدل. د آسمایی غره مخ په لمر ځوړي د لاندینیو پدیدو په ملتیاد لرغوني کابل منشأ جوړوي:

د ځمکو (اراضی) جوړښت:

یونانیانو د ښار د دفاع په منظور جګې غونډۍ (اکروپل) کارولې. کابل د یوې لوړې سیمې (دور دهستانا) یا جګ ښار (اورسپانا) په توګه په همدې منظور د کابلشاهانو ښاري مرکزو، چې له همدې امله له خورد کابل څخه بالاحصار ته ولیږدول شو، په دې اساس په لومړۍ اسلامي پیړۍ کې کابل هغه ښارو چې ټینګه او مستحکمه کلایی درلوده او هغه یې د (گرزندېن) په نامه یادوله او دې جګې کلا ته رسیدل ستونزمن کاروو، د حاکمو نقطو موجودیت او له لوړو نقطو څخه ترصد، پردې (ښار) تسلط ناممکن کړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هایدروگرافي عامل:

د کابل سیند چې (کوفن) یې یادونه کړې ددې سیمې د ښیرازی او سمسورتیا سبب وو، دللندر له سیند څخه وروسته له نهر درسن څخه استفاده کیدله، جوی شیر بله ویاله وه چې د سیمې په ښیرازی کې یې سیده اغیزه درلوده چې په هغه وخت کې یې د خلکو داړتیاوو د پوره کولو او خړوبولو لپاره په ښه توګه کفایت کاوه.

ستراتیژیکی نقش:

کابل د موقعیت له مخې د دښمن د بریدونو په وړاندې د یوه ټینګ او مقاوم سپر په توګه پیژندل کیده، نو ځکه په دفاعي لحاظ د ښار شا او خواته د دیوالونو د شته والی او د غرونو د لوړو څوکو یادونې په تفصیل سره شوي دي. په اکبر نامه او تزک جهانګیري کې دا موضوع په دې توګه توضیح شوې ده: «هغه غر چې پر هغه باندې د بالاحصار د ارګ بنسټ ایښودل شوي، هغه ته د شاه کابل وایی، چې پرسریی عقابان وو او د کابل ښار دوه ختیني کلا ګانې درلودې او د بالاحصار ارګ یوه ځانګړې کلا وه.» ددې ښار کلا د بابر زوی میرزا کامران ترمیم کړه. جهانګیر د (۱۰۳۷-۱۰٤۷هـ.ق) په حدود و کې د هغه په ودانیو کې د پام وړ بدلونو نه راوستل او ځان ته یې ځانګړی ځای جوړ کړ، د بالاحصار کلا چې له خامو مواد و څخه جوړه شوې وه د شاه جهان په امر (۱۰۵٤هـ.ق) له ګچ او چونې څخه جوړه شوه او متعددې دروازې یې درلودې، چې د کابل د دیوالونو په برخه کې یې یادونه شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجارتي نقش:

کابل د ختيځ ، لويديځ، شمال او جنوب په يوه تجارتي څلور لارې کې پروت دی. اچ اچ ويلسن په اريانا انتيکا نومی کتاب کې داسې ليکي:

«او رتهسپانم درې ترافيکي لارې لري چې له لويديځ، ختيځ او جنوب څخه راغلی او په اورتهسپانم کې سره يوځای کيږي. » خو سترابن ليکي: « دا سړکونه دری نه بلکی لويه تجارتي څلور لارې ده چې د باکتريا ، او اراکوزيا او د هند خواته ځي او د آسيا له لويو تجارتي لارو څخه ګڼل کيږي. بابر داسې ليکلي دي: « د هندوستان او خراسان ترمنځ د وچې له لارې دوه بندرونه دي: يو کابل او بل کندهار. کاروانونه له فرغانې او ترکستان، سمرقند او بخارا ، بلخ او له حصار بدخشان څخه کابل ته راځي. د خراسان او هندوستان ترمنځ همدغه ولايت واسطه دی. سوداګران روم او ختاته ځي او هر کال اووه اته زره آسونه کابل ته راځي. له هندوستان څخه له پنځلس نه تر شل زرو کورونو په کاروان کې کابل ته راځي. د خراسان، روم او چين مالونه په کابل کې پيدا کيږي. » ځکه چې کابل له ډيرو پخوانيو وختو څخه د وريښمو له لارې سره د ارتباط پر اساس عالي تجارتي ماهيت درلود.

مذهبي نقش:

د عربو له راتګ او د اسلام د سپيڅلي دين له خپريدو سره سم په کابل کې اسلامي او مذهبي سپيڅلي مرکزونه او زيات شمير جوماتونه جوړ شول. کابل ته د يوه مرکزيت دور په برخه کولو په لار کې د شاه دوشمشيره (علبه

الرحمه) ، عاشقان او عارفان (علیه الرحمه) او شهدای صالحین (علیه الرحمه) زیارتونو مهم اوتاکونکی رول درلود . خو له اسلام څخه د مخه د بودایی دین له نقطه نظره په کابل کې ډیر بودایی عبادت ځایونه موجود وو . د کابل په بالاحصار کې د زمرد پرغونډی یو کوچنی بودایي معبد موجود ؤ. په شیوه کیو ، بگرامیو ، دامان شاخ برنتئ ، د مرنجان په غونډی ، په تپۀ سلام او د خیرخانې په کوتل کې یو شمیر بودایي عبادت ځایونه او زیارتونه وجود درلود .

د حدود العالم مؤلف داسې لیکي: « کابل هغه ښار گوتی دی چې ټینگه او مضبوطه کلا لري ، مسلمانان او هندوان پکې دي ، بتخانې پکې دي ، او رای قنوج تر هغو بشپړواک ته نه شي رسیدای ،څو چې د دغو بتخانو زیارت ونه کړي او د ملک بیرغ یې همدلته زړوي. »

دا موضوع د ملیونونو هندي زیارت کوونکو د تگ راتگ سبب گرځید له او د کابل مذهبي نقش یې روښانه او ښکاره کاوه.

د کابل ښاري شبکه:

که چیری د لرغوی کابل جوړښت (ساختمان) ته وکتل شي ، د هغه وخت کابل غیر منظم پلان درلود ، گذرونو او سیمو جگ ختین د یوالونه درلودل ، تعمیراتي مصالح یې ډیرې لومړنی او خامې وې. واټونه کوچني او تنگ ، نامنظم او کاږه واږه (مارپیچ) وو چې یوازی پلیو کسانو او ډیرو لومړنیو (ابتدایی) لیږدوونکو وسایلو په کې د تگ راتگ امکانات درلودل. د شپې له خوا دهرې سیمې د کوڅې لویې دروازی تړل کیدلې او زیاتره یې دفاعي بڼه درلوده. په هره سیمه کې د یوی قبیلې او یو ملیت کورنی اوسیدلې او د قومي

اړیکو پرښتې یې ژوند کاوه چې د منځنیو پیړیو د ښارونو وضعه راپیژني. په هره سیمه او محله کې قبیلوي دودونه موجود وو، دریڅه لرونکی خونې مخ په شمال او د تعمیر مخه به د لمر له لګیدو سره برابره او موافقه وه. ښځو د کور په څلورو دیوالونو کې ژوند کاوه. د نخاس، توارچی نغاره خانی او د بازار دورځې موجودیت ددې لرغونی ښار له ځانګړتیا وو څخه ؤ. ښاری شبکې عبارت دی له مختلفو ګذرونو او سیمو څخه هغه هم په لاندی ډول:

١- د دیوان بیګی ګذر:

د دیوان بیګی ګذر د شترخانې له سیمې سره نږدې واقع و.

٢- د سردار جان خان ګذر:

دغه سیمه د زاړه ښار په منځ کې له بالاحصار څخه لږ لرې پرته وه.

٣- د قاضي ګذر:

دا ګذر اوسنی شوربازار دی چې د تیمورشاه د زمانې د قاضي القضات قاضي فیض محمد په نوم نومول شوې دی.

٤- مراد خاني ګذر:

دا ګذر د احمد شاه بابا او تیمور شاه د دورې له بانفوذ نو میا لیو څخه د سردار مراد خان په نامه یاد شوی چې همدا اوس هم په همدې نامه موجود دی.

٥- دا څکزیانو ګذر:

دا ګذر دا څکزیانو د قبیلې او د هغو د مشر په نوم نومول شوی او اوس هم په همدې نامه یاد یږي.

بر سیره پردې کولی شود زاړه ښار د نورو محلونو او سیمو نومونه هم یاد کړو لکه:

بارانه	چنداول	خیابان	قرتای چنداول	اندرابی
قصاب کوڅه				
علیمردان گذر		کوچهٔ سکه بچه ها	درخت شنگ	جوان شیرها
تنور سازی	شترخانه	د خرابات کوڅه	خافی ها	سید جعفر
سرآسیاب بالاکوه		قول آبچکان	ئغاره خانه	کوتوالي
موچی پرک	د مرده شویانو کوڅه	کهنه فروشی	پایان چوک	د علیمردان کوڅه
خوابگاه	شانه سازي	چُقرک کوڅه	غازی خان جنده	سردار جان خان
بالاجوی	کلای هزاره ها	کله خورها	سه دوکان	سرگندنا

٦- د کابل چارچته:

دا بازار چې سریې په لرگیو پوښل شوی و د ٦٠٠ فوټو په اوږدوالي او ٣٠ فوټو په سور د پل خشتی د جومات له دروازی سره متصل د کتاب پلورنځي او د میوند د آبدې او پل خشتی ترمنځ په اوولسمه میلادی پیړی کې د علیمردان خان له خوا ودان شوی و چې په شا او خوا کې یې اتلس تجارتي سرایونه موجودو. چارچته په (١٨٤٢م) کال د انگلیسس جنرال پالک له خوا چور او چپاول شوه. خو ژربیرته ترمیم شوه. اما په (١٣٢٨هـ.ش) کال کې د کابل ښار د عصري کولو په منظور دغه بازار په بشپړه توگه وران شو او دغه تاریخي ودانی له منځه لاړه.

رسته (اتحادیه):

په لرغوني کابل کې ډول ډول تجارتي رستې (اتحادیې) موجودې وې د بیلگې په ډول، د بزازی رسته: د آهنگری رسته، د مسگري رسته، د زرگری

رسته او داسې نورې چې هرې یوې د صنعتي او تولیدي اتحادیې په توګه خپل کارونه سرته رسول. په هره سیمه کې مشخص او ابتدایي حمامونه موجود وو لکه: د کاه فروشی حمام، د کجاوې حمام، د شترخانې حمام، چند اول حمام، د عاشور بیګ حمام، د غلام رضا حمام او داسی نور.

د لرغوني کابل اجزاوې:

۱- ده افغانان:

عبارت وله: جوی شیر، نخاس، شاه دوشمشیره، اندرابي کوڅه، اندرابی، د ګاډی خانی سرای، د غوریوو سرای، د مرغاویو حوض، د قالینو سرای، د سکهـ بچه ها کوڅه، د سید جعفر کوڅه، سرآسیاب، بالاکوه او قول آبچکان.

۲- خیابان:

د خیابان کوڅه، کشمش فروشی، د عبدالرحمن خان سرای، نغاره خانه او کوتوالي.

۳- مراد خاني:

د حضرت عباس زیارت، د مرده شویانو کوڅه، یو پیسه ګی پول او موچی پرک.

٤- سرچوک:

چارچته، کهنه فروشی، پایان چوک، رکاخانه، کتابفروشي، سراجي، کاه فروشي، بوریا فروشي، د محمد قومي سرای، د اعلیحضرت باغ، د علیمردان خان کوڅه، د شعبې سرای، خوابګاه، دمستان پول او شانه سازي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- شوربازار:

بالاحصار، صدر بازار، لاهوری دروازه، تخته پل، هندوگذر، پېزار دوزي، د چقرک کوڅه، آهنگری، تنورسازي، بارانه، شترخانه، انار فروشي، د رکاخانې بازار، د سراجي بازار، د علي رضا خان کوڅه، بابای خودی، د نواب باغ، خرابات، درخت شنگ، د ډاکتر قاسم کوڅه، د کجاوې حمام، د شترخانې حمام، سپورت سوار، چوب فروشي، د غازي خان جنډه، د سردار جانجان جنډه.

٦- چنداول:

د جهان آرا باغ، سرکاریز، بالاجوی، د هزاره گانو کلا، خافی ها، قرتا، کله خورها، سه دوکان، د قاضي باغ، پخته فروشي، د نواب باغ او سرگندنا.

د زاړه ښار ستونزې:

د کابل زوړ ښار یو گډ او مزدحم تجارتي مرکزو. د کانالیزیشن سیستم وجود نه درلود، د ترافیکو بهیر د مناسبو لارودنه موجودیت له امله له ستونزو سره مخامخ و، شین کمر بند نه و، بریښنا، تیلفون، مخابرات او د اوبو رسولو شبکې له زیاتو مشکلاتو سره مواجه وي. د کوڅو او کورونو دقیقه پته څرگندیدای نشوه، ټاکلي مارکیټونه او ورکتونونه موجود نه و، ښار له ټاکلي نقشې او ماستر پلان څخه پرته پراخیده.

د معاصر کابل نقشه:

د کابل ښار د پنځه ویشت کلن پلان د په پام کې نیولو له مخې په ښار او ښاري ودانیو کې ستر بدلونونه رامنځته شول. د کابل ښار د بالاحصار له څلورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیوالونو څخه ووت او په منظمه او غیر منظمه توګه د ښاری شبکو بنسټ د کابل د سیند او د شیردروازې او آسمایي غره په لمنو او د هغو پرګاوندیو غونډیو کیښودل شو.

نـــو:

د نوی ښار پروژه په ۱۳۱٤هـ. ش کال کې

د شیر شاه مینې پروژه په ۱۳۲۱ هـ. ش کال کې

د میرویس میدان پروژه په ۱۳۲۷ هـ. ش کال کې

د ولي کارتي پروژه په ۱۳۲۹هـ. ش کال

د جمال مینې پروژه په ۱۳۲۹هـ. ش کال کې

د پل سوخته د سیند د غاړې پروژه په ۱۳۲۷هـ. ش کال کې

د شاه شهید پروژه په ۱۳۳۱هـ. ش کال کې

د شیر پور پروژه په ۱۳۳٤ هـ. ش کال کې

د دریمی کارتی پروژه په ۱۳۳۷ هـ. ش کال کې

د باغ بالا پروژه په ۱۳۳۹ هـ. ش کال کې

د مامورینو د کارتې پروژه په ۱۳۳۹ هـ. ش کال کې

د ده افغانانو پروژه په ۱۳۳۷ هـ. ش کال کې

د خیرخانې مینې پروژه په ۱۳۵۱ هـ. ش کال کې او د تایمنی واټ پروژه په ۱۳۵۲ هـ. ش کال کې ترلاس لاندې ونیول شوې.

د لومړي ځل لپاره په (۱۳٤۵هـ. ش) کال کې د کابل ښار ماستر پلان طرح شو چې د کابل ښار د اوسیدونکو لپاره (۲۳۷۸۰) هکتاره ځمکه په پام کې نیول شوې وه چې په هغی کې د (۸۰۰) زرو تنو لپاره د اوسیدنې کورونه

برابریدل. خو دویم ماستر پلان (۱۳٤۹) کال د (۱٤۱٦۰۰۰) تنو لپاره په (۲۹۹۰۰) هکتاره ځمکه کې په پام کې نیول شوې و. وروسته په (۱۳۵۷) کال کې د ښار جوړولو کار پوهانو (۳۲۳٤) هکتاره یا (۱٦۵۰۰۰) جریبه ځمکه د دوه ملیونو ښاریانو لپاره په پام کې ونیوله. له ځمکې نه د استفادې ډلبندي یا تضیف یې په دې ډول دي:

د کابل ښار د ځمکې د استفادې طرز:

۱- په سلو کې ۲۵ د اوسیدنې سیمه (ساحه).

۲- په سلوکې (۵٤۳) صنعتي، عامه مرکزونه، شني ساحې او سړکونه.

۳- په سلوکی (۸) د زیرمه تونونو (گدامونو) او عمومي پارکنگونو ساحه.

٤- په سلو کې (۵ , ۹) کلتوري او د حلقوي سړکونو سیمې.

۵- کرنیزې (زراعتي) ساحې (۷٦۵۰) هکتاره ځمکه.

٦- په سلوکې (٤ , ۱) د (٤۰۰) هکتارو معادل د مړستونو (قبرستانونو) لپاره ټوله (۳۲۳٤۰) هکتاره.

د کابل ماستر پلان په لاندینیو څلورو سیمو چې هره یوه یې ځانگړې مرکزونه لري، ویشل شوی دی:

۱- شمال لویدیځه سیمه: چې ٤۹٦۰ هکتاره ځمکه او ٦۳۰ زره نفوس لري لویدیځ ته یې د افشار غر، جنوب ته یې د آسمایي غر او کابل سیند، شمال ته یې حلقوي سړک او ختیځ ته یې د کابل سیند واقع دي.

۲- شمال ختیځه سیمه: دا سیمه ۱٦۷۰ هکتاره ځمکه او ۲۱۰ زره تنه نفوس لري چې لویدیځ ته یې د جشن سیمه، حضوري چمن او کابل سیند، شمال ته یې د کابل سیند، ختیځ ته یې حلقوي سړک او جنوب ته یې د مرنجان غونډۍ پرته ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٣- جنوب ختيځه سيمه: ځمکه يې ٢٨٠٠ هکتاره او نفوس يې ٣٢٠ زروته رسيږي. ددې سيمې لويديځ ته د شير دروازې غر، شمال ته يې کابل سيند او د مرنجان غونډۍ ختيځ او جنوب يې حلقوي سړک احاطه کړې دې.

٤- جنوب لويديځه سيمه: نفوس يې ٨٤٠ زره او ځمکه يې ٧٤٠٠ هکتاره ده چې د لويديځ او جنـــوب له لـــوري له حلقـــوي سړک، د شمال او ختيځ له خوا د افشـــار له غـــره، علی آباد، آسمـــايي غره او شير دروازی له غره سره نښتې ده، خو د کابـــل ښار مرکزي هسته په درې پلاني سيمو الف، ب، ج تصيف شوې ده.

پخوالـه دې چې دغه ماستر پلان عملي بڼه اختيار کړي، دښار په مختلفو ناحيو کې لوړ پوړې ودانۍ اويو پوړ يزی پروژې په لاندنۍ توګه ودانې شوي دي چې د نوي ماستر پلان تطبيق بطی کوي:

- د مرنجان د غـونډۍ په شمـال او د بـي بـي مـهـرو پـه ختـيـځ کې (١، ٢، ٣، ٤،) مکررويان بلاکونه.
- په خيرخانه مينه کې، پنځه سوه فاميلي او د سرې مينې بلاکونه.
- په خيرخانه مينه کې د کور برابرولو (تهيه مسکن) بلاکونه او د پوليسو بلاکونه.
- په خير خانه مينه کې د ښاروالي بلاکونه، (٩٠) نوي فاميلۍ د بلاکونه، کلوله پشتې ته څيرمه د ښاروالي بلاکونه.
- په خيرخانه مينه کې د کارګري قصبي بلاکونه.
- د بی بی مهرو د غونډۍ په شمال ختيځ کې هوا يي بلاکونه.
- د خيرخانې مينې په دويمه برخه کې د خيرخانې د پروژې بلاکونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د پلازمېنې نقشه

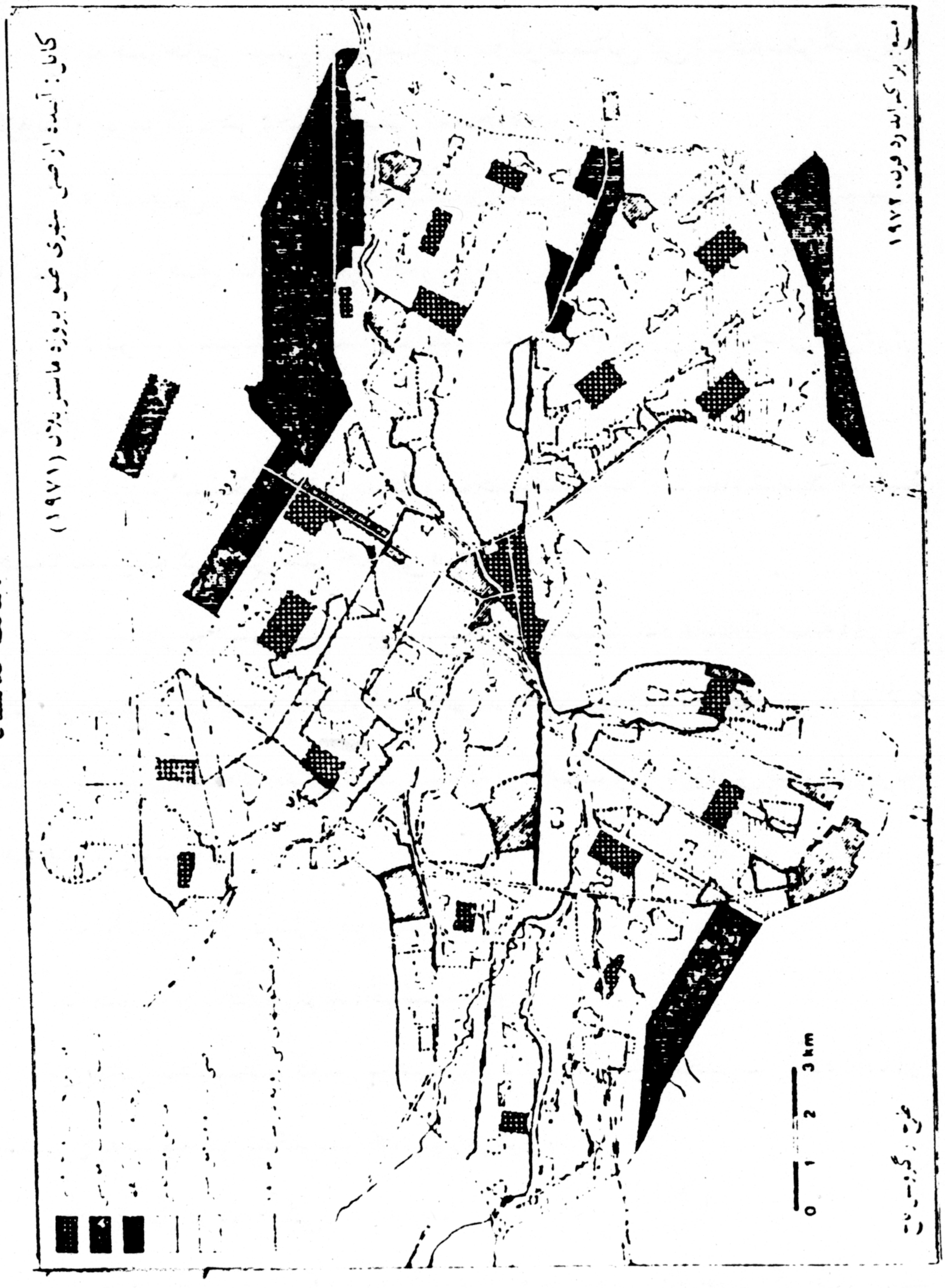

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ماستر پلان له مخې ټولې ادارې، کارخانې، د استوګنې او تجارتي مرکزونه په لاندې توګه ډلبندي کیدای شي:

الف: تجارتي او خدماتي مرکزونه:

- په خیرخانې مینې، نوی ښار او سرای شمالي کې پنځه ستر تجارتي مرکزونه او یو مرکز د هو د خیلو سیمې ته مخامخ.

- د کمپنۍ، چاردهې، خوشحال مینې، قلای شهاده، باغ رئیس، دارالامان او په واصل آباد کې شپږ تجارتي مرکزونه.

- د لوګر د سیند په شمال لویدیځه برخه او قلای زمانخان کې درې تجارتي مرکزونه.

- د ارزان قیمت پروژې په جنوب ختیځه برخه او د شاه شهید (علیه الرحمه) په سیمه کې درې ستر تجارتي مرکزونه.

- د ښار په مرکز کې د شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) او پل خشتي ترمنځ تر پل محمود خان او د میوند واټ په دوو استقامتونو له ابن سینا روغتون څخه د اتفاق ترجوماته او لاهوري دروازې پورې ټوله پراخه تجارتي سیمه ده.

ب- اداري او روزنیزې مؤسسې:

په جنوب لویدیځ او لویدیځه سیمه کې:

د پولي تخنیک، کابل پوهنتون، د دارالامان په جنوب، د ده دانا او چهلستون په سیمه کې پنځه ستر تجارتي مرکزونه.

- په شمال لویدیځ کې:

- په خیر خانه مینه کې دوه ستر مرکزونه، په وزیر محمد اکبرخان مینه

کې یو مرکز اوله آریانا هوتل نه د هوایي ډګر د سړک په ختیځ امتداد مجتمع اداري په پام کې نیول شوي دي.

- په شمال ختیځه برخه کې د کابل سیند په جنوبي څنډو کې دوه ستر مرکزونه په پام کې نیول شوي دي.

- په جنوب ختیځه برخه کې د سید نور محمد شاه مینې (نوې کارتې) په جنوب کې یو اداري او کلتوري مرکز پلان شوي دي.

- د ښار په مرکز کې د نوي ښار او پل باغ عمومي په منځ کې تر پل محمود خانه د کابل د سیند په شمالي څنډو کې اداري او فرهنګي مرکزونه پلان شوي چې موجود هم دي.

ج- کارخانې او کارځایونه:

- په شمال ختیځه برخه کې له صنعتي پارک څخه د سړک په دواړو خواوو کې تر هود خیلو پورې اوله هغه ځایه د هوایي ډګر تر جنوبه او یوه برخه هم د کابل د هوایي ډګر شمال ته د خواجه رواش د غرد په ځوړو کې.

- د رحمان مینې او سید نور محمد شاه مینې د سړک په امتداد د لوګر سیند له څنډو تر سید نور محمد شاه مینې. (کارته نو) پورې.

- د لوګر د سیند په جنوبي څنډه کې د ارزان قیمت پروژې په جنوبي استقامت کې د کارخانو لپاره پراخه سیمه په پام کې نیول شوې ده.

- د او سیدنې او مسکوني سیمې د ماستر پلان په شاملو برخو کې په افقي کرښو په نښه شوي دي.

هـ- شنه سیمه په تیکو ښودل شوې ده. عمومي کرښې، د ویالو روانې اوبه او عمومي سړکونه د حلقوي سړکونو په شمول د ماستر پلان په نقشه کې په

څرګنده توګه ښودل شوي دي. په دې ماستر پلان کې مکروریان، ۲٤۰ وړکتونونه ۲۵۰ لومړني ښوونځی، ۱۰۰ ثانوی ښوونځي، ۵۰ د نجونو ښوونځي، طبي تأسیسات، عاجل او سیمه ایز کلینیکونه، درملتونونه، طبي لابراتوارونه، ۳۰ عاجل روغتونونه، ۲۵ عصري حمامونه، ۳۵ ښاري کتابتونونه، ۲۰۰ جوماتونه، ۲۰ د فاتحې اخیستلو سالونونه، ۲۰۰۰ نانوایي ګانې او د اطفایې ۲۲۵ مرکزونه په پام کې نیول شوي دي.

د سړکونو سوریا پلنوالی له ۲۰ نه تر ۱۱۰ مترو پورې ټاکل شوی دی. او په ماستر پلان کې د شاملو سړکونو ټول اوږدوالی ٤۸۰ کیلومتره او مساحت یې په مجموعي ډول ۳۳۰۳ هکتارونه رسیږي.

د هوایي ډګر په سړک جکپوړی ودانۍ او کلتوري مرکزونه په پام کې نیول شوي وو. د ښار په ختیځه برخه کې کلتوري او روزنیز مرکزونه او په مرکز کې تجارتي تأسیسات په پام کې نیول شوی وو چې متأسفانه تر اوسه عملي شوي نه دي. کابل ښاروالي دغه څلور سیمې په شپاړسو ښاري ناحیو ویشلي دي. هغه هم په لاندې ډول:

لومړی ناحیه:

په دې ناحیه کې د هارتن پل، د خواجه صفا د غره شمالی برخه تر بالاحصاره، پل محمود خان، د کابل سیند جنوب، باغبان کوڅه، پامیر سینما، باغ علیمردان او میوند واټ شامل دی. «د لومړی ناحیې ټیلفون ۲۳۵۷۷».

دویمه ناحیه:

په دې ناحیه کې ماشینخانه، دهارتن پول، سره میاشت، د کابل د سیند غاړه، د آسمایي غره شمالي برخه، د سالنګ واټ جنوبي برخه، د پروان مینې په استقامت د باغ بالا تر ګردنې پورې «ټیلفون ۳۱۲۰۵».

دریمه ناحیه:

له هارتن پله څخه د سیلو تر سړکه، د چمچه مست سیند شمالی خوا تر پل سوخته پورې، د دارالامان سړک، کوز علاؤالدین، دریمه کارته، سرای غزني، شیرشاه مینه، میرویس میدان، نهر درسن، د همزنگ او جمال مینه. «تیلفون ٤٢٩٤٠».

څلورمه ناحیه:

په دې ناحیه کې د سالنگ واټ شمالي برخه، د باغ بالا تر گردنې، پروان مینه، ده کیپک، بادام باغ، د انصاری څلور لارې، د صدارت څلور لارې د شیر پور تر څلور لارې پورې، د تایمني دُسړک په استقامت کلوله پشته، دوزیر آباد پروژه او دریم پروان. «تیلفون ٣١٨٦٠).

پنځمه ناحیه:

له خوشحال مینې څخه تر قرغې، قلعه ء جواد، افشار، قلای وزیر، نو آباد، سپین کلی، نیاز بیگ، د فاضل بیگ نوآباد، قلعهء کاشف، د قمبر څلور لارې، قلای واحد، د چمچه مست سیند غاړه، د سیلو د سړک له څنډې د باغ بالا ترگردنې او مامورینو تر کارتی، د پولی تخنیک په شمول. «تیلفون: ٤٢٧٢٩».

شپږمه ناحیه:

د دارالامان د سړک لویدیځه برخه، قلعه ء قاضی، د برچی د ښته، قلعهء شهاده، قلعه وزیر، د چاردهی چار قلعه، کلای بختیار، قلعهء بهادر خان، د چمچه مست سیند جنوبي برخه ترقلعهء قاضي پورې، گل خانه او دریمه کارته. «تیلفون ٤٤١٦٢».

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوومه ناحیه:

د چمچه مست سیند د غاړې جنوبی برخه، گذرگاه، بریښنا کوټ، واصل آباد، قلای غیبي، موسهی چهاردهی، آقا علی شمس، چهلستون، د تاج بیگ غونډی، ده دانا، ده مراد خان، ایوب خان مینه، د دارالامان دسړک ختیځه برخه تر دوغ آباده، قلای اسفندیار، گلباغ، قلای فتوح، ترتنې کوټ پورې. تیلفون: ٤٢١٥٦».

اتمه ناحیه:

د حضوری چمـــن سیمه، شاد شهـــید، رحمان مینه، سید نور محمد شـــاد مینه، د بگرامیـــونساجـــی، قلای صـــاحب زاده، قلعچه، باغ سید، قلای حشـــمت خـــان، بینی حصار، شـــهدای صالحین، تریک لنگه کوتل پورې. تیلفون ٢٦١٠٦»

نهمه ناحیه:

مکروریان، شش درک، هودخیل، پلخرخي، «فعلاً قلعه زمان خان او ده خدایداد، د «١٣٧٥هـ.ش کال پر اساس». (١)

لسمه ناحیه:

نوی ښار، له زینب ننداري څخه د وزیر آباد تر پروژې، د تایـــمنی د سړک د شمال په استقامت، وزیر آباد، وزیر محمد اکبـــر خان مینه،

---

(١) په نهمه ناحیه کې دویم، دریم او څلورم مکروریان، محمد عمر خان قلعه، د میرعباس قلعه، دقلعه وکیل یوه برخه (د هوایي ډگر د سړک ختیځ کوونه)، تر هوا پیژندنې پورې سیمې هم شامل دي. (ژباړن)

شیرپور، قلعهء فتح الله خان، قلعهء موسی، قلعهء جنگی، د بی بی مهرو قلعهء خاطر. «تیلفون ۳۳۹٤۰».(۱)

یولسمه ناحیه:

په دې ناحیه کې د ده کیپک، د پوستین دوزانو کوڅه، د اریانا پروژه، د نورستان سړک، د کوهستان سړک، د ۳۱۵ لوا شاته، هزارهء بغل، د نجارانو قلعه لومړی برخه، او د خشت هوختیف دویمه برخه شامل دي.

د وولسمه ناحیه:

د ارزان قیمت پروژې ساحه، زن آباد او د پولیسو د مأموریت ساحه په برکی نیسی چې د کابل ښار ختیځ ته په اوولس کیلومتری کې موقعیت لري.

دیارلسمه ناحیه:

دده سیز سیمه او گاونډي کلی او باندې دي چې د یوې ناحیې عملي جنبه یی نه ده ترلاسه کړې.

څوارلسمه ناحیه:

تاکل شوې وه چې د پغمان ولسوالی د یوی ناحیې په توگه وپیژندل شي چې تراوسه یی عملي بڼه نه ده غوره کړې.

پنځلسمه ناحیه:

د قلعهء نجاران لومړی برخه، د تایمنی یوه برخه، لب جر، د خیرخانې مینې دریمه برخه، پنځه سوه فامیلي، سرد مینه، پروژهٔ جدید، د پارک گولایی،

---

(۱) په لسمه ناحیه کې د هوایي ډگر د سړک په استقامت لویدیځ پورته د بي بي مهرو (ع) ټوله سیمه د هوایی ډگر تر دوسر کې (قلعهٔ وکیل، قلعهٔ چمن، هوایي بلاکونه) او کارگري قصبه د هوایي ډگر په شمول هم شامل دي (ژباړن).

د جمهوریت گـــولایی، خواجـــه بغرا، د خواجه بغرا غونډی او «پوسته ٔ کچالو» په کې شامل دی.

شپاړسمه ناحیه:

لومړی مکروریان، د چمن سیمه، سمنټ خانه، قلعه ٔ زمانخان، ده خدایداد، پل پادشاه او د قابل بای سیمه په برکی نیسی (۱) اوس د تیلفونونو زیاتره نومړې فعالې نه دي او یا یې نومړې بدلې شوي دي.

په دې ترتیب د پغمان له لمنې تر بگرامیو او له خواجه بغرا نه تر سرآسیاب او د دارالامان په جنوب کې دوغ آباد، ریشخور د «ستر کابل» ښاري ناحیې شاملې دي.

یوازې د کابل په لویدیځ کې د ارغنده باندې او دشیوه کیو، بگرامیو، ده یعقوب کلي او باندې د کابل په وروستی ختیځه برخه کې د ښار د اطراف په توگه پیژندل کیږي او دواړه ساحې د ښار په لرې احاطه کې د اطراف د مهاجرت محورونه جوړوي چې په کرنه او مالداري بوخت دي.

د لوړ پوړیزو ودانیو د دې پروژې په څنگ کې د ټولنیزو او روغتیایی خدمتونو تأسیسات، د جمهوریت روغتون، نادرشاه روغتون، د طبي علومو د

---

(۱) «۱۲-۱۳-۱٤-۱۵-۱٦» ناحیه له ۱۳۷۵ کال څخه وروسته په کابل ښاروالی کې مطرح شوې دې. که نه نو تر ۱۳۷۵ کاله پورې د کابل ښاري ناحیې هماغه یوولس ناحیې دي او ارزان قیمت پروژه هم خپل ځانگړی ناحیوي تشکیلات لري، امکان لري د لنډمهالې ادارې او انتقالي حکومت په دوران کې دغه موضوعگانې په اساسي توگه روښانه شي. «د ۱۳۷۵ کال سر شمیرنه، د ۱۹۹٦-۱۹۹۷) مطابق» د افغانستان د مرکزی احصایې اداره.

اکادمۍ روغتون (چهارصدبستر)، وزیر اکبرخان، ابن سینا، د اندراگاندي دماشوم د روغتیا روغتون (صحت طفل) د مرکزي قواو روغتون، ملالی زیږنتون، د نور روغتون، سناتوریم، د پولیسو روغتون د اهریو په خپل وارد کابل د خلکو د روغتیا او روغتیایي خدمتونو په لاره کې خپلې خپلې هڅې کوي او ددې ترڅنګ په هره ناحیه کې زیات ښاری کلینیکونه، کتنځایونه او شخصي کتنځی او کلینیکونه، له پنځو سوو زیات درملتونونه او زیات شمیر معالج ډاکتران د خلکو په اختیار کې ورکړل شول. زده کړې د مدرسې له سطحې نه لوړو زده کړو پوهنتونونو اوله هیواد نه بهر زده کړو ته انکشاف وکړ. ورځپاڼو، جریدو او د ډله ایز ارتباط وسایلو، د انټرنټ او سپوږمکیو د تیلفونونو په سطحه پراختیاو موندله. کورونه څوپوړیز، د ښار سړکونه په معاصره طریقه پلن رو ښانه په ترافیکي څراغونو او یا د ترافیکي وسایطو په دوران مجهز شول.

په ټولو برخو کې تلفون، تلګراف، رادیو، تلویزیون، ډول ډول رسمی او خصوصي خپرونې مختلفې مطبعې، د ښځینه طبقې د زده کړې د کار حق او په دموکراسي شکل اداره ،دولتي ادارې، کابینه، جمهور رئیس، په پادشاهانو او جمهوري ریاست پورې اړوندې مانۍ، معاصر عسکري او اداري نظام رامنځته شو. د ښار تصنیف په بیلا بیلو ناحیو، ښاري ماستر پلان او د ښاري ځمکو تصنیف، سرشمیرنې او ښاري احصایې په بیلا بیلو برخو کې په ځانګړو اهدافو په ښار کې ترلاس لاندې ونیول شول.

د کابل د (١٣٧٥هـ.ش) کال وروستي ماستر پلان ته د (٣٢,٣٤٠) هکتاره ځمکې په ساحه کې پراختیا ورکړه شوه او د کابل د ښار نفوس دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملیونو تنه اتیکل شو. په دې ماستر پلان کې د استوګنې ودانۍ په دې ډول په نظر کې نیول شوې وې:

په سلوکې له ۱۰ تر ۱۵ ودانۍ ۹ پوړیزه یا تر دې زیاتې.

په سلوکې له ٦٥ تر ۷۰ ودانۍ ٤ او پنځه پوړیزه.

په سلوکې له ۲۰ تر ۲۵ ودانۍ ۲ او ۳ پوړیزه.

داسې پلان ترتیب شوی و چې ښار باید په خپل عمودي بعد کې پراختیاومومي او د ښار له افقي پراختیا څخه مخنیوی وشي. د ښار بیلا بیلې اجزاوې لکه څنګه چې مو د روپیژندې له پرونې کابل سره هیڅ سمون نه لري. د ناحیو په هر یوجز کې ټول فرهنګي، اقتصادي، صناعتي او اداري تسهیلات په نظر کې نیول شوي دي چې پرونې کابل ورڅخه برخمن نه وو.

او سیدونکو ته تریوې اندازې د څښلو او به، بریښنا، په ښار کې سالمه او روغتیایي فضا برابره شوې دد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د کابل ښار
د افغانستان د سیاسي مرکز په توګه

د کابل ښار د تیمور شاه د سلطنت پر مهال بیا سیاسي مرکز شو، په دې ترڅ کې د کابل په زاړه ښار کې بدلونونه او پراختیا وې رامنځته شوې، کله چې په (۱۸۸۸م) کال اوسنی ارګ چې عبدالرحمن خان یې بنسټ ایښی و تکمیل شو، دولتي اداره له بالاحصار څخه ارګ ته ولیږدیدله او د وزارتونو اداري د یوې ټولنې (مجتمع) په بڼه سره راټولې شوې. د دولت ریاست شاهي وی که جمهوری په ارګ کې مستقروې، عظمې صدارت ته د ارګ ترڅنګ ځای ورکړل شو او نورې اداري د ارګ د شاوخوا په لرې او نزدې سیمو کې ځای پرځای شوې او د ښار له پراختیا سره سم د دې وزارتونو په ساختماني بڼه کې مثبت بدلونونه څرګند شول. د مخابراتو د وزارت ښکلی او مجللې (۱۸) پوړیزې ودانی کابل ته نوې بڼه ورکړه. د ملي دفاع وزارت، د عدلیې وزارت، د کانو او صنایعو وزارت، د پښتونستان په څلور لارې کې د ارګ په ګاونډ کې واقع دي. د پوهنې، اطلاعاتو او کلتور وزارتونه د ښار په مرکز (د د افغانانو) کې موقعیت لري. د صدارت قصر، د پلان وزارت، د کلیو د پراختیا وزارت، امنیت او د کورنیو چارو وزارت په لږ واټن د ارګ په لویدیځه خواکې موقعیت لري. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرينو چارواو سرحدونو د چارو وزارتونه د ارگ لويديځ خواته پراته دي. په همدې توگه د مرکزي بانک (د افغانستان بانک)، ملي بانک او پښتني تجارتي بانک، کابل ښار والي او د کابل ولايت بنسټ هم د ښار په مرکز کې ايښودل شوی دي. يو شمير وزارتونه په علاؤ الدين کې د دارالامان د سړک په امتداد او يـــا په شيرشاه مـــينه کې مـــوقعيت لري. د بيلگی په توگه د سوداگرۍ وزارت د علاؤ الـــدين په سيـــمه او د لـــوړو زده کړو وزارت په شيرشاه مينه کې، همدارنگه مقننه قوی (پارلمان) ته هم د علاؤ الدين په سيمه کې ځای ورکړل شوی دی.

د هوايي ډگر د سړک پـه امتـداد د عـامې روغتيـا وزارت، مـلـکي هوانور دی او ستره محکمه ځای لري. د بريښنا د انرژی وزارت د خيرخانی په بادام باغ کې او د فوايد عامې وزارت په لومړي مکرويان کې خپلی ورځنې چارې پرمخ بيايی. په همدې ډول د متحابه دولتونو ټول سفارتونه او د ملگرو ملتو ادارې او غير دولتي مؤسسې خپلې ودانۍ او مستقلې ادارې په خپل واک کې لري. له دې جملې څخه د روسيی سفارت د دارالامان په سړک او د امريکا د متحدو ايالتونو سفارت د هوايي ډگر د سړک پـه امتداد په وزير اکبرخان مينه کې مجللې او ښکلې ودانۍ لري.

د ارگ په داخل کې ښکلی او پـه زړه پورې ودانۍ لکه د گلخانی مانۍ، د دلکشاه مانۍ، د سلامخانې مانۍ او لومړی لمبر مانۍ وجود لري. د بهرنيو چارو وزارت د ستوري مانۍ او د صدارت مانۍ له مهمو او ټينگو ودانيو څخه دي چې په ښکلی معماری جوړی شوی دي. د کابل په جنوب کې د چهلستون مانۍ د کابل له ښکلو مانيو څخه ده چې د زمانشاه د حکومت په دوره کې ودانه

شوې ده، وروسته د هغې په ساختمان کې زيات بدلونونه رامنځته شول، د قوروغ د غره په شمال ختيځه لمن کې د دارالامان مانۍ او د تاج بيګ د غونډۍ مانۍ د امان الله خان له شاهکاريو څخه دي چې په دې ښکلا سره په کابل کې لږ تر سترګو کيږي. د ښوونې او روزنې وزارت او د کابل ولايت په لويديځ کې د ملي آرشيف ودانۍ د کابل ښار له ستروا او وتلو تاريخي و دانيو څخه ګڼل کيږي چې د هيواد زياد ترد رسمي او تاريخي اسناد په کې خوندي دي.

په کابل کې مهمې ادارې:

کابل د افغانستان د پلازمينې او سياسي مرکز په توګه د يوه مستقل هيواد ټول اداري، ټولنيز، اقتصادي او پوځي تشکيلات لري چې دلته يې په لنډه توګه يادونه کوو:

د جمهوري رياست مقام:

مقريې د ګلخانې، دلکشاه، سلام خانې مانۍ او لومړۍ لمبر قصر کې دی.

د صدارت مقام:

صدراعظم په بيلا بيلو برخو کې له څلورو څخه ترپنځو پورې مرستيالان لرل. د وزيرانو شورى د چارو اداره د دولت د سياسي، اقتصادي، علمي او پوځي چارو په اړه پراخ تشکيلات لري. مهم وزارتونه يې دادي:

- د بهرنيو چارو وزارت
- د ملي دفاع وزارت
- د امنيت وزارت (اوس رياست)
- د مخابراتو وزارت

- د اطلاعاتو او کلتور وزارت
- د ترانسپورت وزارت
- د ملکي هوا نوردي وزارت
- د بيا رغاونې وزارت
- د سپکو صنايعو او خوراکي موادو وزارت
- د مالیې وزارت
- د ساختماني چارو وزارت
- د سرحدونو د چارو وزارت
- د پوهنې وزارت
- د لوړو او مسلکي زده کړو وزارت
- د عامې روغتيا وزارت
- د برېښنا انرژۍ وزارت
- د اوبو لګولو وزارت
- د عدلیې وزارت
- د کرنې او مالداری وزارت

د اسلامي شؤنو وزارت

- د پلان وزارت
- د سوداګرۍ وزارت
- د کليو د رغاونې او پراختيا وزارت
- د راستنيدونکو د چارو وزارت
- مرکزي بانکونه (د افغانستان بانک، ملي بانک، پښتني تجارتي بانک)

- د کابل ښار والی ریاست
- د کابل ولایت

د کابل ښاروالی ریاست چې د ښار او ښاروالی اړوندې چارې سمبالوي څلور مرستیالان او په مرکزي اداره کې مختلف ریاستونه او د ناحیو (۱۶) ریاستونه لري چې د ښار په بیلا بیلو سیمو کې موقعیت لري د بیو د کنترول، د ښار تنظیف، ښاري مالیې او ساختماني چارې د کابل ښاروالي د مختلفو څانګو له خوا تر سره کیږي، لاندینی تصدي ګانې هم له کابل ښاروالی سره ګډې هڅې کوي:

- د کلتوري خدمتونو د تصدی لوی ریاست
- د جوماتونه، جماعت خانې، تکیه خانې، سینما ګانې او درمسالونه.
- د هوټلونو د تصدی ریاست.
- د مهندسي او پلان جوړولو لوی ریاست
- د مکروریانو د ساتنې او څارنې د تصدی لوی ریاست.
- د اوبو رسولو او کانالیزاسیون د تصدی لوی ریاست.
- د کابل ښاروالی د ودانو لود چارود تصدی لوی ریاست.
- د کورجوړولو د فابریکی د تصدی لوی ریاست.
- د افغاني سرې میاشتی د ټولنی لوی ریاست.

په کابل کې اتلس سینما ګانې فعالې وې، لکه: د آریانا سینما، آریوب سینما، اقبال سینما، باختر سینما، بریکوټ سینما، بهارستان سینما، بهزاد سینما، پارک سینما، پامیر سینما، تیمور شاهی سینما، د خیرخانی سینما، زینب سینما، فرخی سینما، کابل ننداري، ملی سینما، میرویس سینما او

(c) ketabton.com: The Digital Library

میوند سینما خو یو شمیر یې پخو او رانې او تخریب شوې دي. برسیره پردی په کابل کې پنځه درمسالونه (آسمایی، بابا منسا سنگهـ، پیراتن ناب، خالصه او هراري ډله) هم موجود دي.

بانکونه او تجارتي مرکزونه:

د تجارتي چارو د چلند د اسانتیا وو په منظور په کابل ښار کې لاندینـي بانکونه فعالیت کوي:

- د افغانستان بانک، د افغانستان د مرکزي بانک په توګه چې په ادارو او دولتی حسابونو پورې اړونددی.
- ملي بانک د افغانستان دویم بانک دی چې ملي او تجارتي پانګوته ځای ورکوی او ساتي یې.
- پښتـــني تجـــارتي بانـــک پـــه مـــطلـــق ډول د خـــلکو او ســـوداګرو په خدمت کې دي.
- د صنـــعتي پراختیا بانک، په هیواد کې د صنایعو د پراختیا په منظور فعالیت کوي.
- رهـــنی او تعمیراتي بـــانک، د آبـــادي او تعمیـــراتی پروژو پـــه چارو مصروف دی.
- د صـــادراتو د پراختـــیا بانک، د تجارتی مالونو په صادرولو او تجارت کې هڅه کوي.
- د کـــرنې د پراختـــیا بانک، پـــه کرنیـــزو پروژو کې له ځمکه والو سره مرسته کوي.

- د دې بانکونو ترڅنګ په کابل ښار کې تجارت او تجارتي بازار تریوی اندازې پراختیا موندلې ده چې د پانګوالو د فعال تجارت پایلی (نتایج) د ښار په تجارتي مرکزونو، د هغه په شاوخوا سیمو او یا د ښار په مرکز کې په لاندې ډول لیدلی شو:

۱- د ښار په مرکز کې تجارتي سیمې:

د شاه دوشمشیره له پله څخه د کابل سیند په دو واستقامتونو د دواړو واټونو په څنډو کې تر پل باغ عمومي، پل خشتي، مراد خانی، نادر پښتون واټ پورې، د مترو پول هوټل او پلازا هوټل په استقامت او هلته د آسمایی واټ په دوه خواوو د آسمایی تر درمسال پورې ټول تجارتي او سوداګري مرکزونه دی چې په څوپوړیزو ودانیو کې ځای لري.

د کابل سیند په جنوبي څنډو کې له پل باغ عمومي نه تر پل خشتي او له هغه ځایه د نادر پښتون واټ په امتداد د سپاهي ګمنام (نوم ورکی سرتیری) په استقامت، د میوندواټ په دوو خواوو تر حضوری چمنه، همدارنګه د تیمور شاهی ګنبدی نه د چنداول ترسه دوکانه، منډوی او د ښار مرکزی بازار موقعیت لری چې له څلویښتو زیات سرایونه او یو شمیر زیات تجارتی دوکانونه پکې شته دي. له تجارتي پلوه د بزازی، میوې، غوړیو، اوړو، وریجو، سګرټو، بایسکلونو، قرطاسیې، چای او بورې یو زیات شمیر سرایونه او دوکانونه او همدارنګه د بنجاره او ممیزو سرایونه او داسې نورهم موجود دي.

په همدې ترتیب د کابل ولایت په شمال کې د صدارت له څلور لارې څخه د کورنیو چارو تر وزارت پورې زیات تجارتي دوکانونه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کورنیو چارو وزارت په ختیځ کې د توره بازخان ترڅلور لارې پورې د گلسازی او انتیک پلورنې په یوه اوږده کوڅه کې په بشپړه توگه تجارتي دوکانونه وجود لري. باغ قاضي او د چنداولو دسه دوکان شاوخوا د لومړیو موادو پلورنځي او د شیریني جوړولو سیمې دي.

د نوی ښار د پارک په جنوبي خواکې د حاجی یعقوب له جوماته او دحاجی یعقوب له څلور لارې څخه د مرکزی قواوو تر روغتونه او د انصاري له څلور لارې څخه تر کلوله پشتې او د ښار والی تر بلاکونو پورې ټوله تجارتي سیمه او د پلورنې مارکیټونه دی.

۲ - د سالنگ واټ په امتداد د باغ بالا په استقامت تر آریانا کارتې او پروان مینې او همدارنگه د سرای شمالي په استقامت ټولې تجارتې، تخنیکي او صناعتي سیمې دي.

۳ - د کابل په لویدیځ کې د کمپنی بازار، د میرویس میدان بازار، د قمبر د څلور لارې بازار، د پل سوخته بازار، قلای شهاده، د دشت برچي بازار او د مهتاب قلا بازار دیا دولو وردي. په دریمه کارته کې د پل سرخ بازار، د دارالامان بازار، د ده دانا بازار، د گذرگاه بازار د تجارتي گنې گونې سیمې دي.

٤ - د مرکزي قواوو (قوای مرکز) د سړک په امتداد د آقمراد د بلاک په استقامت یاد شوی واټ په بشپړه توگه د موټرو د پرزو او دعرادو جاتو د تخنیکي اړتیاوو د پیرودنې او پلورنې سیمه ده.

د ښار په مرکز کې د شهزاده سرای، آریانا کارته او سرای شمالي د اسعارو دراکړې ورکړی (تبادلې) لوی مرکزونه گڼل کیږي.

۵- د کابل په ختیځ لوري کې د مکرویانو بازار، د اقبال سینما ته څېرمه بازار او د رحمن مینې وروستی برخه د یادولو وړدي. د شاه شهید د څلور لارې په بازار کې هم یو شمیر تجارتي دوکانونه موجود دي.

٦- په خیرخانه مینه کې د مریمی د لیسې دواټ بازار، د خشت هوختیف د څلور لارې بازار، سرای شمالی تر یوو نسمی حوزې او له برکی نه تر دریم پروانه پورې ټولې لویې تجارتي سیمې دی. د کور برابرولو (تهیه مسکن) او د تایمنی د څلور لارې د تیلو پلورنځي د کلوله پشتې له څلور لارې نه د تایمنیو تر څلور لارې، له تایمني نه تر لب جرپورې دودانیو د لرګیو پلورنځی او د خواجه بغراله درې لارې څخه د نجارانو کلاتر څلور لارې پورې د خیرخانې په داخل کې د موټرو پلورنځي لیدل کیږي.

۷- له دویم پروان نه د کلوله پشتې تر څلور لارې د موټرو د پلورنې سیمه ده. همدارنګه د انصاري په څلور لارې کې یولوی موټر پلورنځی فعال دی.

په هر حال له (۱۳۵۷) کال څخه د مخه په کابل کې د احصایی له مخی (۱٦,۵۳٦) دوکانونه او (۲۳۱) سرایونه ثبت شوي دي. چې متأسفانه زیات شمیریی په وروستیو دوه نیمو لسیزو کې د جګړو له امله ویجاړ او له منځه تللی دی. برسیره پردی د ښار په مختلفو برخو کې د (۳,۳٤۵) خونو په لرلو سره (٤۵) کاروانسرایونه ثبت او راجستر شوی وو.

د کابل پر تاریخي مرکزونو د نویو ودانیو اغیزه:

په (۱۳۲۸) کال کې د کابل ښار د عصري کولو د لومړي پړاو په عملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو سره د کابل تاریخی سیمو په لاندینی توګه خپل ځایونه معاصرو ښاري ودانیو او ځایونو ته پرېښودل:

- د بالاحصار د ننه ودانی له زیاتو بدلونونو سره مخامخ شوې، په ځانګړې توګه کله چې د محمد ظاهرشاه د سلطنت په لومړیو کې د حربیې ښوونځی هلته ولیږدول شو.

د لاهوری دروازې او د هغې د صدر د بازار چې د چمن د مخامخ واټ په امتداد پروت و د ماهیپر د لارې په پرانیستلو سره خپلې پخوانی ځانګړتیاوې (اوصاف) له لاسه ورکړې. او صدر بازار د دویمې درجې دو کانونو ردیف ته تغیر شکل وکړ ځکه چې نورو مارکیټونو د تیمورشاهي او نوي منډوي ګاونډ ته لیږدیدنې (نقل مکان) وکړې.

د کوتوالي ګنبذ او نغاره خانه چې یوه د بلې بشپړونکي وه د خپلواکی واټ او د دفاع وزارت د جنوبی خوا مقابل پارک په برخه کې یې موقعیت تصادف کاوه، دواړه ویجاړ شول او د ارګ ختیځه منظره په شنې ساحې او پراخه واټ بدله شوه. همدارنګه د محمود خان پله په وړاندې د ساعت برج د کابل په وروستیو جګړو کې په بشپړه توګه ویجاړ شوی دی، چې دا هم یو ښکلی تاریخی برج و.

د کابل چارچته:

له ښکلو اوو یاړمنو تاریخی پاتې شونو څخه وه چې د سپاهی ګمنام (نوم ورکی سرتیری) څخه پیل کیده او په پل خشتی کې پای ته رسیده چې د زاړه ښار د راکړې ورکړې د ګڼ میشتې سیمې له لویو تجارتي سیمو څخه ګڼل

کیده او په (۱۳۲۸) کال ویجاړه شوه په هغې کې د ښکلی لرګین صنعت څخه کار اخیستل شوی وو چې تولـه لـه منځه یوړل شول.

په هغې کې بیلا بیلې تجارتي او صنعتي رستې موجودې وې او په شاوخوا کې یې له (۱٤) څخه زیاتو تجارتي سرایونو شته والی درلود. له ویجاړید وروسته یې خپل ځای لوړ پوړو ودانیو، تجارتي سرایونو او د کتابونو د پلورلو دوکانونو ته پریښود، د نادر پښتون واټ لارې او د پل خشتي جومات ته د ننوتلو لارې پراختیا وموندله.

- عمومی باغ، د لطیف باغ، د جهان آراء باغ، د قاضي باغ، د نواب باغ او د اعلیحضرت باغ چې په زاړه ښار کې ښکلی او تاریخی باغونه وو، ځای یې د زاړه ښار اجزاوو ونیو. او د قاضي باغ فعلاً د غذایي موادو د یوه مارکیټ په توګه د باغ ښه له لاسه ورکړي دد.

د علم ګنج باغ ځای ماشینخانې او مرستون نیولی او د شهرآرا باغ ځای د قصابی مارکیټ، سرې میاشتې، ځینو عسکری ودانیو، او د شهرآرا د برکی شخصی کورونو نیولی دی. البته مخکې له دې کابل د یوه تازه او ښکلی د بڼ په څیر دخلکو د ساعتیری ځای وو او بابر د باغونو د جوړولو چارې هند ته اقتباس کړې.

په کابل کې پوهنه (معارف):

پوهنه د یوې ټولنې د ټولنیز، اقتصادي او سیاسي ودې د پرمختیا او نهضتونو بنسټ ګڼل کیږي، په کابل کې د لومړی ځل لپاره امیر شیر علیخان دې کارته اوږه ورکړه (۱۲۵۹ هـ.ش) او د حربیې د ښوونځي، د دیني علومو د

مدرسې او یوه ملکي ښوونځي په بنسټ ایسښودلو سره یې د پوهنې اساس کیښود. وروسته امیر حبیب الله خان (۱۲۸۲هـ ش) دغه نهضت پیاوړی کړ او د حبیبې ښوونځی یې پرانیست، د حربیه فنونو ښوونځی ته یې انکشاف ورکړ چې د ټولو شاګردانو شمیر یې (۴۰۰۰) ته رسیده. د امان الله خان په وخت کې د کابل په ښار او ولایت کې (۲۲) ښوونځي منځ ته راغلل او د هغو ترڅنګ په کابل کې مسلکي او لوړ (عالي) ښوونځي هم پرانیستل شول.

لکه: د نفیسه صنایعو ښوونځی، د دفتر داری اصول، دارالمعلمین، حکام، قضاء او مساحت. په (۱۳۰۱-۱۳۰۶) کال کې امانیه ښوونځی (استقلال لیسه)، امانی ښوونځی (نجات لیسه)، د غازي ښوونځی (د غازی لیسه) په ۱۳۰۲ کال کې د مستوراتو او عصمت ښوونځی په تدریس پیل وکړ.

د محمد نادرشاه په دوره کې لومړنی ښوونځی (ابتدایی)، رشدیی، اعدادیې او د پوهنتون د لوړو زده کړو په سطحه یعنی د طب پوهنځی د لومړي ځل لپاره د کابل په ښار کې پیل او پرانیستل شو.

د اعلیحضرت محمد ظاهرشاه په دوره کې په عرفاني ساحه کې په پراخه اندازه ریفورم او انکشاف رامنځ ته شو. په (۱۳۱۴هـ.ش) کال، لومړنی دوره اجباري شوه او په (۱۳۲۹) کال ښځینه ښوونځی پرانیستل شول. له بیسوادۍ سره مبارزه پیل شوه او لوړو زده کړو د پوهنتون او پوهنځیو په سطحه پراختیا وموندله.

په (۱۳۵۰) کال کې د کابل په ښار کې د پوهنې د زده کوونکو شمیر په دې ډول وو:

ښاري لومړنی ښوونځی ۲۵۳ , ۳۸ هلکان او ۸۳۵ , ۳۲ نجونې.

ښاري منځنی ښوونځي ۷۵۸ , ۱۲ هلکان او ۴۴۱ , ۶ نجونی.

ښاري لیسې ۳۶۴ , ۶ هلکان او ۷۴۶ , ۲ نجونی.

ښاري ښوونکی ۲۶۰ , ۱ نارینه ۶۵۶ , ۱ ښځې.

د کابل ولایت د لومړنیو ښوونځیو زده کوونکی ۷۵۳ , ۲ هلکان او ۵۰۸ نجونې

مستقل لومړنی ښوونځي ۴۵۵ , ۲۱ هلکان او ۶۸۰ , ۳ نجونې.

اړوند لومړنی منځني ښوونځي ۲۹۱ , ۴ هلکان او ۱۴۱ نجونې.

د لیسو لومړنی ښوونځي ۹۸۷ هلکان.

د کابل ولایت د ښوونکو شمیر ۸۵۱ نارینه او ۱۴۰ ښځینه ښوونکې.

همدارنګه د کابل په ښار کې د صنعت د اداري انستیتوت، د محاسبې انستیتوت، بدني روزنې، د افغان سید جمال الدین د ښوونکو د روزنې مؤسسه، د ښوونکو د روزنې اکاډمی، د کرنې عالي انستیتوت، د روښان دارالمعلمین، د صنایع لیسه، میخانیکی لیسه، د تجارت لیسه، ثانوی تخنیک، د میرمنو ټولنې لیسه، د موزیک لیسه، جمهوریت لیسه، د هوټلداری لیسه، لابراتوارونه، د عایشې درانې لیسه، د ملالی لیسه، د زرغونې لیسه او داسې نور یې بیلګې یې منځ ته راغلې.

د دولت د هڅو او سعی په نتیجه کې د کابل په ښار کې د لوړو زده کړو زمینه برابره شوه، په (۱۳۱۱) کال د طب پوهنځی پرانیستل شو، حربي پوهنتون او د پولیسو اکاډمي په فعاله توګه خپل تدریس ته دوام ورکړ، د کابل پوهنتون، د پولی تخنیک انستیتوت او پیداګوژي

پراختیا وموندله او د کابل پوهنتـــون پـــه (١٣٢٦) کال په یوه علمي واحد بدل شو چې ځانګړی او بیلا بیل پوهنځي لري.

د طب پوهنځي په (١٣١١هـ.ش) کال تأسیس او په (١٣٦٠) کال کې د کابل د طب په دولتي انستیتوت بدل شو:

د کابل پوهنتون دغه لاندیني پوهنځي لري.

- د حقـــوقو او سیاسي علومو پوهنځـــی، په (١٣١٧) کال کې تأسیس شوی دی.
- د علومو (ساینس) پوهنځی، په (١٣٢٢) کال کې تأسیس شوی دی.
- د شرعیاتو پوهنځي، په (١٣٢٠) کال کې تأسیس شوی دی.
- د انجنیری پوهنځي، په ١٣٣٧ کال کې تأسیس شوی دی.
- د کرنې پوهنځی په (١٣٣٥) کال کې تأسیس شوی دی.
- د اقتصاد پوهنځي، په (١٣٣٦) کال کې تأسیس شوی دی.
- د ښوونې او روزنې مؤسسه، په (١٣٣٣) کال کې تأسیس شوی دد. چې وروسته په (١٣٤١) کال د ښوونې او روزنې پوهنځی شو.
- د فارمسي پوهنځي، په (١٣٣٨) کال کې تأسیس شوی دی.
- د وترنری پوهنځي، په (١٣٣٦) کال کې تأسیس شوی دی.
- د ځمکپوهنې پوهنځي، په (١٣٥٩) کال کې تأسیس شوی دی.
- د ژورنالیزم پوهنځي، د تأسیس کال (١٣٥٩).
- د ټولنیزو علومو پوهنځی، د تأسیس کال (١٣٥٩).
- د هنرونو پوهنځی، د تأسیس کال (١٣٥٩).
- د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی، د تأسیس کال (١٣٢٢).

د پیداگوژي انستیتوت هم بیل بیل پوهنځي درلودل: د بهرنیو ژبو، ادبیاتو، تاریخ او جغرافیې پوهنځي، په پوهنتون کې د شپې پوهنځي هم موجودو و چې په دې وروستیو وختو کې شاګردان نه لري.

د کابل پوهنتون محصلین په (۱۳۵٦) کال کې (۸۷۰۰) تنه او په (۱۳۵۷) کال کې (۱۰۰۵۲) تنه وو.

- په (۱۳۵۸) کال (۱۲٤۲۲) تنه محصلان او په سلوکې ۵۰ نجونې.
- د کابل پوهنتون استادان په (۱۳۵٦) کال کې (۸٦۰) تنه او په (۱۳۵۷) کال کې (۹۰۹) تنه.
- په (۱۳۵۸) کال کې (۸٤٤) استادان.

خو په راتلونکو کلونو کې دغه کمیت بدلون وموند.

په (۱۳٦۸) کال کې د روزنیزو مؤسسو محصلان:

- کابل پوهنتون ۸۷۵٤ محصلان په سلوکې ٤۰ نجونې.
- د شپې پوهنځي ۷۳۵ محصلان په سلوکې ۲۰ نجونې.
- اسلامي پوهنتون ۳۹۷ محصلان، (۱۳٦٦) کال.
- د پولي تخنیک انستیتوت (۲۰۲٤) محصلان، په سلوکې ۲۰ نجونې.
- د طب دولتی انستیتوت ۲۸۸۷ محصلان، په سلوکې ۲۵ نجونې.
- د پیداگوژی انستیتوت ۲۳۰۹ محصلان، په سلوکې ۲۵ نجونې.

اوس د کابل پوهنتون د استادانو شمیر (۳۹۰) تنو ته رسیږي او په همدې ترتیب په نورو علمي مؤسسو کې د شاګردانو ښوونکو او استادانو په شمیر کې د کتنې وړ کمښت ترسترګو کیږي. او په تشکیلاتي لحاظ هم اسلامي پوهنتون د شرعیاتو په پخواني پوهنځي تبدیل شو.

له ۱۳٦۹ کاله را په دیخوا د کابل پوهنتون کله بیرته (خلاص) او کله تړلی و، ځکه چې د کابل داخلي جګړې د هغه د مزاحمت سبب وې. د ۱۳۷۵ - ۱۳۸۰ کلونو ترمنځ د ښځو روزنه او د ښځینه و کار طالبانو تحریم کړ او پوهنتون له خپل اکادمیک حیثیت څخه ووت. . هیله ده چې د غه ټولې نیمګړتیا وې او ویجاړتیا وي جبیره شي، د کابل او افغانستان اداري خپل مدني او معاصر حالت بیا ترلاسه کړي. له نیکه مرغه د ۱۳۸۰ کال له جدی نه را په دیخوا د دولت د اعلان له مخې ټول هغه نارینه او ښځینه کارکوونکې چې د طالبانو په وخت کې له دندو (وظیفو) څخه ګوښه کړای شوي وې، بیرته یې خپلو دندو ته دوام ورکړ او ښځینه ښوونځي بیا راژوندي شول او ښځینه طبقې بیرته د پخوا په شان پر تدریس، ښوونې او روزنې او خپلو اداري چارو پیل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

د کابل ښار دوګرو شمیر

د کابل ښار دوګرو شمیر په بیلا بیلو پیړیو کې د یادونې وړ بدلونونو او زیاتوالې سره مخامخ شوی دی. د کابل شاهانو له حکومت څخه مخکې د اوسنیو ده افغانانو په برخه کې یوه ستر زراعتي کلي ته ورته (مشابه) له پنځه سوه تنو څخه زیات اوسیدونکی نه لرل، خود کابل شاهانو په وخت کې یې د یوه سیاسي او نظامي مرکز په توګه څه د پاسه پنځوس زره تنه وګړي لرل. د بابر او تیمور شاه دواکمنۍ په کلونو کې یې هم له سلوزرو تنو څخه زیات وګړي نه لرل. د محمد ظاهرشاه د حکومت په زمانه کې ښار پراختیا وموندله او د ښاري وګړو شمیر د ښار په پرتله زیاتوالی وموند او خلکو له کلیو او باندو څخه ښار ته مخه وکړه د ښاري ماستر پلان له مخې په ۱۳٤۳ هجري لمریز کال کې د کابل ښار دوګرو شمیر درې سوه شپیتوزرو تنو ته او په ۱۳۵۸ کال کې نهه سوه یو دیرشو زرو تنو ته لوړ شو. د ۱۳٦۹ هجري لمریز کال په سرشمیر نه کې د کابل ښار دوګرو شمیر ۱,۵٦۲,٤۰۰ تنه او ۲۳,٦۰۰ کورنۍ محاسبه شوي وې، خو د ۱۳۷۵ هجري لمریز کال د احصایې له مخې د کابل ښار ۲,۰٤۲,۲۰۰ تنه اوسیدونکي لرل او د کورنیو شمیریې ۳۰,۸٤۹ ته رسیده. په داسې حال کې چې په جنوبي ساحو کې یې د ښار ناحیې یو څه ویجاړې شوي دي، خو د

وروستیو دوه نیمر لسیزو جګړو له امله یوزیات شمیر خلکو له ګاونډیو ولایتونو او د ښار له شاوخوا سیمو څخه کابل ته مخه کړې ده. او د ښار دوګړود شمیر د زیاتوالې سبب شوی دي، خو د کابل اصلي او ښاري اوسیدونکو یوې برخې مهاجرت وکړ او له خپلو اصلي ټاټوبو څخه ووتل، خو سره له دې هم له شاوخوا سیمو څخه دوګړو په راتګ سره د ښاري اوسیدونکو شمیر لا پسې زیات شو.

ژبه: د هیواد په مرکز او ولایتونو کې د دولت رسمي ژبې پښتو او دري دي.

مذهب: د کابل خلک په غوڅ اکثریت سره مسلمان او حنفي مذهبه دي. خو د شیعه مذهب پیروان هم پکې شته. همدارنګه د هندوانو لږ کی هم په کابل کې ژوند کوي.

نژاد: د نژاد له پلوه د کابل خلک زیاتره آریایان دي چې د هندوکش د جنوب په دروکی میشت او ځای پر ځای ؤ او د کابل خلک هم همدوي وو.

دوګړو د شمیر زیاتوالی:

په زاړه ښار (چنداول، شوربازار او لاهوری دروازه) د ده افغانانو په ځوړو له دهمزنګ څخه د مرغابیانو د ډنډ په امتداد ترقول آبچکان پورې په هر کور او حویلی کې له لسو څخه تر پنځلسو پورې، د غه راز په قلعهء موسی، قلعهء شاده، بره کې او شهرآرا کې له پنځو څخه ترلسو تنو پورې او یا کله نا کله له دې څخه زیات ژوند کوي.

دورځې په اوږدو کې له پل باغ عمومي څخه تر پل خشتي، سترپلورنځي، نادر پښتون واټ تر سپاهی گمنام (نوم ورکي سرتیری)، د میوند واټ په اوږدو کې، د ابن سینا تر روغتون پورې او له دغه ځای څخه تر شاه دوشمشیره (ع) او ده افغانانو کې، د زرنگار پارک په شاوخوا، مرکزي منډوي، باغ قاضي او چنداول چې زیات وخت د تگ راتگ لاره پکې نه وي، آسمایي واټ، سالنگ واټ، د پارک سینما د دواړو غاړو بازار، تایمنی، دهن باغ، د پروان مینی دویمه څلور لارې، د پروان مینی عمومي مارکیټ، د مریم لیسې واټ او د نجارانو قلعه، ډیری گڼ میشتې دي خو په نورو ښاری ناحیو کې په متناسب او اندولیز ډول یعنې په هرکور کې په منځني ډول له پنځو تنو څخه تر شپږو تنو پورې ژوند کوي.

په کابل کې تلگراف:

کابل په افغانستان کې لومړنی ښار دی چې سیم لرونکی او بی سیم تلگراف پکې ځای پر ځای شو او د استفادې وړ وگرځید. د افغانستان د خپلواکۍ له ترلاسه کولو مخکې د امیر حبیب الله خان په وخت کې سفری بی سیم، تلگراف له مارکونی کمپنی څخه کابل ته راولیږدول شو چې د هغه په واسطه له کابل څخه پغمان او جبل السراج ته مخابره کیده. په ۱۲۹۹ هجري لمریز کال کې د اوږدې څپې لرونکی بي سیم، تلگراف دوه دستگاوې چې یوې یې پنځه کیلو واټه قدرت او بلې یې دوه کیلو واټه قدرت درلود، د عسکری مخابرې له پاره کابل ته راولیږدول شوې، وروسته په ۱۳۱٤ هجري لمریز کال کې د اوود سوه او پنځه سوه کیلو واټه قدرت د لنډې څپې اوود تلگرافي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیلفوني دستگاوې په افغانستان کې په کار واچول شوې چې هغه هم د مار کوني کمپنۍ له خوا برابرې شوې وې او په کابل، هرات، مزارشریف، میمنه، دایزنگی او خوست کې ودرول شوې. د کابل دستگاه په دریو ځایونو کې انتخاب شوه. مرکزی دفتر د پل باغ عمومي په مرکزي پسته خانه استوونکی یې په یکه توت او اخیستونکی یې په مهتاب قلعه کې چې دری واړه منابع ترځمکې لاندې کیبلونو په واسطه سره نښلول شوې وي.

په ۱۳۳۱ هجری لمریز کال کې فرانسوی کمپنی (S.F.R) ته د تلگراف د اوو دستگاو د برابرولو سپارښتنه وشوه چې دغه دستگا وې په ۱۳۳۵ هجري لمریز کال کې کابل ته راولیږدول شوې او د هغو له جملې څخه یوه دستگاه یې په کابل کې ودرول شوه او په ۱۳۳۷ هجري لمریز کال کې یې په عملي توگه په کار پیل وکړ. له بده مرغـــه دغه دســـتگاوی دوروســـتیو دوه نیمو لسیزود جگړو له امله زیاتمنې شوې، فعالیتونه یې محدود شول او ټولې یې اوس بیا رغاونې ته اړتیا لري.

د کابل په ښار کې تیلفون:

په کابل کې لومړنۍ تیلفوني مخابره په ۱۳۱۷ هجری کال کې د سردار حبیب الله خان له کور څخه چې د پخواني مشرانو جرگی په ودانۍ کی میشت ؤ، په پخوانی زین العمارت کې د سردار نصرالله خان کورته وشوه. د سراجیه حکومت پـــه اووم او اتم کال کـــې د تیلـــفون یومـــزی له کابل څخه تر جلال آباده پوری وغزول شو او له هغه وروسته د جـــلال آباد او پغـــمان ترمنځ د تیلفون یومزی وغزول شو.

وروسته د امان الله خان د حکومت په دوران کې یو پنځه ویشت لینه سوچبورد په ارگ کې ودرول شو. له هغه وروسته یو پنځوس لینه سوچبورد په شاه دوشمشیره (ع) کې ودرول شو او کرار کرار پراختیا ورته ورکړ شوه. په ۱۳۰۹ هجري لمریز کال کې پرمختیایي گامونه واخستل شول او په ۱۳۱۲ هجري لمریز کال کې د یو سلو شلو مزو په ظرفیت یو کیبلی سوچبورد په کابل کې په کار پیل وکړ او نور مزي هم ورزیات شول. دغه مزي ټول ترځمکې لاندې کیبلونو په واسطه سره نښلول شوي وو، د کیبلونو مرکز د پست د وزارت په مرکز، د بهرنیو چارو په وزارت، د حربیه چارو په وزارت او په ځینو نورو ادارو کې تنظیم شوی وو. او د هوایی سوچبورد مرکز د ښاري پسته خانې په مرکز، قوای مرکز، سیاسنگ او په ځینو نورو سیمو کې ځای کړای شوی ؤ. خو د ۱۳۴۰ او ۱۳۴۴ کلونو په بهیر کې په کابل کې د تیلفون شبکې پراختیا وموندله او د تیلفون نمرې له شلو څخه پیل او په یو او یا زره پای ته ورسیدې. که چیری د ښار مرکز د گذر گاه د ناحیې، زرنگار پارک او دارگ له شاوخوا څخه په پام کې ونیسو، په دغو ساحو کې ټولې نمرې په شل زري تنظیم شوي دي، د آسمایي واټ د شمال، شمال لویدیځ او شمال ختیځ په استقامت د یرش زری نمرې د آسمایی د جنوب، جنوب لویدیځ او جنوب خیځ په استقامت څلویښت زري نمرې، د څرخي پله د صنعتي پارک په گډوون، مکروریانونو او دهغو په گاونډیو ناحیو کې شپیته زري نمرې او په خیرخانه کې او یا زري نمرې تنظیم او ټاکل شوې دي چې د دغه واقعیت پر بنسټ ښاري جکشنونو کې هم مطالعه کولای شو.

لومړي جکشن په هارتن پله کې په شل زري نمرو سره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم جکشن په شیرپور کې په دوه ویشت زري نمرو سره.

دریم جکشن په دهمزنگ کې په څلویښت زري نمرو سره.

څلورم جکشن په ده بورنیو کې په څلویښت زري نمرو سره.

پنځم جکشن په کارته ء پروان کې په درې دیرش زري نمرو سره.

شپږم جکشن په دارالامان کې په څلویښت زری نمرو سره.

اووم جکشن په نندارتونونو کې په شل زري نمرو سره.

اتم جکشن په خوشحال مینه کې په څلویښت زري نمرو سره.

د مکرور یانونو جکشن په یو شپیته زري نمرو سره.

د خیرخانې جگشن په یو اویازري نمرو سره.

د پلچرخي صنعتي پارکونوجکشن په شپیته زري نمرو سره.

په دې وروستیو وختو کې په کابل کې دیجیتل تیلفونونه ویشل شوي او په کار اچول شوي دي. دغه راز په ځینو غیر دولتي مؤسسو او د ملگرو ملتو په سازمان پورې په مربوطو دفترونو کې ماهواره یې (د سپوږ مکیز تیلفونونه) او شخصي مخابروی تیلفونونه هم په فعالیت کې دي چې له بهرنیو هیوادونو سره په ښه توگه خپل ارتباط تأمینولای شي.

برسیره پُر دې، تپاکل شوي ده؛ موبایل تیلفونونه چې له شخص سره ملگری دي او هر ځای ته د لیږدونې وړ دي او له هر ځا یه څخه چې وغواړي د مقابل لوري له موبایل سره ارتباط ونیسي، په کابل کې مروج شي.

دا وسني دولت په مرستي سره د انتیرنټ Internet او e-mail د مخابروي شبکې د ځاي پر ځاي کولو امکان شته او هم د مخابرې او د هغې د اطلاعاتو لارې چارې هم په ښه توگه برابرولی شي، .چې باید په مخابراتي بیارغاونه کې په پام کې ونیول شي.

مشهور ځایونه (اماکن معروف):

مشهور جوماتونه: په کابل کې لومړنی جومات د شاه دوشمشیره (ع) جومات دي. چې د شاه دوشمشیر (ع) (حضرت لیث علیه الرحمه) د مقبرې ترڅنګ دي چې د عبدالرحمن بن اشعب په امر په (۷۰۰) میلادي کال کې جوړ شوی دی.

- د پلخشتي جومات چې د شاه شجاع له خوا جوړ شو.
- سپین جامع جومات د تیمور شاه په لارښوونه ودان کړای شو.
- د بالاچوک د جومات د بنسټ ډبره د بابر شاه له خوا کیښودل شوه.
- حضوري چمن ته مخامخ ورزشي لوبغاړی د لویدیځ په استقامت د عیدګاه جامع جومات.
- نوي ښار کې د حاجي یعقوب جامع جومات.
- د شاه بو بوجاني جامع جومات.
- د لومړی مکروریان جامع جومات او د دریم مکرویان جامع جومات.
- د وزیر محمد اکبر خان جامع جومات او د وزیر محمد اکبر خان روغتون ته څیرمه بل جومات.
- د شاه شهید (علیه الرحمه) جامع جومات او د اتفاق جومات.
- د ده بوریو او د لومړي سرک جامع جومات، د دریمی کارتي جامع جومات او د شیر شاه مېنې جامع جومات.
- د باغ بالا، پروان مینی او د بهارستان جامع جوماتونه.
- د خیرخانې مینی په لومړی، دوهمه او دریمه برخه کې د حضرت علی (رض) او د سرور کائنات جامع جوماتونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پارک زرنګار کې نوې جامع جومات

په کابل کې څه د پاسه دری سوه پنځوس جامع جوماتونه شته چې د صحابه کرامو او د خلفای راشدین په نومونو یاد کړای شوي دي.

برسیره پر دې یو لړ تکیه خانې او جماعت خانې هم شته:

- د چنداولو عمومي تکیه خانه.
- د اسماعیلیه جماعت خانه
- د حسینیې تکیه خانه
- د جعفریې تکیه خانه
- د فاطمیې تکیه خانه
- د افشارو د قایمیی تکیه خانه
- د افشارو عمومي تکیه خانه
- د قلعهء شهادې تکیه خانه
- د محمدیه مدرسه

په جوماتونو او تکیه خانو کې د جماعت لمونځونه، د جمعی لمونځ، د اختر لمونځ د مذهبی شؤنو په رعایتولو سرداد کیږي. د کابل په مرکز کې د پل خشتي جومات مرکزي اهمیت لري په خیرخانه کې د حضرت علي جومات زیاتره د جمعی په ورځو او اخترونو کې او یا د فاتحې اخیستلو په مراسمو کې ګڼ میشت دي او د استفادې وړ ګرځي.

د نوي ښار په پارک، سید نور محمد شاه مینه، څلورمه کارته او خیرخانه کې د ښځو له پاره هم د فاتحې اخیستلو کلو پونه په پام کې نیول شوی ؤ چې د استفادې وړ هم ګرځیدلی و ؤ.

زیارتونه:

د کابل شاهانو او د بودیزم مذهب د له منځه تللو وروسته؛ افغانستان په مجموع کې او کابل په خاصه توګه د شهیدانو، صحابه کرامو او د مخورو مذهبي شخصیتونو درناوی کړی دی او زیارتونو ته یې د متبرکو زیارتونو په توګه د قـــدر په سترګه کتلي او درناوی یې کړی دی چې د سترو او مهموزیارتونو نومونه اخلو:

ظهیرالدین بابر په تزک بابري کې لیکي: د خواجه صفا ساحې په ګاونډ کې د یوې چینې په سر د خواجه شمسو مزار او په بله چینه کې د خواجه خضر (ع) قدمګاه دی. یوه بله چینه د خواجه عبدالصمد په مقابل کې ده چې د خواجه صفا په نامه مقبرې په نږدی دری سوه متری لوړوالی کې د شیر دروازې د غره په شمال ختیځ لمن کې د خواجه روشنایی په نامه یوه مقبره شته چې د پسرلي په فصل کې ارغوان غوړیږي د شیدوچایو په میلې سره زیات شمیر مراجعین لري. یو شمیر کسان وایی چې خواجه صفا او خواجه وفا چې اوس د خواجه روشنایی په نوم شهرت لري د خواجه صفا د غره په لمن کې د خواجه صفا له مقبرې څخه د دوه سوه مترو په واتن ښکته په یوه کوچنۍ ډبرینه ګونبزه کې دي او قبر یې لوحه نه لري دهغو صحابه وله لښکرو څخه دی چې د کابل د فتحې په وخت کې شهیدان شوی دی.

ځینی کسان وایی چې خواجه روشنایی (خواجه صفا او خواجه وفا) د هماغو اسلامي لښکرو ډیوې. ځني نور وایی چی دواړه شخصیتونه د جابر بن شیخ زید زامن دي.

ددغې ساحې ودانۍ په ۱۳۲۲ هجری قمری کال کې د امیر حبیب الله خان په زمانه کې جوړې شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شور بازار کې د بابای خودی علیه الرحمه او د موی مبارک زیارت هم متبرک اماکن معرفی کوي.

په کابل کې په همدې ساحه کې د تمیم انصار او د جابر انصار مقبرې هم شته. د بالاحصار د جنوب په لور شهدای صالحین، په شاه شهید کې د شاه شهید زیارت، په مراد خانیو کې د حضرت عباس زیارت، د عدلیی وزارت ته څیرمه د فروشگاه په سیمه کې د بابا کیدانی زیارت، د قلعه فتح الله د شهید په څلور لاری کې یو پخواني متبرک زیارت او دغه راز په کارتۀ پروان کې سرک ته څیرمه متبرک زیارت، د باغ بالا په غونډۍ کې د پیربلند زیارت، په جمال مینه کې د سخي زیارت، په ده بوریو کی د افغان او انگلیس د دویمې جگړی د شهیدانو زیارت، په اونچي باغبانانو کې د قطب حیدر زیارت، د قرغي په لویدیځ کې د خواجه جم زیارت، خواجه مسافر ولي، خواجه لکن، شاه نعمت الله ولی، خواجه عبدالواحد، حضرت چهلتن، په کلای قاضی کې د شاه آقا زیارت، خواجه دریا آباد، خواجه المائی او جوان مرد قصاب، په ارغندی کې زیات شهرت لري.

په همدې ترتیب په دارالامان کې د ابو الشاه دیوال سوار زیارت او د خواجه اسدالله شهید زیارت د کابل د شمال په ده یحیی کې، د یحیی صاحب مقبره، په پاچا صاحب مشهور شیخ زیور الدین، په حاجی صاحب کلا کې په شورعشق مشهور د شیخ سعد الدین انصاري مقبره او د خواجه چاشت ولي مرقد هر یو د زیات ارزښت او درناوي وړدي.

مهمی مقبرې:

۱ - د مرنجان غونډۍ لپاسه د اعلیحضرت محمد نادرشاه مقبره په ښکلې ډول جوړه شوې ده چې په وروستیو جګړو کې زیانمنه شوې ده او خپله لومړۍ ښکلا یې له لاسه ورکړې ده، هغې ته څیرمه د شاهي کورنۍ او د عامه خلکو د یوزیات شمیر مړو مقبرې د هغې د شمال په استقامت کې شته.

۲ - د اعلیحضرت تیمور شاه مقبره چې ښکلي ګونبزه یې د شاه دوشمشیره (علیه الرحمه) په جنوب ختیځ کې تیمور شاهي پارک ته څیرمه او د کابل د سیند په جنوب کې جوړه شوې ده.

۳ - د امیر عبدالرحمن مقبره، د زرنګار پارک په شمال ختیځه څنډه او د ارګ په جنوب لویدیځ کې موقعیت لري چې د کابل مرکزي زړی جوړوي.

تفریح ځایونه:

د شیر دروازې د غره په شمال کې د خواجه صفا سیمه، د ګذرګاه په جنوب کې د بابر بڼ او د کابل په جنوب لویدیځ کې د دارلامان بڼ، د تاج بیګ غونډۍ، د چهلستون مانۍ او د چهلستون بڼ د کابل د خلکو د ښکلو تفریح ځایونو له جملې څخه شمیرل کیږي.

پغمان په مجموع کې او په ځانګړې توګه د پغمان عمومي بڼ، د پغمان غونډۍ، د سردار محمد داود خان بڼ او د پغمان د پیر بلند سیمه، د دوبۍ په موسم کې ډیره معطره او زړه وړونکې ده.

د کابل په لویدیځ کې وچې درې ته نږدې د ژمني سپورت په نامه د بهرنیو او کورنیو سکي لوبغاړو له پاره یو ځای برابر شوی ؤ چې په وروستیو دوه نیمو لسیزو کې له هغه څخه کار نه دی اخیستل شوی.

د کابل په ختیځ کې د شیوه کیو او دبگرامیو سیمې د میلې ځایونه او د توتانو د خوړلو له پاره د خلکو دویني تفریح ځایونه دي چې د امنیت د تأمین په صورت کې له د غو سیمو و څخه په ښه توگه کار اخیستل کیدای شي.

د کابل په شمال کې کاریزمیر ښکلی، شین او سمسور ځای دی چې د کابل او د هغه د شا و خوا سیمو د خلکو د وبني تفریح ځای دی. استالف پرتمین تورستیکي ځای او د دوبي په فصل کې د خلکو د میلې سیمه بلل کیږي برسیره پردې د ژمي په موسم کې د ماهیپر دره او د نغلو او سروبي ساحې په زړه پورې او زړه وړو نکې طبیعی منظرې لري او هر کال په ملیونونو تنه دغه ښکلې سیمې گوري.

د کابل په ښار کې دو دونه او رواجونه:

د کابل ښار او ولایت خلکو تل هڅه او هاند کړی دی چې خپل کلتوري او ټولنیز دودونه، عنعنات او رواجونه وساتي، د مثال په ډول د کابل په مربوطو کلیو کې نوی کال دنیا لگیو په ایښودلو، د ځمکو په یوي کولو (قُلبه کولو)، دغوایانو په ښکلی کولو او د ټوپونو په وهلو سره نمانځل کیږي.

په نوی کال کې د سمنکو پخول د ښځو ستره میله ده.

د نویو زیږیدلو ماشومانو د نومونو د ایښودلو له پاره شب شش، «شپږمه شپه» د ماشومانو سنتول، اووه خیشتي میوی (هفت میوه) هفت سین، د چهار شنبې د ورځو نذر او زیارتونو ته تلل د کابل ښار او کلیو د خلکو له منل شویو دو دونو څخه دي ښځې له ستنی گنډلو (سوزن دوزی) سره زیاته مینه لري.

د کابل په ښار کې نوی کال د جُبی په میلې او په جمال مینه کې د سخی (کرم الله وجهه) زیارت او په سیاه سنگ کې زیارت ته په تللو سره نمانځي.

د کور پیغلې د هلک د أستازي (د هغه د مور، خور، او یا نورو خپلوانو) په غوښتنه د پیغلې پلار او یا نور خپلوان یې کوژدن کوي.

کوژده، په پښه ارته «پای وازی» او دواده په مراسمو کې خپلوانو او دوستانو ته د ډیرې لگښتې ډوډۍ برابرول، د کابل ښار او د مربوطو سیمو د خلکو له رواجونو څخه دي.

د کابل ښار په شاوخوا سیمو کې د گډیانو فوج جنگول او کله نا کله د زرکانو او چرگانو جنگول هم د کلیوالي خلکو د ودونه دي. د کابل په ښار کې د کاغذ پران لویه په دودیز ډول د تنکو ځوانانو مشغولتیا ده.

د مړي په مراسمو کې دریمه ورځ، د جمعې شپه، څلویښتې او د کال تلین د مړي د خپلوانو له پاره یو لگښتی دود او رواج دی. د میراث موضوع چې شرعي حکم دی ځینې کسان یې د دود په توگه لوړو (لورگانو) ته هم ورکوي. د میرمنو له خوا د کور د کارونو تر سره کول او د پلار له خوا د کورنی د لگښتونو برابرول، لرغونی او منل شوی دود دی. د کورنی یووالې د پلار په مشری تامینیږی.

د زیاتو ماشومانو او په تیره بیا د زوی لرل د کورنیو هیله ده، خو په ښارونو کې د زده کړې خاوندانو ملاماتوونکی او خرافاتي رواجونه یو څه لرې کړي دي او په کلیو کې دغه شان دودیز چال چلندونه خوندي دي.

د ارغوان ترڅنگ د خواجه صفا میله او د سپرلې په لومړیو وختو کې د شیدو چایو برابرول او د مندوي د جنډې پورته کول ښاریانو ته د نوي کال نیک فال بلل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کلیوالی د ودونو کې زوم په آس سپرېږی او له دهل او سورنای سره له خلکو سره یوځای د نا وې د راوستلو له پاره ځي او ناوې په ډولی او یاد آس په سپرلی، د زوم کورته بیا یي.

د کابل په ښار کې د ترافیکو دوران:

په کابل کې ښاري ترافیک په تیرو وختونو کې داسی وو چې د ښار له پلان سره سم او دوګړو د شمیر له مخې د هماغې زمانې حکومتونو هلې ځلې وکړې چې د امریکا له متحده ایالاتو، هند، ایران او بلغاریا سره په تماس کې شي او د ښاري سرویسونو د شمیر له پلوه له کابل ښار سره مرسته وکړي هماغه وو چې له ۱۳۲۵ کال وروسته یو شمیر امریکایي سرویسونه کابل ته راولیږدول شول او د دارالامان، مهتاب قلعه، کابل او د نوی ښار په تګ لور وکی یې کارنده ونډه لرله او په ډیرې ټیټې کرایې یعنی له پنځه ویشتو پولو څخه تر پنځو سو پولو پورې او وروسته په یوې افغانی ښاریان له یوې سیمی څخه د ښار د مرکز پل باغ عمومی ته او له دغه ځای څخه د ښار شاوخوا سیمو ته لیږدول. البته دولت د کرایې په سبسایډي (تخفیف) کې د لیږدونو (ترانسپورت) ریاست له لاری هم ونډه اخیستله.

شخصي او انفرادی سرویسونه هم موجود ؤ، البته په نامنظم ډول او په نسبی ډول په زیاتی کرایی سره د خلکو په لیږدونه کې همکاري کوله. کوچنی ګرندیی موټرونه دومره زیات نه وو، بلکې بګی «ګاډی» هم د اشخاصو د لیږدونې په لاره کې د خلکو په خدمت کې وي چې وروسته د سرویسونو په زیاتوالې سره په ښار کې د ترافیکو له دوران څخه لرې کړای شوې. یوازې د

ښار په شاوخوا سیمو کې دغه دوه څرخه عرادې له آسونو سره د استفادې وروي. له ۱۳٤۰ هجری لمریز کال وروسته د ښاری ترافیکو دا صلاحاتو په لاره کې زیاتې هلې ځلې وشوې دولت هڅه وکړه چې ښار پراختیا ومومي او له دې سره جوخت ترافیکي وسایل ښه والي ومومي، هماغه وو چې یو شمیر ښاری ټکسیانو په کار پیل وکړ او هغه ښاري سرویسونه چې له هند څخه پیرودل شوي وو په بیلا بیلو ښاري استقامتونو او تګ لوروکې په کارواچول شول.

د محمد داود د جمهوري ریاست په دوران کې له بلغاریا سره د برقی سرویسونو قرار داد وشو او د لینونو د تمدید شبکی یې د میرویس میدان، پل باغ عمومي او له پل باغ عمومي څخه په حلقوي ډول د سالنګ واټ، آریانا کارتې او باغ بالا له لارې ترمیرویس میدانه پورې دوام وموند چې د خلکو د تک راتګ له پاره ډیر مساعد او ګټوروء. یو عمومي تم ځاي کې په خوشحال مینه کې سیلوته مخامخ، دوهم تم ځاي یې په پل باغ عمومي کې او فرعي تم ځایونه یې د لارې په اوږدوکی و.

برقي سرویسونو له پامیر سینما څخه د میوند واټ په استقامت تر سید نور محمد شاه مینې او بګرامیو پورې هم تګ را تګ کاوه. د وروستیو دوه نیمو لسیزو جګړو له امله برقي سرویسونه له منځه لاړل او برقي شبکو او دهغو برقي مرکزونو ته زیات زیان ورسید او یوازې له منځه تللي اغیزي یې تر سترګو کیږي چې بیا جوړونه یې د زیاتې بودجي غوښتنه کوي.

ښاری سرویسونو لوټ کراي شول او یو شمیر یې بهرته ولیږدول شول او یو محدود شمیر په ترمیم وړ حالت کې په ملې بس کې پاتې شول چې په دی وروستیو وختو کې له ترمیم وروسته له هغه څخه بیرنی ښاري استفاده کیږي.

خو له ۱۳۵۷ هجري لمريز کال څخه مخکی د يو شو زرو شخصي او رسمی سرويسونو او څلور زره دوه سوه شلو ټکسيانو په کابل کې فعاليت کاوه چې وروسته وروسته دغه شمير کم شو.

د کابل ښار ترافيکي شريانونه:

د ۱۳۵۷ هجري لمريز کال له ماستر پلان سره سم کابل ښار زياته پراختيا وموندله له دې امله ترافيکي شريانونوهم د خلکو له اړتياو سرسم زياته پراختياو موندله. شخصي ليږدوونکي وسايط ګړندي موټرونه، مينی بسونه او نيمه بسونه، په زيات شمير سره د ښاري ترانسپورت د تګ را تګ له پاره د استفادې وړ وګرځيدل چې تګ لوری يې په دی ډول بيانوو:

۱ - د کابل ښار په لويديځ کې ترافيکي شريانونه:

- د پغمان په دوه سرکه کې له کمپنۍ څخه د عمومي سړک په استقامت تر ميرويس ميدان پورې اوله دغه ځای څخه د باغ بالا د غاښې، کارتهٔ پروان، آريانا کارتې، مارکيټ او سالنګ واټ په استقامت تر ده افغانان پورې.

- د قمبر له څلور لارې او د قرغې له بلاکونو څخه د پوليتخنيک، د باغ بالا د غاښی، کارتهٔ پروان او د سالنګ واټ په استقامت تر ده افغانانو پوری.

- د دشت برچي د پُل خشک له ساحې څخه تر مهتاب قلعه، پل سوخته، سراي غزني (غزنوی مېنه) د پل سرخ څلور لاری، خواجه ملا، د دارالامان سړک د دهمزنګ له لارې د هارتن تر پله او پامير سينما پورې.

- د چهاردهی له چهار قلعه، قلعهء شهاده، پل سوخته د غزنوي مينې

له لارې د پل سرخ تر څلور لارې خواجه ملا - د دارالامان سړک، دهمزنگ د هارتن پل تر پامیر سینما پورې.

- له دارالامان څخه د دارالامان سړک په امتداد تر پامیر سینما پورې.

- لـــه ده افـــغانانـــو څـــخه، واصـــل آبـــاد، گذرگاه، هـــارتل پـــول تر پامیر سینما پورې.

- له کابل پوهنتون څخه د جمال مینې په سړک، دهمزنگ، هارتن پول تر پل باغ عمومی پورې.

- لـه مـیروبـس مـیـدان څـخـه د شـیر شاه مـینـې د سـړک، بـریـکوټ (د همزنگ) او د هارتن پله په امتداد تر پل باغ عمومي پورې.

۲- د کابل ښار د شمال ترافیکي شریانونه:

- د خیرخانې مینې له لومـــړی بـــرخې څـــخه د شـــمالي ســـرای له لارې د خشت هو ختیف تر څلـــور لارې پـــورې د دوهم پـــروان په تگ لـــورې کې تر ده افغانانو پورن.

- د خیر خانې مینې دوهمه برخه د ده افغانانو او د خشت هو ختیف د څلور لارې ترمنځ د مریمې لیسې د سړک ترگولایي پورې.

- د خیر خانې مینې دریمه برخه د کارگری قصبې په گډون له ده افغانانو څخه د لب جر د سړک له لارې تر قصبې پورې.

- د تایـــمنیو د پروژی پـــه تگ لـــوری کې له ده افغانانو څخه د سالنـــگ واټ په امـــتداد د تایمنـــي واټ پـــه استقامت د سرور کاینات جومات تر گولایي پورې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د بی بـــی مهرو په تـگ لوری د هوايي ډگر د سړک له لارې د مراد خانیو له تم ځای څخه.

- د دوهـــم، دریـیم او څلـــورم مکروریان په تـــگ لوري کې د افغان ستر پلورنځي او بـــا د مراد خـــانیو لـــه تم ځایونو څخـــه تر څـــلورم مکروریان او بي بي مهرو پورې.

۳- د کابل په ختیځ کې ترافیکي شریانونه:

- د ښار د مرکز او د نوی کارتې ترمنځ: د نوم ورکی سرتیری (سپاهی گمنام) تم ځای څخه د شاه شهید (علیه الرحمه)، رحمن مینې او سید نور محمد شاه مینې په امتداد ،تر یک لنگه غاښي «کوتل یک لنگه »پورې او کله نا کله هم تر بگرامیو او ارزان بیه پروژې پورې.

-د لومړي مکروریان په استقامت: د پلخشتی،فرووشگاه بزرگ افغان او د مراد خانیو د ساحی څخه تر لومړی مکروریان پورې په حلقوي ډول د شش درک له لارې د مکروریانو تر پله د مکروریانونو تر شاوخوا سیمو اووروسته د جلال آباد د اډې او د پل محمود خان سړک په امتداد.

- د زمانخان کلا په استقامت د مرنـــجان غونـــډۍ د شمال له ځوړو څخه د قلعه ءزمانخان په استقـــامت د لومـــړي مکروریان او د زمانخان کلاد وروستی تم ځای ترمنځ.

- د هود خیلو او د صنعتي پارکونو په استقامت: د شش درک او مراد خانیو له سیمو څخه تر صنعتي پارکونو، عمومي گمرک او پلچرخي پورې.

٤-د کابل ښار په جنوب کې ترافیکي شریانونه:

- دغه تګ لوری د لاهوری دروازې او سیاه بیني ترمنځ امتداد لري او کله نا کله د سهار او ماز ېګر له خوا تر موسهي پورې یې هم ترافیکي تګ لوری فعال وي. چهار آسیاب او ریشخور هم د سهار او ماز ېګر له خوا خپل ترافیکي تګ لوري لري چې له همدې لارې جلا کیږي. دغه راز د ښار د شمال ترافیک د خیرخانې د غاښې له لارې د پروان له ولایت سره د ښار ختیځ ترافیک د صنعتي پارکونو له لارې له ماهیپر او ننګرهار سره نښلول کیږي. د لویدیځ ترافیک د کمپنۍ له لارې د میدان ورد ګ ولایت له سرک سره او د جنوب لار د سیاه بینی د لارې په واسطه د لوګر له ولایت سره یوځای کیږي خو د کابل ښار د ترافیکی دوران مرکز پل باغ عمومي دي.

د تیلو ټانکونه:

په ښاري ترانسپورت کې د آسانتیاو د برابرولو په مقصد په بیلا بیلو سیمو کې د پټرولو، ډیزلو او دخاورو د تیلو ثابت ټانکونه جوړ شوي دي چې په ضروري وختونو کې ورڅخه کار اخستل کیږي لکه:

- د زرنګار پارک د تیلو ټانک
- د نوي ښار پارک د تیلو ټانک
- د شاه شهید د تیلو ټانک
- د سیاه سنګ د تیلو ټانک
- د شهرآرا د تیلو ټانک
- د کارته ء پروان د تیلو ټانک

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د آریانا کارتې د تیلو ټانک
- د د همزنگ د تیلو ټانک
- د میرویس میدان د تیلو ټانک
- د خوشحال مینې د تیلو ټانک
- د مکروریانونو د تیلو ټانک
- د خیرخانې د غاښې د تیلو ټانک
- د دیوان بیگي د تیلو ټانک
- د باغ بالا د تیلو ټانک

ترافیکي ستونزې:

څرنگه چې دولت په اوسنیو شرایطو کې په کافي اندازه ښاری بسونه په واک کې نه لري او انفرادي اشخاص په شخصي ډول لیږدوونکي وسایط په بیلا بیلو تگ لورو کې په کار اچوي او کرایه یې په خپله خوښه تثبیتوی، ترافیک نه شي کولای چې د کرایې د ټاکنې لایحه کنترول کړي، له دې امله باید دولتي سرویسونه زیات شي.

د مازیگر، ماښام او ماخستن له خوا ښاري ترافیک، ټکسیان او بسونه د خلکو په واک کې نه وي.

- په گڼ میشتو ښاري ساحو، روغتونونو هوایي ډگر او د ښار په شاوخوا سیمو کې کرایې له انصاف څخه لرې دي.

- په سرویسونو، ټکسیانو او مېني بسونو کې گڼه گوڼه زیاته ده او د بسونو او ټکسیانو په څوکیو کې له ښاري او ترافیکي نورم څخه زیات اشخاص کیښنوي او د ښاریانو د تکلیف سبب کیږي.

په ښاري سرویسونو کې باید میرمنو، سپین ږیرو او معیوبینو ته درناوی په پام کې ونیول شي. ځوانان اخلاقي او ملي وجیبه لري چې انساني کرامت په سر ښندني سره رعایت کړي.

- د ترافیکي شریانونو په تګ لوری کې د افرادو د مصئونیت په خاطر باید د ترافیکو ریاست له مؤظفینو څخه ګرځنده کنترولي ترافیک جوړ شي، چې مزاحم افراد او اشخاص سپرلیو او چلوونکو ته زیان و نه رسوي.

- تم ځایونه وټاکل شي او له ګرځنده پلورونکو څخه خلاص شي او په معیاري ډول ترافیکی د سپلین تطبیق شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

په کابل کې د صنایعو او تخنیک پرمختیا

د صناعتي تولیداتو او معاصرې تکنالوژي د ور پېژندلو لپاره، دولت هڅه وکړه چې په کابل کورنۍ پانګې اچونې تر سره شي، په دې برخه کې هم دولت او هم ملي سوداګرو همت وکړچې په تولیداتو سره د خلکو ځینې اړتیاوې لرې شي.

لومړنۍ صناعتي او تخنیکي دستګاه د کابل ماشینخانه وه چې د امیرشیر علي خان په وخت کې جوړه شوه او په هغې کې په محدوده توګه جنګي سامان آلات جوړیدل، خو د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې یې فعالیتونه او تولیدات زیات شول، ورپسې وړین توکران هم تولید شول چې د عسکري جامولپاره ورڅخه کار اخستل کیده. دغې ماشینخانې د سپهار له اوو بجو څخه کارپیل کاوه او د مازیګر په څلور بجو یې کارپای ته رساوه چې تولو ښارېانو د خپل کار پیل او پای له هغه سره برابرا وه. دغه حربي ماشینخانه د علم ګنج په بڼ کې جوړه شوې وه.

امان الله خان غوښتل چې صناعتي ریفورم هم رامنځته کړي. خو بریالي نشو. مګر د محمدظاهر شاه د حکومت په لومړیو وختو کې په واصل آباد کې د شیر دروازې په لویدیځه لمنه کې د جنګلک د فابریکې په جوړولو سره د صنعتي

مجتمع یو شمېر فابریکو په کار پیل وکړ چې د موټر و تخنیکي سامانونه، بایسکلونه لرګین صنایع او طباعت په کې ترلاس لاندې نیول شوي وو.

له هغه وروسته د کابل په لویدیځ کې داوسنۍ کمپني په برخه کې د پغمان په دوه لارې کې د بوټانو د ګنډلو او د صابون جوړلو یو شمېر فابریکې په پام کې ونیول شوې چې له بده مرغه هغو هم ونه کړای شول پراختیا ومومي او وروسته بیا له هغونه د دولتي ګدامونو په توګه استفاده وشوه.

د کابل په انکشاف سره هغې ته ورته صناعتي دستګاه په کار پیل وکړ او ملي سوداګرو د دولت په مرسته ځینې دستګاوې جوړې کړې. د مثال په ډول په ۱۳۲۹ کال کې د (۹,۶۰۰,۰۰۰) افغانیو په پانګه د حجاري فابریکې په خواجه ملاکي په کار پیل وکړ چې په سهامي ډول یې سمنتي ډبرې پرمرمرو او رخامو هوارې شوې ډبرې او موبل فرنیچرې په لوړه سطحه تولیدولې.

د بوټانو د ګنډلو او د څرمنې فابریکې په ۱۳۳۰ کال کې د لس ملیونو افغانیو په پانګه او عمومي نساجي فابریکې په ۱۳۳۰ کال کې د ۴۶۲ ملیونو افغانیو په پانګه په کار پیل وکړ.

د کابل د بریښنا د تولید فابریکه په ۱۳۳۱ کال کې د (۲۴۰) ملیونو افغانیو په سهامي ډول په سروبي کې جوړه شوه.

د کابل د سرویس شرکت ورکشاپ په ۱۳۳۱ کال کې د (۴,۱۰۴,۰۰۰) افغانیو په پانګه په سهامي توګه.

د کابل ملي مطبعه په ۱۳۳۳ هـ ش کال (۱۵۰,۰۰۰) افغانیو په پانګه د کتابونو د چاپ له پاره.

د شاکرد چېني جوړولو فابریکه په ۱۳۳۵ هـ ش کال د

(۷,۷۰۰,۰۰۰) افغانیو په پانګه د چیني لو ښود تولید په مقصد په همدې ډول په بیلا بیلو برخو کې زیاتې صناعتي فابریکې جوړې شوې چې په ۱۳٤٦ هـ ش کال کې د څرخي پله په سیمه کې د صناعتي پارک په فعالېدو سره د ښار دننه او د صناعتی پارک په برخه کې د فابریکو شمیر (۱۲۰) دستګاو ته لوړ شو چې د جامو، جاکټ، بوټانو، کیمیاوي سامان، صابون، کوښو، شړېو، تخنیکي او عمراني چارو، ګول سیخانو، د موزائیک خښتو او سمنټو، درملو، د چاپ د چارو او نورو په شان د خلکو لومړنی اړتیاوی لرې کولې، دلته یې څو نمونې وړاندې کوو:

مرکزی سپلو:

په ۱۳۳۳ هـ.ش، کال کې د علي آباد د غره په لوېدېځ کې د مرکزي سپلو بنسټ کېښودل شو او له درېو کالو وروسته بشپړ شوه، په څلورویشتو ساعتوکي دغی سیلو د اوړو ظرفیت ۱۸۰ ټنه غنم ؤ، خو د کابل د خلکو اړتیاې نه شواي لرې کولای، نو دهغي ترڅنګ بله سیلو جوړه شوه. دغې دویمې دستګاه په ۲٤ ساعتوکې ۱۰۰ ټنه لومړی درجه اوړه او ۷۵ ټنه دویمه درجه اوړه تولېدول. د ټهوېي، برېښنا او په ګودامونو کې د غنمو د حرکت سیستم ټول په پام کې نیول شوی ؤ د سپلو تولیدات بازارته دوه ډوله وړاندې کېدل: د سیلو تولیدات بازارته دوه ډوله وړاندې کیدل:

لومړی داچې اوړه یې نانوایانو او کوپون لرونکو ته ورکول کېدل. دویم پخې ډوډۍ او کلچې یې هم د سپلو په مربوطو پلورنځیو کې په ښارباتو او عسکري قعطو وېشل کېدې. په دې فابریکه کې په ېوه شفت بادکار پړاو کې

٦٦٤ تنو کار کاوه او د ډوډی تولیداو د پخولو له پاره د مؤسسې د غوښتنې له مخې د شپې له خوا هم د کار پړاو وچې د ډوډی او کلچو په تولید کې برخه درلوده. له بده مرغه په وروستیو جګړو کې دغې د ستګاه زیات زیان ولید او بیا جوړوني او ترمیم ته یې ضرورت پیدا کړ.

د آهو بوټانو د تولید فابریکه:

دغه فابریکه په ۱۳٤۰ هـ، ش کال کې د کورنۍ اوبهرني پانګې اچوني له مخې را منځته شوه او په ۱۳٤۲ کال کې یې د شش درک په سیمه کې په عملي توګه په کار پیل وکړ. هغه په یوولس جریبه ځمکه کې د ۱٤ ملیون افغانیو په پانګه پرانستل شوه وروسته بیا یوې سویسي کمپنۍ زر ډالره مرسته وکړه او د افغانیو پانګه یې د برش ملیونو افغانیو ته لوړه کړاي شوه، د دولت شل ملیونه افغانیو پورهم پکې شـــامل وې مواد یې د غواښانو پسونو او وزو پوستکي وو. تولیدي برخه یې د څرمنـــو برابرولو په برخه کې یوازې د غویې له پوستکي څخه یې لس ډوله څرمنـــې تولیـــدولې. د بوټانو تولیداتو ته یې یوه ورځ کې له ۷۰۰ جوړو څخه زروجـــوړو ته پرمختیـــا ورکړی شوه او په ۱۳٤۳ کال کې یـــې د کلنیو تـــولیداتـــو بیه دوولـــس نیم ملیونه افغانۍ وه. خو په ۱۳٤۸ کال کې اووه دیرش نیم (۳۷,۵) ملیونه افغانیو ته لوړه شوه، په هغې کې ۱۲۲ ماشینونو او ٦٥۱ تنو کارکاوه تولیدات یې په کابل او بیلا بیلو ولایتونو کې پلورل کیدل. دغه فابریکه په وروستیو جګړو کې بیخي وسوځیده او له مینځه لاړه.

د بګرامېو د نساجي فابرېکه:

د بګرامېو د نساجي فابرېکي د جوړولوچارې په ۱۳٤٦ هـ، ش کال کې پېل او په ۱۳٤۸ کال کې پای ته ورسېدې، دا فابرېکه په شل جرببه ځمکه کې جوړه شوه. ټوله پانګه يې ۲,۳۵ ملېونه ستر لنګ پونډه وه. چې په ۱۹٦٦ کال کې پنځه سوه ملېونو افغانيو لوړه شوه. د دغې فابرېکې بنسټ د چين د دولت په مرسته کېښودل شو، تولېدي ظرفيت يې په کال کې ۱۲ ملېونه متره سپين اوچارخانه او ۸۰۰ ټنه تار د هېواد د صنعت ګرانو او لګوونکو له پاره ؤ، د کار ګرانو شمېريي ۱۷۰۰ تنو او د مامورېنو شمېر يې (۱۵۰) تنو ته رسېده په لومړي وخت کې يې چېنايي ماهران ۱۸٦ تنه و او وروسته بيا شمېر ۱۵ تنو ته را ټيټ شو، د کورنيو کار ګرانو له جملې څخه يې ٤۰۰ تنه ښځينه وې.

ورځني تولېدات يې پنځوس زره متره ټوکران ؤ چې ٤۰ رنګه ؤ او په هغې کې ۸۰ ډوله بېلابېل ډېزاينونه په کارېدل. د تار تاوولو ۵۰ ماشينونه او د بېلابېلو ټوکرانو له پاره د او بدلو ٦۱٦ ماشينونه ؤ چې ۵۰٤ يې د ساده ټوکرانو له پاره او ۱۱۲ يې در نګه ټوکرانو له پاره په کارېدل. د پنبې خام مواد يې له کوهستان او ۳۰۰ کېلو متري واټن څخه برابرېدل، پوره برېښنا او اوبه يې درلودې.

تولېدات يې کابل او د هېواد نورو ولايتونو ته وړاندې کېدل او زيات پېرودونکي يې درلودل، خو سامان آلات يې لوټ شوي دي.

د عقاب د بوټانو فابرېکه:

دغه فابرېکه د کابل د لوېدېځ په ۱۲ کېلومترۍ کې د پغمان په دوه

لاري کې جوړه شوي او په ۱۳٤٦ کال کې په خپل تولیدي کار پیل وکړ. لومړني پانګه یې یو ملیون افغاني وه، وروسته بیا څلورو ملیونو افغانیو ته لوړه شوه. په ۱۳٤۸ کال کې په دغې فابریکه کې د بوټانو د ګنډلو ٦۳ ماشینونه ؤ او موادي زیاتره له ګاونډیو هیوادو څخه کله هم له انګلستان او جرمني څخه راوړل کېدل. د دغې فابریکې تولیدي ظرفیت په ورځ کې ٤۰۰ جوړو بوټانو ته رسیده. د لومړنیو موادو د ګمرکي محصول ورکولو او له ګاونډیو هیوادو څخه د ټیټې بیې د بوټانو واردولو دهغې د تولید سطحه تر یوې اندازې را ټیټه کړه.

په ۱۳٤۸ کال کې د کارګرانو شمېر ۱۳۰ تنه ؤ او په ۱۳٤۹ کال کې ۷۵ تنو ته راټیټ شو. څرنګه چې د بهرنیو بوټانو په وړاندې یې سیالي نه شوای کولای، نو تولیدات یې د را ټیټیدلو په حال کې وو.

دغې فابریکه په ۱۳٤۷ کال کې ۲۳ زره جوړې بوټان په ۷,۸۲۰,۰۰۰ افغانیو او په ۱۳٤۹ کال کې یې ۱۸,۵۰۰ جوړې بوټان په ٦۲۹۰,۰۰۰ افغانیو په ټوله بیه تولید کړل. چې له بده مرغه له ټیټیدو سره مخامخ وه او اوس غیر فعاله ده.

د کابل صناعتي پارک:

د کابل صناعتي پارک له ۱۳٤۷ هـ ش کال څخه وروسته د کابل په ختیځ څرخي پله کې، د حربي پوهنتون د لویدیځ دیوال تر څنګ، په پراخه سیمه کې سروې او بنسټ یې کېښودل شو. په هغه کې د نساجي، وړی اوبدلو، جاکټ او بدلو جورابو او بدلو، د سمنتو تولیدول، ګول سیخانو، بوټ ګنډلو، د موزاییک ډبرو، کیمیاوي موادو، درملو، پلاسکو، پلاستیکونو، د میوې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمون، مکروني، ساختماني دستگاوې، مشروبات، نوشابې، بابسکل او داسې نور چې په بیلا بیلو تولیداتو او بیلا بیلو نومو سره څه د پاسه سل ډول ډول دستگاوو یې خپل فعالیت پیل کړ. دلته یې د بیلگې په ډول په لنډه توگه د ښوې فابریکې په باب لنډې خبرې کوو (دغه ټولې فابریکې وېجاړې او له خاورو سره خاورې شوې دي.)

د وطن پلاستیک:

دې فابریکې د (۳۰) ملیونو افغانیو په پانگه په ۱۲ جریبه ساحه کې په کار پیل وکړ او بیا بې پانگه پنځوس ملیونو افغانیو ته لوړه کړای شوه، په هغې کې ۲۰۰ تنه کارگران چې له هغې جملې څخه دوه تنه ایرانیان وو او ۳۵ ډول ډول ماشینونه په کې په کار واچول شول. د پلاستیکي بوتانو تولیدیې په ورځ کې له لسونه تر ۱۲ زرو جوړو پورې و او د جنسیت له لحاظه یې د تولید بڼه نظر گاونډیو هیوادو ته غوره او بهتره وه.

په صناعتي پارک کې د هوخست د درملو د تولید فابریکه له روغتیایي پلوه او هم درملتونونو ته د درملو په وړاندې کولو کې زیاتره دپاملرنې وړ گرځېدلې وه. په هر حال دغه صناعتي پارک له ۱۳۷۲ نه تر ۱۳۷۵ کال پورې د خاورو په ډیرې بدل شو، پانگه، شتمنی او سامان آلات یې چور او تالان شول او کابل یو ځل بیا د پردیو دمالونو راتلو ته سترگې په لار شو.

چاپ او خپرونې:

ددې تولیدي دستگاو تر څنگ شخصي او دولتي مطبعې، راډیو او

تلویزیون او د هغه اړوند ورکشاپونه د کابل په گوټ گوټ کې رامنځ ته شول. رادیو په ۱۳۰۲ کال په فعالیت پیل وکړ او تلویزیون په ۱۳۵۷ هـ ش کال د شمشاد دستگاه له لارې په کار پیل وکړ.

نوټ: د لومړی ځل لپاره رادیو په ۱۳۰۲ هـ ش کال کابل ته راوړل شوه، په ۱۳۰٤ ش کال پر یو شمیر خاصو کسانو دیرش گوشکي رادیوگانی وویشل شوې، په ۱۳۰۷ ش کال د ۲۰۰ کیلو واټو په ظرفیت په کابل کې یوه دستگاه په کار واچوله شوه.

د ۱۳۱۰-۱۳۱۲ هـ ش کلونو ترمنځ د کورنیو چارو وزارت په چوکاټ کې د کابل رادیو فعالیت کاوه. له ۱۳۱٦ هـ ش کال وروسته کابل رادیو خپل پراختیایي پړاوونه وهل. په ۱۳۳۰ کال کې د کابل رادیو نوم په رادیو افغانستان واوښت او په منځنیو اولنډو څپوبې خپرونې کولې چې تراوسه ادامه لري. په ۱۲۸۳ هـ ش کال د امیر شیر علیخان دواکمنۍ پرمهال د شمس النهار په نامه لومړنۍ جریده له چاپه راووتله او لومړنۍ سنگی مطبعه هم وکارول شوه. د امیر حبیب الله خان په وخت کې (۱۹۰٦م) د سراج الاخبار اوونیزه د سراج الاخبار په مطبعه کې چاپ شوه، په همدې مهال حروفي مطبعه هم کابل ته راوړل شوه. د عنایت په نامه یوه بله مطبعه هم د حروفي چاپ د وسایلو او د زنگو گرافي دستگاه په لرلو، جوړه شوه. د امان الله خان په وخت کې د امان افغان جریدې د سراج الاخبار ځای ونیو. هغه وخت په کابل ښار کې ۲۹ ورځپاڼې، اوونیزې او مجلې چاپیدلې. انیس د یوې آزادې ورځپاڼې په توگه چاپ او خپور شو. اصلاح د محمد نادر شاه په وخت کې په خپرونو پیل وکړ او د خپرونو ډېره ځلانده مرحله د اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د مطبوعاتو روښانه

دوره دد چې له ۱۳۵۰ کال ۱٤ ورځپاڼې، ۲۹ اوونیزې (جریدې) او ۲۷ مجلې چاپ او خپریدلې چې له دې جملې څخه ٤ ورځپاڼې، ۸ جریدې او ۲٤ مجلې په رسمی ډول د کابل مربوطې وې هغه هم په لاندې توګه:

الف: د کابل ورځپاڼې

۱- د اصلاح ورځپانه، د تأسیس کال ۱۳۰۸ش

۲- د انیس ورځپانه، د تأسیس کال ۱۳۰٦ش

۳- د هیواد ورځپانه، د تأسیس کال ۱۳۲۸ش

٤- د کابل تایمز ورځپانه په انګلیسي، د تأسیس کال ۱۳٤۰ش

دغه ټولې ورځپاڼې او جریدې په ملي مطبعه، دولتي مطبعه، عسکري مطبعه او د پوهنې مطبعه کې چاپېدلې او س په کابل ښار کې په کمپیوټر مجهزې زیاتې وړې مطبعې شته چې د مجلو، جریدو او ورځپاڼو اړتیاوې پوره کولی شي.

ب: هغه اوونیزې (جریدې) چې په اوونیزه توګه په مرکز کې خپریدې:

ګڼه	**د اوونیزې نوم**	**مربوط ارګان**	**د تأسیس کال**
۱-	د پامیر جریده	ښاروالی	۱۳۳۰هـ.ش
۲-	د زیرې جریده	پښتو ټولنه	۱۳۱٦هـ.ش
۳-	د روغتیا زیری جریده	د روغتیا وزارت	۱۳۲۸هـ.ش
٤-	د اقتصاد جریده	د سوداګرۍ اتاقونه	۱۳۱۰هـ.ش
٥-	رسمي جریده	د عدلیې وزارت	۱۳٤۲هـ.ش
٦-	د ولسي جرګې جریده	ولسي جرګه	۱۳٤٤هـ.ش
۷-	د ګرځندوی جریده	په خپله ګرځندوی	۱۳٤۷هـ.ش
۸-	د خبرونو جریده	د پوهنې وزارت	۱۳۳۰هـ.ش

ج- هغه مجلې چې په مرکز کې خپرېدې:

۱ - ژوندون مجله د ژوندون د خپرونو مؤسسه ۱۳۲۷ هـ.ش

۲ - پښتون ږغ راديو افغانستان ۱۳۱۹ هـ.ش

۳ - پیام حق مجله د اطلاعاتو او کلتور وزارت ۱۳۳۱ هـ.ش

٤ - افغانستان مجله په انګلیسی ژبه، د تاریخ ټولنه ۱۳۲۷ هـ.ش (۱)

٥ - د کابل کالنی د اطلاعاتو او کلتور وزارت ۱۳۱۱ هـ.ش

٦ - میرمن مجله د مېرمنو ټولنې رياست ۱۳۳۲ هـ.ش

۷ - عرفان مجله د پوهنې وزارت ۱۳۳۲ هـ.ش

۸ - ساینس مجله د علومو پوهنځي ۱۳٤۱ هـ.ش

۹ - قضا مجله ستره محکمه ۱۳٤٦ هـ.ش

۱۰ - د کوچنیانو ږغ مجله د پوهنې وزارت ۱۳۳۸ هـ.ش

۱۱ - د ادب مجله د ادبیاتو پوهنځی ۱۳۳۲ هـ.ش

۱۲ - د کابل پوهنتون خپرونه (مجله) کابل پوهنتون ۱۳۳۸ هـ.ش

۱۳ - د جغرافیه مجله د ادبیاتو پوهنځي ۱۳٤۱ هـ.ش

۱٤ - وږمې مجله د ادبیاتو پوهنځي ۱۳۳٦ هـ.ش

۱٥ - وېسا مجله تجارتي بانک ۱۳۲۸ هـ.ش

۱٦ - اردو مجله د ملي دفاع وزارت ۱۲۹۲ هـ.ش

۱۷ - طبي بولتن د طب پوهنځي ۱۳۳٥ هـ.ش

۱۸ - د حربي پوهنتون مجله حربي پوهنتون ۱۳٤۳ هـ.ش

۱۹ - د هوا مجله د ملکي هوايي چلند رياست ۱۳۳٦ هـ.ش

---

(۱) په ۱۳٥۷ کال کې د افغانستان د علومو اکادمي له تأسیس سره سم د افغانستان د تاریخ ټولنه د علومو له اکادمي سره مدغم او دواړه مجلې يې افغانستان او آریانا اوس په دې اکادمی پورې اړه لري. (ژباړن)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰- د بدني روزنې مجله کابل پوهنتون ۱۳۳۸هـ.ش

۲۱- د آریانا مجله تاریخ ټولنه ۱۳۲۱هـ.ش

۲۲- د لمر مجله د اطلاعاتو او کلتور وزارت ۱۳٤۹هـ.ش

۲۳- د کرچنې انیس مجله د انیس خپرندویه موسسه ۱۳٤۸هـ.ش

په مرکز کې د ملي جرید و فهرست: دا جریدې پخوا خپریدلې خو اوس نه چاپیږی:

ګڼه	د جریدې نوم	د امتیاز خاوند
۱	کاروان ورځپانه	صباح الدین کشککی
۲	مساوات	عبدالشکور رشاد
۳	ترجمان	علی اصغر بشیر هروي
٤	سبا	غلام نبي خاطر
۵	خیبر	محب الرحمان هوسا
٦	ګهیځ	منهاج الدین ګهیځ
۷	پکتیکا	شادزمان وریځ
۸	اتحاد ملی	عبدالحکیم مژده
۹	پیام وجدان	عبدالرؤف ترکمنی
۱۰	روزګار	محمد یوسف فرید
۱۱	افکار نو	انجنیر نور الله نورزاده
۱۲	پیکار	غلام محمد الماسک
۱۳	ملت	فدا محمد فدائی
۱٤	افغان	محمد حسن ولس مل
۱۵	ندای حق	مولوی عبدالستار صدیقی
۱٦	شوخک	عبدالعزیز مختار
۱۷	صداي عوام	عبدالرحیم فوزان
۱۸	سپیده دم	سید محمد بامداد
۱۹	جبهه ملي	عبدالرب اخلاقی
۲۰	پروانه	امان الله پروانه
۲۱	شعله جاوید	عبدالرحیم محمودی

د کابل مشاهیر: (۱)

د کابل په ښکلي اوښه آب و هوا کې پوهان، فضلا، عارفان، هنر مندان او بې شمېره اتلان (قهرمانان) روزل شوي او د تاریخ په پاڼو کې یې خپل نومونه د تل لپاره پرېښي دي. دهغو ټولو له پېژندنې د زرمنه کاغذ مثنوي جوړېږي. موږ ددې کتاب د حوصلې په پام کې نېولو له مخې په لنډه توګه د ځینو یادونه کوو:

۱- شیخ سعد الدین انصاري (۱۱۰۸-۱۱۹۸هـ ش):

زموږ د هېواد نومېالی عارف، شاعر او صوفي چې په «حاجي صاحب پایمنار او «حاجي صاحب دده بحېي» مشهورو، آثارېي ۴۳ توکه ښوول شوي او د وخت د نومېالي، علمي او روحاني شخصیت مولانا عبدالقهار زوي و.

۲- استاد بېتاب (۱۲۷۰- ۱۳۴۷ هـ ش):

عالم، فاضل او د هېواد منلي ادیب استاد عبدالحق بېتاب د ملا عبد الاحد عطار زوی د کابل په قصاب کوڅه کې زېږېدلي او کلونه کلونه یې د ښوونکي، د کابل پوهنتون د استاد او د سناتور په توګه هېواد ته خدمت کړي او د کابل پوهنتون له خوا د پوهاند د افتخاري علمي رتبې په ترلاسه کولو برېالي شوی دی. له استاد نه په نظم او نثر کې ارزښتناک آثار را پاتې دي.

۳- عبدالهادي داوي پرېشان (۱۲۷۷- ۱۳۶۶هـ ش)

د افغانستان وتلی سیاستپوه، فاضل، لیکوال او شاعر د عبد الاحد زوی چې د علیمردان بن کې زېږېدلي او د برتانیاله دولت سره د

---

(۱) دغه برخه د اریک د ایدیتوري بورد له خوا برابر شویدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د استقلال د مذاکراتـــو د هـــېأت غړي و ء. له هغه نه په نظم او نثر زېات شمېر آثار پاتې دي.

٤ - عبدالحسین توفیق (زېږېدنه ۱۲۹۷ هـ ش) :

د دري ژبـــې لـــه وتلـــو شاعـــرانو او لـــېکوالو څـــخه دی، چې له شوره د ک شعرونه لري.

٥ - مېرزا محمد جاذبي (مړینه ۱۲٦۰ هـ ش) :

په ملابزرگ مشهور د ملا محمد اسماعیل زوی مشهور عارف چې د طرېقت څلور طرېقې بې رهبري کولې، نو موږ د چاردهي په قلعه ء واحد کې اوسېده. د چهل ستون د واصل اباد د غره په لمن کې د هغه جاذب مزار د زړونو د خاوندانو زیارتگاه دهٔ.

٦ - محمد ابراهیم خلیل (۱۲۷۷ - ۱۳٦۷ هـ ش) :

د هېواد دغه مشهور خطاط، لېکوال او شاعر د مېرزا محمد افضل زوی و. څه موده یې د امان الله خـــان د دربار د منـــشي په توگه دنده (وظیفه) ترسره کوله او بو وخت یې د تکـــره ژورنـــالېست په حېث خدمت کاوه. له هغه نه زېات شمېر آثار راپاتې دي.

۷ - خلیل الله خلیلي (۱۲۷۸ - ۱۳٦٦ هـ ش) :

دغه نومبالي شاعر او وتلي لېکوال د مېرزا محمد حسین زوی دی چې د کابل د باغ جهان آرا په سیمه کې یې سترگې پرانېستې دي. دده د پوهنتون د استاد، د شورا د وکیل او سفیر په توگه دندې ترسره کړې. له زیاتو خدمتونو وروسته د هجرت په تاتوبي کې وفات شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸-غلام سرور دهقان (۱۲۹۸ - ۱۳٦۲ هـ ش):

شاعر او عارف، خطاط د مېرزا محمد اعظم زوی دی چې د کابل په ده بوري کې اوسېده. پراداري او دولتي چارو برسېره يې عرفان او تصوف ته هم پام اړولي و. د شعرونو ديوان يې د (مزرعهء دهقان) په نامه چاپ شوی دی.

۹- شاق جمال (مړينه: ۱۳۵۰ هـ.ش):

اروابناد مېر غلام حضرت شايق په شايق جمال مشهور د امېر حبيب الله خان د زماني له شاعرانو څخه دی. هغه خوږ ژبی، د سلېقې خاوند وېناوال، ظريف او حاضر ځواب و. پلار يې حافظ مېر جمال الدين نومېده.

۱۰- محمد ابراهيم صفا (۱۲۸۹ هـ ش):

محمد ابراهيم صفا د محمد صفر زوی، د هېواد مشهور وېناوال دی چې حساسې دولتي دندې يې تر سره کړي دي. له آثارو څخه يې نواي کهساران او مختصر منطق چاپ شوي دي.

۱۱- ضياء قاريزاده (زيږېدنه ۱۳۰۰ هـ ش):

دغه د لوړ مقام خاوند شاعر، لېکوال او هنرمند د تازه شعرونو په وېلو برسېره د موسېقي په هنر هم برلاسي (مسلط) و، د هغه ډېرو اشعارو د خپرونو پاڼې ښکلې کړي او مشهورو سندرغاړو هم وېلي دي.

۱۲- مېر محمد علي آزاد (۱۲۵۹ - ۱۳۲۳ هـ ش):

آزاد کابلي د کابل د بالاحصار په لمنه کې نړۍ ته سترګې پرانېستې او د حبيب الله خان د دورې د لـــومړۍ ډلې او نو مېالېو شاعرانو څخه دي چې له آثارو څخه يې: د ســـراج الاخـــلاق، د سعدي د ګلســـان نظم، نخلستان، د

غزلیاتو دیوان، د شیخ محي الدین بن عربي د وصایا و ترجمه او د آزاد ذخیره نومونه یا د ولي شو.

۱۳- صوفي عشقري (۱۲۷۱- ۱۳۵۸ هـ ش):

صوفي غلام نبي عشقري د عبدالرحیم زوي دی چې د پغمان په چهلتن کې زېږېدلي او اولسي خوږ ژبی شاعرو. هغه د خپل عمر کلونه په هوائځېتوب، د نصوارو په پلورلو، صحافت او شعرویلو تیر کړل دی.

۱٤- میر غلام محمد غبار (۱۲۷٦-۱۳٥٦ش)

مؤرخ، لیکوال، سیاست پوه، د خوځښت او حرکت غوښتونکی چې مشهور اثر یې (افغانستان در مسیر تاریخ) د هغه پیژندنه تلپاتې کړه. د پلار نوم یې سید محبوب و.

۱٥- قاری عبدالله (۱۲٥۲-۱۳۲۲هـ.ش)

د هیواد د غه نومیالی عالم، شاعر او لیکوال د حافظ قطب الدین زوی و. استاد د حبیبې لیسې له لومړینو ښونکو څخه وو. او د ملک الشعراء ویاړمن لقب یې ترلاسه کړی و. د اشعارو پر دیوان سربیره له استاد څخه نور بی شمیر آثار هم پاتی دی.

۱٦- عبدالعلی مستغنی (۱۲٥۷- ۱۳٥۷هـ.ش):

د ملا رمضان زوی او د امیر حبیب الله خان د وخت له زبردستو ویناوالو څخه دی چې په پښتو او دري ژبو یې شعرونه ویل او ډیر آثار ترې پاتی دي.

۱۷- آمنه فدوی (۱۲٤۱-۱۳۰٤هـ.ش):

د هیواد نومیالی ادیبه شاعره، مفسره، محدثه او لیکواله، د سردار نور

محمد خان لور وه. له هغې نه ډېر منثور او منظوم آثار راپاتې دي. آمنې فدوي حج ته د تګ په لاره کې د يوه موټر د ټکر له امله ځان حق ته سپارلی دی. چې په بيت المقدس کې د حضرت بلال (رض) د زيارت ترڅنګ خاوروته سپارل شوې ده.

۱۸- احمد علی کهزاد (۱۲۸۷-۱۳۶۲هـ.ش):

د هيواد پيژندل شوی تاريخ ليکونکی احمد علي کهزاد د ميرزا محمد علی زوی په مهمو دولتي ادارو کې د دندو د اجرا ترڅنګ کې تر ډېر شو زيات تاريخي آثار هم ليکلي دي او همدارنګه يې له شعر ويلو سره هم مينه درلوده.

۱۹- عبدالغفور بريښنا (۱۲۸۲-۱۳۵۲هـ.ش):

د هيواد هغه ممتاز ممثل، انځور ګر او هنر مند دی چې هنري آثار يې له نړيوالو شاهکارونو څخه ګڼل کيږي. استاد بريښنا لومړنی افغانی هنرمند دی چې د انځور ګرۍ او رسامۍ په څانګه کې يې لوړې زده کړې درلودې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

د کابل نزولي حرکت او د ړنګیدو پړاو

له ۱۳۵۷ هـ.ش کال څخه را په دیخوا د کابل ښار د شاته تګ پرلور روان وو او ورو ورو د توغندیو تخریبونو هغه تهدید اوه. خو له ۱۳۷۲ نه تر ۱۳۷۵ کاله کابل د وحشت، تخریب چوراوتالان په ډیر بد حالت کې واقع شو چې په پایله کې لاندینی سیمی ورانې اوله منځه لاړې:

لویدیځ او جنوب لویدیځ:

د افشار د غره جنوب ته له قرغی نه د مامورینو تر کارتې اوله خوشحال خان مینې او قلعهء واحد څخه د تاج بیګ تر غونډۍ او د دارالامان ترمانۍ او د چهلستون له مانۍ څخه تر واصل آباد، ګذرګاه، بریکوټ، د کابل ژوبڼ د شیرشاه مینې د لوی واټ په اوږدوکې، دریمه کارته، جمال مینه او کابل پوهنتون، د سیلو، ترانسپورتی مرکزونو او برقي بسونو په شمول ځایونه ړنګ شول.

په دې لویدیځه او جنوب لویدیځه ساحه کې ټول صنعتي کلتوري، عرفاني، روغتیایی تأسیسات، فابریکې، شخصي کورونه، پارکونه، واټونه، د تیلفون ډاګې، سیلو، جوماتونه، لابراتوارونه، کتابتونونه، پولي تخنیک

کابل پوهنتون، روغتونونه، د جنګلک فابریکه، سینما ګانې، د نجاري او حجاري فابریکې، عالي لیسې، وړکتونونه، ژوبڼ او دده همزنګ د محبس سیمه په خاورو او ایرو بدله شوه.

د ګذرګاه ختیځ:

د ګذرګاه له پله څخه د پامیر سینما پرلورې، د ماشینخانې سیمه، د کابل سیند دواړه خواوې تر شاه دوشمشیره (علیه الرحمه). د میوند واټ په استقامت میوند واټ، زوړ ښار، چند اول، شوربازار، باغ علي مردان، د پل خشتي د جومات مخـــامخ سیمه، د مراد خانی او ملي بس تصدي منځنی سیمه، شش درک د مـــکروریان ترپله پورې د لومړی مکروریان په شمول، د مرنجان د غونډۍ دواړه خواوې د شاه شهید په شمول بالاحصار، سید نور محمد شاه مینه تر یک لنګه کوتله او د جشن سیمه له یوې مخې ړنګه اوبې درنګه په خاورو ایرو بدل شول.

د مکروریانو د لوی پله ختیځ:

له دې ساحې وروسته د کابل - څرخي پله د سرک په اوږدو کې ټول تأسیسات، شخصی او دولتی ودانی د پلچرخي ترتنګي د افسوتر، د کابل بریښنا ادارې، ګمرک او د صناعتي پارک ټول تأسیسات، حربي پوهنتون، زغرواله قوا دا ټول له چته تربنسټه له خاورو سره خاورې شول.

په همدې ترتیب د پغمان د دوه لارې له کمپنۍ څخه تر پلڅرخي او تنګ غارو پورې ټولې صناعتي، تخنیکي او تولیدي دستګاه ګانې له منځه لاړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغو ارادي ورانـېو کابل يو ځل بيا له صناعتي، کلتوري او بشري ځواک څخه بې برخې او ضعيف کړ.

په همدې توګه د (۵۰۰,۰۰۰) زرو په حدود کې د کابل او سيدونکي له خپله ځايه او خپل استوګنځي څخه يا مسافر او پردي وطن ته په مهاجرت مجبور شول يا څه نا څه شهيدان شول. مالونه يې چور، خپله بې کوره اواره، متواري او در په در شول. د ژړا او چيغو غږيې د چا غوږ ته ونه رسيد.

د کابل د بيا رغونې لپاره څه بايد وکړو؟

ددې پوښتنې په وړاندې د کابل ښار د بيا رغونې او ودانولو په باب بايد څرګنده کړو چې له وسله والو افرادونه يوې لنډ مهالې ادارې ته دواک ليږدول او د هغې په دوام انتقالي حکومت د افغانستان د بيا رغونې په تيره بيا د کابل ښار لپاره له ځان سره نوی زيری ډالۍ کوي.

بشپړ باور لرو چې د مؤقت حکومت د پروسې په عملي کيدو سره چې د کابل په ښار او د هيواد په نورو سيمو کې سوله، امنيت او د افغانانو مصؤنيت تأمين شوي او دهغه په رڼا کې د بيا رغونې پلانونه او پروګرامونه عملي کيږي.

لکه څنګه چې د مخه ورته اشاره وشوه کابل د پغمان له دوه لارې نه ته څرخي پله پورې د کابل سيند د غاړو په اوږدو کې ړنګ او خراب شوی دي. د ۱۳۶۸ هـ.ش کال د احصائيې له مخې د ړنګو شوو ناحيو د نفوسو او کورنيو شمير په لاندې ډول وو:

رنګې شوی ناحیې	نفوس	دکورنیو شمیر	دړنګیدو سلمې
پنځمه ناحیه د قلعه واحد په شمول	۱٤۷,۰۰۰	۲۱۳۰٤	په سلوکې ۵۰
دریمه ناحیه	۹۸,۲۰۰	۱٤۸۷۹	په سلوکې ۱۰۰
دویمه ناحیه	۵٤,٦۰۰	۸۸۰٦	په سلوکې ۵۰
لومړی ناحیه	۹۷,۳۰۰	۱۸۸۵۰	په سلوکې ۱۰۰
اتمه ناحیه	۱۱۷,۹۰۰	۱۷۳۳۸	په سلوکې ۵۰
اوومه ناحیه	۱٦۹,۰۰۰	۲٤۸۵۲	په سلوکې ۵۰

په دې حساب د (۵۰۰,۰۰۰) زرو په شاوخوا کې کسانو په ۱۳۷۲-۱۳۷۵ کلونو کې کابل پریښی دي. د کابل په لویدیځ، د کابل په مرکز، په رحمان مینه، او شاه شهید علیه الرحمه کې زیاتره کورونه وران او چور شوي دي او په دې ترڅ کې ټولې صناعتي او تجارتي دستګاه ګانی، ښوونځي، د اوبو رسولو شبکې، د بریښنا شبکې، تیلفون، تعلیمی مؤسسی، پوهنتون او نورې بیلګې یې په بشپړ توګه له منځه تللې دي، بناً د بیارغونې محترم وزارت دې پاملرنه وکړي څو په دې ډګر کې د لاندینیو وزارتونو د کار پوهانو په مرسته د تخریب ساحه، د تخریب بڼه او د هغه احتمالي بر آورد تعیین او تثبیت کړی:

- د پوهنې د وزارت کارپوهان دې د ښوونځیو او لیسو ورانی او تخریب وڅیړي.

- د لوړوزده کړو وزارت کارپوهان دې د پوهنتون او د لوړوزده کړو د مؤسسو تخریبات او ورانی وڅیړي.

د اوبو لګولو او د بریښنا د انرژي وزارتونو کار پوهان دې د اوبو رسولو او بریښنا د شبکو ورانی وڅیړي.

- د مخابراتو وزارت کارپوهان دې د تیلفون د شبکو تخریبات وڅیړی.
- د صنایعو د وزارت کارپوهان دې صناعتي مرکزونه او تخنیکی دستگاه گانی وڅیړي.

د فوایدعامې او ساختماني وزارت دې لارې او سرکونه وڅیړي.

له هغه وروسته چې د کارپوهانو مقدماتی چارې ترسره شوې او یو تخمینی برآورد وړاندې شو، د بیارغونی محترم وزارت دې له ذیعلاقه هیوادو څخه د مالی وجوهاتو د برابرولو په لټه کې شي.

- د نړیوال وجهي صندوق، اسلامي هیوادونو، د امریکا متحده ایالاتو، انگلستان اروپایي ټولنې، چاپان او شمالي، ختیځو لویدیځو گاونډیو په مرسته د کار پوهانو بشپړه توگه د پانگې اچونې او زیرمه کولو او سامان آلاتو د جلبولو لارې ولټوي.

- د بیارغاونی په برخه کې لومړیتو بونه، د لنډې مودې بیارغونه، د اوږدې مودې بیارغونه، فرهنگي او کلتوری بیارغونه، داټول په پام کې ونیول شي.

- د کورونو او استوگنځیو، روغتونونو، ښوونځیو او روز نیزو مؤسسو ټولې ودانی دې په ټاکلو تصنیفونو او کټگوریو کې مطالعه شي.

- هڅه دې وشي چې د بیارغاونې د هرې برخی په باب له تحویلوونکې مرجع سره توأمیت ورکړل شي. هغه ژر بشپړیدونکي ودانی چې هغو ته د لومړیتوب حق ورکول کیږي، ډیر ژرله تمویلوونکو سره په اړیکو کې د هغو درغاونی کار پیل شي. د اوږدې مودی او زیات لگښتي پروژې دې له لویو تمویلوونکو هیوادونو سره په دویمه مرحله کې په پام کې ونیسي، خو د هغو کار باید له همدا اوسه پیل او په دې اړه جدي تدابیرونیول شي، څو د کار پایله د

کابل د بیا رغونې په ګټه پای ته ورسیږي: په هره برخه کې کاري او فني ډلې (ټیمونه) ضروري دي څو د چارو د پرمخبیولو او سرعت په باب د بیا رغاونې وزارت ته ډاډ ورکړي او غوره لارې چارې ولټول شي.

د کابل ښار د بیارغاونې په اړه باید هر وزارت، هره تصدي او لوی ریاستونه د بیا رغونې د ساحو د تثبیت واکمن کمیسیونونه ولري. څو په مستقیمه توګه په بیارغونې پورې اړوند مسایل تعیین، تثبیت او مربوطې ادارې ته یې وړاندې کړي او ټول د بیا رغاونې په وزارت کې توحید شي.

لازمه بلل کیږي چې د بیا رغاونې لپاره یوه ځانګړې خپرونه رامنځ ته شي څو د بیا رغاونې ساحې، د بیارغاونې بڼه، څرنګوالی او له دې ستونزې نه دوتلو لارې پکې منعکس شي.

د کابل ښار د ماستر پلان په اړه:

د کابل ښار د ماستر پلان په اړه باید وویل شي چې د کابل ښار بیارغاونه دې په اوسني بنسټیز جوړښت تر سره شي. ځکه چې په ماستر پلان کې په بشپړه توګه څوپوړیزې ودانۍ په نظر کې نیول شوي دي. شنې ساحې ته پراختیا ورکړه شوې او په پام کې وو چې په زیاتره ځایو کې یو پوړیزې ودانۍ ورانې شي، خو د دغه پلان عملي کول دوه لویې نیمګړتیاوې لري:

۱ - د کابل خلک مالي توان نه لري څو دغه د روند بار او زیات لګښت وزغمي. ځکه چې د دوه نیمو لسیزو جنګ جګړو اوبې ځایه کیدو د خلکو توان او حوصله له منځه وړې ده.

۲ - په لوړ پوړیزو او څو پوړیزو ودانیو کې ژوند کول د شوروبانو د ژوند د اکثریت مجوزه ده او په هغه ماستر پلان کې د شوروی د کار پوهانو او

مهندسینو ذهنیت ته انعکاس ورکړل شوی و چې د کابل اوسیدونکي غوره ګڼي څو خپل ځانګړی (انفرادی) کورونه په خپلو د ودیزو احاطو سره وساتي او په وړواولو یو محدودو کې له خپلې فامیلي آزادی څخه برخمن واوسي.

د کابل ښار د وضعې د ښه کولو بیا رغاونه:

دا به غوره وي چې د سخي د غاښی په برخه کې یولوی تونل رامنځته شی څو د کابل لویدیځې ناحیی د کابل له شمال او مرکز سره وصل کاندي او د ګذرګاه او باغ بالا ترمنځ ترافیکي فشار له منځه یوسي.

کابل ښاروالي او امنیتي ادارې به دنده ولري تر څو د ښار د عمومی واټونو او پلیولارو مؤقت او سیار دوکانونه له مخې لرې کړي، ځکه چې دغه وضعه په ښار کې غیر عادي ګڼه ګوڼه را منځته کوي، په سرکونو او پلیولارو کې تګ راتګ اخلالوي او هم ښاري ترافیک له خنډونو سره مخامخ کوي. دویم دا چې د ښار نظافت او حفظ الصحه غیر مطمئنه او ملوثه کوي.

- ترافیکي څراغونه دې په کمپیوټري سیستم عیارشي، تاکلی ثابتې او سیاري کنترولي نقطې دې ولري.

د مسکوني او رهایشي سیمو بیارغاونه:

- کابل ښار والي د کابل خلکو ته یوه عمومی بلنه په پام کې ولري څو دځښتن په مستقیمه مراجعه او مشاهده اړوند کورونه او ناحیې، د خسارې او تخریب بڼه او اندازه تثبیت شي.

- د استفادې نه وړ خاورې دوړې او دورانو شوو کورونو پاتې شونې باید له کورونو او د ښار له ناحیو څخه لرې کړای شي.

- لږ ترلږه وران شوي کورونه پاک او د کار لپاره دې چمتو شي.
- د کابل زوړ ښار باید د بیا رغاونې پړاوته ورننوزي، اوله دې خراب حالت څخه په یوه معاصره ښاري هسته بدل شي. د کابل دزاړه ښار د بیارغاونې په وخت کې دې د ګذرونو او تاریخي ځایونو نومونه وساتل شي.
- د کابل بالاحصار او د شیر دروازې پرسر پراته دیوالونه دې د تاریخي ودانیو په توګه وساتل شي او د ګرځندویانو او سیلانیانو، لرغونپوهانو د لیدلو اوکتنې لپاره دې چمتو شي او دهغو د لویدلو او زیات تخریب مخنیوی دې وشي او دهغو عاید دې د اطلاعاتو او کلتور وزارت ته ورکړل شي.
- وړاندیز کیږي چې د شیر دروازې د غره له څوکې دې تر بالاحصار پورې د هوایی ترانسپورټ کیبلونه وغزول شي او هم دې د شیر دروازې د غره له څوکې د آسمایی غره ترڅوکې د هوایی ترانسپورتي کوچونو بریښنا یې کیبلونه په پام کې ونیول شي. څو د شیر دروازې د غره لپاسه د یوالونه او د کابل ښکلې او توریستیکي منظره؛ سیلانیان، ګرځندویان او نور مراجعین له هوانه په مستقیمه توګه و ګوري په بشپړ باور سره ویلای شو چې د کابل لپاره به له دې درکه دیا دونی وړعاید ترلاسه شي.

په پای کې د لنډ مهاله حکومت د موجودیت او د انتقالي حکومت د زیري، سیاسی ثبات او امنیت په پام کې نیولو سره دې روڼ اندو (روښانفکرو)، کارپوهانو، سوداګرو او تکنوکراتانو ته د نړۍ په سطحه یوه عمومی بلنه ورکړه شي، څو ټول یو بل ته لاسونه سره ورکړي، د کابل او هیواد په بیارغاونه کې کار نده ونده واخلي او په بیلا بیلو برخو کې یې له تجربو څخه استفاده وشي. په همدې هیله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

PROPERTY OF ACKU 10274

د مأخذونو لړلیک

- آریانا دایرة المعارف، اطلاعات او کلتور، په شپږو ټوکونو کې، ۱۳٤٦هـ.ش.
- آهنگ، محمد کاظم. تاریخ مختصر وسایل رسانه های جمعی در افغانستان، توانا، اریک، د اکبر د اطلاعاتی او نشراتی منابعو مرکز، پیښور، ۱۳۸۰هـ.ش.
- حبیبی، عبدالحی. بالاحصار کابل، د کابل پوهنتون مجله، ۱۳٤۸هـ.ش.
- ذ هین، عبدالرسول. شهر کابل، د جغرافیې مجله، کابل پوهنتون، ۱۳٤۸هـ.ش.
- سالنامه ء احصائیه مرکزی. نفوس نواحی شهری، کابل، ۱۳۵۸هـ.ش.
- سالنامه ء احصائیه مرکزی. نفوس نواحی شهری، کابل، ۱۳۷۵هـ.ش.
- عارض، غلام جیلاني. جغرافیای شهري، درسي متن، کابل پوهنتون، ۱۳٦۱هـ.ش.
- عارض، غلام جیلانی. شهر کابل، د جغرافیې مجله، کابل پوهنتون، ۱۳٤٤هـ.ش.
- عارض، غلام جیلانی. کابل مجله، انگلیسی متن، پښتو ټولنه، ۱۳۵٤هـ.ش.
- عارض، غلام جیلانی. کابل دیروز... د پیښور چاپ، ۱۳۷۷هـ.ش.
- غبار، میرغلام محمد. افغانستان در مسیر تاریخ، ۱۳٤٦هـ.ش.
- غرغښت. رهنمای کابل، کابل ښاروالي، ۱۳۵۰هـ.ش.
- فقیري، احمد فواد. نواحی شهری، شخصی یادداشت، ۱۳۸۰هـ.ش.
- فاولز. ل. گری سکونت در شهر، ژورنال جغرافیه نمره، المان، ۱۹۷۲م.
- ورکشاپ طرح پالیسی ملی مسکن در افغانستان، کابل، د ۱۳٦۹هـ.ش کال سنبله.
- یمین، محمد حسین. افغانستان تاریخی، د پیښور چاپ، ۱۳۸۰هـ.ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اریک د گرځنده کتابتونونو د اداری خپاره شوی کتابونه

۱- د افغانستان عمومی جغرافیه
۲- جغرافیای عمومی افغانستان
۳- د افغانستان تاریخی ودانی
٤- بناهای تاریخی افغانستان
۵- د افغانستان محلی خواړه
٦- ورزشهای محلی افغانستان
۷- سپینه کوتره
۸- کمان طلایی
۹- زده کړو چی ورزده کړو!
۱۰- بیا موزیم تا بیاموزانیم!
۱۱- په افغانستان کی د چاپیریال ساتنه
۱۲- حفاظت محیط زیست در افغانستان
۱۳- په افغانستان کي د بوزغلیو او باغونو جوړونه او روزنه
۱٤- تربیه و تهیه، بزق و باغها در افغانستان
۱۵- د تمدن سوغات
۱٦- ارمغان تمدن
۱۷- زلزله در افغانستان
۱۸- په افغانستان کي زلزلی
۱۹- معیوبین و جامعه
۲۰- معیوبین او ټولنه
۲۱- د افغانستان لنډکی تاریخ
۲۲- تاریخ فشرده، افغانستان
۲۳- د چرګانو ساتنه او پالنه
۲٤- مرغداری
۲۵- دنیای کودک
۲٦- د ماشوم نړی
۲۷- نگاهی بر اوضاع اقتصادی افغانستان
۲۸- د افغانستان اقتصادی حالت ته یو کتنه
۲۹- د شاتو مچیو روزنه
۳۰- زنبور داری
۳۱- دافغانستان مشاهیر
۳۲-مشاهیر افغانستان
۳۳-دافغانستان کلک پوستي میوي
۳٤-میوه های سخت پوست افغانستان
۳۵-جغرافیای ولایات افغانستان
۳٦-دافغانستان د ولایتونو جغرافیه
۳۷-تکنالوژی بایوگاز
۳۸-دبایوگاز تکنالوژي
۳۹-پرخوری یا خود خوري
٤۰-ډیر خوراکی
٤۱-بازی های عامیانه اطفال
٤۲-دماشومانو ولسي لوبي
٤۳-٤٤-لندي ها
٤۵-رهنمای تشخیص وتداوی امراض چشم، گوش، گلو وبینی
٤٦- دسترگو، غوږ، ستوني او پزی ناروغیو د تشخیص او درملنی لارښود.
٤۷- سرگرمی با تجربه های علمی
٤۸- په عملي تجربو سره وخت تیرول
٤۹- په افغانستان کي کانی زیرمی
۵۰- ذخایر معدنی افغانستان
۵۱- اساسات ماهی پروری
۵۲- د کبانو د روزلو لارښونی
۵۳- اوبه د ژوند سرچینه
۵٤- آب سرچشمه، حیات
۵۵- تدبیر منزل
۵٦- د کور سمبالښت
۵۷- سبزی ها
۵۸- سابه
۵۹-دافغانستان مشاهیر (دویم ټوک)
٦۰-مشاهیر افغانستان (جلد دوم)
٦۱- توصیه های مفید برای انکشاف باغداری در افغانستان
٦۲- په افغانستان کي د باغونود پرمختگ په هکله گټوري لارښوني
٦۳- شاهراه های افغانستان
٦٤- د افغانستان لوي لارې
٦۵- ورزش
٦٦- ورزش (پښتو)
٦۷- تاریخ مختصر وسایل اطلاعات جمعی در افغانستان
٦۸- په افغانستان کي د ډله ایزو اریکو وسایلو لنډ تاریخ
٦۹- سیمای محیط زیست افغانستان
۷۰- د افغانستان د چاپیریال بنه
۷۱- اقتصاد
۷۲- اقتصاد (پشتو)
۷۳- تخنیک ابتدایی رادیو
۷٤- د رادیو لومړنی تخنیک
۷۵- د افغانستان مشاهیر (دریم ټوک)
۷٦- مشاهیر افغانستان (جلد سوم)
۷۷- دانستی های مالداری و وترنری
۷۸- د وترنری او مالداری په هکله لارښوونې
۷۹- صنایع دستی افغانستان
۸۰- د افغانستان لاسي صنایع
۸۱- هرات در دوره، تیموری ها
۸۲- هرات د تیموریانو په دوره کي
۸۳- نباتات صنعتی
۸٤- صنعتي بوټي
۸۵- جهان نما
۸٦- نړی ښود
۸۷- گلدسته، اطفال
۸۸- د ماشومانو گل غونچه
۸۹- آب های تحت الارضی و معدنی افغانستان
۹۰- د افغانستان ترځمکي لاندې او کانی اوبه
۹۱- روغه ټولنه
۹۲- جامعه، صحمد
۹۳- شهر کابل در طی قرون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ARIC
B
2.12601
ARE
10274
cop. 1

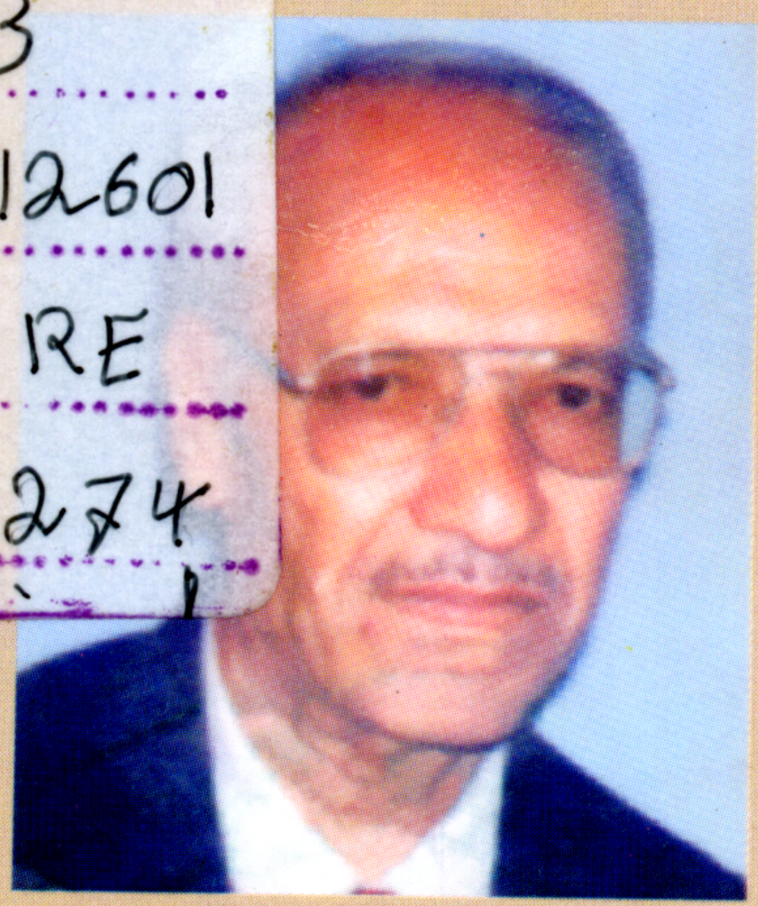

پوهاند غلام جیلاني عارض د محمد اسمعیل

ځوي د کابل ولایت دچهار دهي ولسوالي په قلعهء قاضي کي زیږیدلي.

لوړې زده کړې:

د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي د تاریخ او جغرافیې له څانګې لسانس (۱۹۶۳ م کال)، دجغرافیې په څانګه کې د امریکا د متحده ایالاتو د کالورادو پوهنتون څخه ماستري (۱۹۶۶ م کال) د متحده ایالاتو داریزونا پوهنتون فولبرایت سکالرشپ او په تاریخ کې د دوکتورا کاندید (۱۹۹۳ م کال).

رسمي دندي او اداري کارونه:

برسیره پردي چه د جغرافیې دڅانګې استاد و، په ۱۳۵۵ هـ. ش کال یې دپوهاند (پروفیسور) علمي رتبې ته ترفیع کړې او مافوق دولتي رتبه لري. د جغرافیې د موسسې امر، د جغرافیې مجلې او جغرافیې بولتن مسئول مدیر، دجغرافیې دڅانګې امر، دوه ځله دځمکپوهنې دپوهنځې رئیس، دوه ځله د پوهنتون علمي مرستیال او څو ځله د پوهنتون علمي شورا غړي.

په نړیوالو کنفرانسونو کې ګدون:

په هندوستان، امریکا، ایران، پاکستان او کابل کې یې په (۱۱) نړیوالو سیمینارونو کې ګدون کړي دي.

چاپ شوي علمي آثار:

جهان امروز، اقلیم حیاتي افغانستان، اقلیم شناسي عمومي، جغرافیه فزیکي، جیومورفولوجي، کارتوګرافي وفوتو هاي هوایي، اساسات نقشه برداري، روش تحقیق جغرافیهء شهري، جغرافیه عمومي افغانستان، جغرافیه طبیعي افغانستان، جغرافیه فزیکي عمومي، خاکشناسي و جغرافیه عمومي، مطالعات مقایسوي درهء لوګر و غوربند، دافغانستان ولایتونو جغرافیهء دافغانستان جغرافیه (په انګلیسي ژبه)، دمعارف داو ومو او لسمو ټولګیو جغرافیه، د افغانستان لویي لاري او هم دا اثر (کابل ښار د پیړیو په اوږدو کې)، همدا رنګه په دري پښتو او انګلیسي ژبو یې د هیواد دننه او بهر په مطبوعاتو کې زیاتو مقالې خپرې شویدي.

د اریک ګرځنده کتابتون
ځواکمن
د اکبر د اطلاعاتي او نشراتي منابعو مرکز

د اریک د ګرځنده کتابتونونو د خپرونو لړی
پرله پسې نومره ۹۴

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library